

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 10

ОКТОБАР 1923

ГОД. XL

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, од 8 августа 1923 године постављен је:
за помоћника Министра Просвете д-р Светолик П. Стевановић, начелник Министарства Просвете.

Указом Његовог Величанства Краља, од 31 августа 1923 године постављени су:

у Министарству Просвете:

за административног инспектора I класе учитељских школа Владимир Тодоровић, директор I класе гимназије у Зајечару, по службеној потреби;

у Државној Штампарији у Београду:

за архивара Милодраг Станковић, званичник исте Штампарије.

ПЕНЗИОНИСАЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, од 31 августа 1923 године стављена је у стање покоја по својој молби, а на основу § 69 закона о чиновницима грађанског реда Даница Ж. Дачић, секретар I класе, с правом на пензију која јој припада према годинама службе.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ОСТАВКА

Указом Његовог Величанства Краља, од 5 септембра 1923 године, уважена је оставка на државну службу д-р Николи Глубоковском, контрактуалном професору Богословског Факултета Универзитета у Београду.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, од 30 августа 1923 године постављен је:

у гимназији у Бијељини:

за директора I класе са годишњом платом од 7000 динара, Стеван Бракус, управник Народног Позоришта у Сарајеву.

Указом Његовог Величанства Краља, од 31 августа 1923 године постављени су:

у III женској гимназији у Београду:

за професора Десанка Симић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Скопљу:

за професора Деспа Татићева, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Пожаревцу:

за професора Радојко Јоцић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Призрену:

за професора Јован Спасић, професор Богословије у Призрену, по службеној потреби

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за професоре: Димитрије Савовић и Александар Милићевић, сунленти исте школе и испитани професорски кандидати;

(у II мушкој гимназији у Београду:

за професора Павле Соколовић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Аранђеловцу:

за сунлента Радомир Вељковић, асистент на Универзитету у Београду, по службеној потреби и

за професора Живојин Милосављевић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Косовској Мишровици:

за професоре: Борђе Поповић, професор гимназије у Ресну, по молби и Милодраг Драгутиновић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Велесу:

за сунлента Милодраг Ристић, привремена предметни учитељ исте школе и дипломирани студент филозофије;

у гимназији у Прокупљу:

за учитеља вештина Љубица Динуловић, привремена учитељица вештина исте школе и испитани учитељ вештина;

у гимназији у Параћину:

за сунлента Борђе Лазаревић, сунлент гимназије у Пожаревцу, по службеној потреби;

у III мушкој гимназији у Београду:

за сунлента д-р Јурај Маћерсц, професор I реалне гимназије у Загребу, по пристанку;

у гимназији у Ужицу:

за суплента Мiodраг С. Кондић, суплент у оставци;

у гимназији у Ваљеву:

за суплента под уговором Владимир Аљбицки, привр. предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Зајечару:

за директора I класе Маринко Станојевић, професор исте школе;

у гимназији у Бишољу:

за директора I класе Петар Косовић, професор IV београдске мушке гимназије:

у Вишој Трговачкој Школи у Суботици:

за директора I класе Михаило Ђ. Миладиновић, управитељ исте класе учитељске школе у Јагодини, по службеној потреби;

у гимназији у Кавадару:

за директора и професора Светолик Поповић, проф. исте школе, по службеној потреби;

у гимназији у Ресну:

за директора и професора Петар Тодоровић, професор гимназије у Битољу, по службеној потреби;

у гимназији у Цариброду:

за директора и професора Димитрије Аранђеловић, професор мушке гимназије у Нишу, по службеној потреби;

у гимназији у Сурдулици:

за директора и професора Ђорђе Константиновић, директор и професор гимназије у Кавадару, по службеној потреби;

у гимназији у Колашину:

за директора и професора Мирко Меденица, проф. исте школе, по службеној потреби;

у гимназији у Сарајеву:

за професоре: Михаило Крљевић и Дијерка Павичић, супленти исте школе и испитани професорски кандидати; и

у женској реалној гимназији у Силишту:

за професора Иво Ловрићевић, професор у пензији.

Указом Њ. В. Краља, од 27 септембра 1923 године постављени су:

у учишлјској школи у Алексинцу:

за суплента Петко Краговић, суплент гимназије у Ужицу, по службеној потреби;

у гимназији у Ужицу:

за супленте: Милан Саџак, суплент гимназије у Велесу, Душан Лаврња, намесни учитељ гимназије у Славонској Пожези и Лука Селаковић, дипломирани студент философије;

за учитеља вештина, Богдан Коутек, учитељ вештина мушке гимназије у Ницу, сви по службеној потреби;

у гимназији у Сенши:

за супленте: Берислав Дејановић, суплент гимназије у Пожаревцу, по службеној потреби, Радослав Веселиновић, дипломирани студент философије и Ђорђе Лазин, суплент у оставци;

у гимназији у Пожези:

за професоре: Марко Шепаровић, професор гимназије у Ужицу, по службеној потреби и Викино Заниновић, професор учитељске школе у Алексинцу, по молби;

у гимназији у Панчеву:

за суплента Миодраг Милошевић, суплент гимназије у Књажевцу, по служб. потреби;

у женској учитељској школи у Сомбору:

за професора Петар Иванишевић, професор III мушке гимназије у Београду по службеној потреби;

у III мушкој гимназији у Београду:

за професоре: д-р Вранислав Крстић, професор женске учитељске школе у Сомбору и Мирко Дамњановић, професор гимназије у Крушевцу, обојица по службеној потреби;

у IV мушкој гимназији у Београду:

за професора Петар Шобајић, професор гимназије у Никшићу, по молби;

у гимназији у Куманову:

за суплента Крста Симоновић, суплент II мушке гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Приштини:

за суплента Стојан Јевтић, суплент гимназије у Пријепољу, по службеној потреби;

у гимназији у Скопљу:

за професора Димитрије Дохчевић, професор гимназије у Јагодини, по служб. потреби;
за учитеља вештина Зорка Дохчевићка, учитељ вештина гимназије у Јагодини, по службеној потреби, и

за супленте: Александар Ђирковић, суплент гимназије у Приштини, по молби и Михаило Живковић, привремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студ. философије;

у гимназији у Белој Цркви:

за професоре: Никола Половина, професор гимназије у Крушевцу, по службеној потреби и Евгеније Хаук, професор гимназије у Великом Градишту, по молби; и

за супленте: Владимир Бакић, дипломирани студент философије и Милорад Радовић, капелан из Беле Црке;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за супленте: Лазар Пантелић, суплент I мушке гимназије у Крагујевцу и Вера Јовановић, суплент I женске гимназије у Београду, обоје по службеној потреби;

у гимназији у Великој Кикинди:

за супленте: Душан Спасовић, суплент IV мушке гимназије у Београду, по службеној потреби и Надежда Живановић, дипломирани студент философије;

у реалци у Вршцу:

за професоре: д-р Анте Мишур, професор гимназије у Горњем Милановцу и Светозар Шушњар, професор гимназије у Белој Цркви, обоје по службеној потреби; и

за супленте: Александар Окановић, суплент II мушке гимназије у Београду, по службеној потреби, Петар Коменовић и Милка Тодор вићева, дипломирани студенти философије;

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за професора Милан Галогаша, професор гимназије у Никшићу, по служб. потреби; и за супленте: Љубомир Јанковић, суплент IV мушке гимназије у Београду, Зорка Нешковић, суплент II женске гимназије у Београду, обоје по службеној потреби и Драгољуб Николвић, суплент гимназије у Врању, по молби;

у женској гимназији у Новом Саду:

за супленте: Надежда Симоновић-Пашћан, суплент мушке гимназије у Новом Саду, по службеној потреби и Јованка Хрваћанин, дипломирани студент философије;

у гимназији у Сомбору:

за професора Војислав Младеновић, професор гимназије у Великом Градишту, по молби;

у гимназији у Шапцу:

за професора Бранко Ђорђевић, директор и професор гимназије у Аранђеловцу, по службеној потреби;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу:

за супленте: Сретен Петровић, суплент гимназије у Ресну, по службеној потреби и Војислав Максимовић, суплент у оставци;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за супленте: Зорка Ђорђевић, суплент II женске гимназије у Београду, по службеној потреби и Зора Јовановић, дипломирани студент философије;

у гимназији у Суботици:

за професора Фрањо Пољанец, суплент исте школе и испитани професор, кандидат; и за суплента Миливоје Кнежевић, дипломирани студент философије;

у II мушкој гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Добрица Попадић, суплент у оставци;

у гимназији у Крушевцу:

за супленте: Драгомир Стошић, суплент II мушке гимназије у Београду, Вождар Томић, суплент III мушке гимназије у Београду, Милош Митић, суплент IV мушке гимназије у Београду, све по службеној потреби и Зарија Вукићевић, диплом студент философије;

у гимназији у Параћину:

за професора Ђура Врбавац, директор и професор гимназије у Плевљу, по службеној потреби; и

за суплента Јелица Николајевић, суплент III женске гимназије у Београду, по службеној потреби;

у гимназији у Никшићу:

за суплента Светозар Миленовић, суплент гимназије у Њажевцу;

за предметног учитеља Косара Миленовић, предметни учитељ гимназије у Њажевцу; и

за суплента под уговором Александар Лисов, суплент под уговором гимназије у Њажевцу, све по службеној потреби;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за суплента Павле Тврткивић, суплент гимназије у Белој Цркви, по служб. потреби; и

за суплента под уговором Владимир Пиковски, суплент у оставци;

у гимназији у Јагодини:

за професоре: Драгомир Симић, професор III мушке гимназије у Београду, Десанка Симић, професор III женске гимназије у Београду, обоје по службеној потреби; и

за супленте: Митар Павићевић, суплент гимназије у Даниловом Граду и Ђорђе Лазаревић, суплент гимназије у Параћину, обојица по молби;

у гимназији у Плевљу:

за директора и професора Ђорђе Константиновић, директор и професор гимназије у Сурдулицы, по службеној потреби;

у гимназији у Врању:

за професора Методије Милосављевић, професор IV мушке гимназије у Београду, по службеној потреби;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у женској гимназији у Нишу:

за професора Анка Ракетић, професор гимназије у Ужичу, по молби;

у II мушкој гимназији у Београду:

за професоре: Вождар Динић, професор гимназије у Пожаревцу, по молби и Милан, Неђић, пређашњи сунлент и испитани професорски кандидат;

у Вишој Трговачкој школи у Панчеву:

за директора I класе Драгиша Лазаревић, директор исте класе гимназије у Смедереву, по службеној потреби;

у гимназији у Смедереву:

за директора I класе Рудолф Бикловић, професор гимназије у Пожаревцу и за сунлента Војислав Миленковић, дипломирани студент философије;

у гимназији у Бишољу:

за сунленте: Виста Продановић, дипломирани студент философије и Иван Меандић, дипломирани студент Техничког факултета;

за сунлента под уговором Ирина Поздњакова, дипломирани студент философије; и за учитеља вештина Иван Поточњак, пређашњи учитељ вештина;

у гимназији у Ђуприји:

за сунлента под уговором Митрофан Васиљевски, пређашњи сунлент;

у гимназији у Прилепу:

за сунлента Тереза Смодлака, сунлент у оставци;

у гимназији у Чачку:

за професора Драгослав Митровић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у мушкој гимназији у Нишу:

за професора Д-р Душан Милачић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Охриду:

за професора Никола Крстић, сунлент исте школе и испитани професорски кандидат;

у II женској гимназији у Београду:

за сунленте: Радмила Ивковић, Љубица Врсаловић, Десанка Димитријевић и Зорка Мандић, дипломирани студенти философије;

у III женској гимназији у Београду:

за сунленте: Радмила Јовановић, Десанка Максимовић и Љубица Миленковић, дипломирани студенти философије.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 31 августа 1923 год. стављени су у стање покоја на основи § 70 Закона о чиновницима грађанског реда и чл. 72 Закона о средњим школама: Јован С. Николић, директор I класе гимназије у Прилепу; Матија Хофман, професор гимназије у Суботици; Павле Мохачи и Филип Шмиг, професори гимназије у Сенти; Јосиф Бургет, професор гимназије у Великом Бечкереку и Фридрих Цекелијус, предметни учитељ реалке у Вршцу, с правом на пензију која им припада према годинама службе.

ОСТАВКЕ

Указом Њ. В. Краља од 31 августа 1923 године уважене су оставке на државну службу: Војиславу Јовићу, сунленту I мушке гимназије у Крагујевцу; Терези Смодлаки, сунленту

гимназије у Прилепу; Марији Петровић, супленту гимназије у Великој Кикинди; Василију Кабардинцеву, супленту под уговором реалке у Лесковцу и Стевану Квасу, супленту гимназије у Петровцу — Бачком.

Указом Његовог Величанства Краља од 5 септембра 1923 године уважене су оставке на државну службу: Живку Јевтићу, супленту Крушевачке гимназије; Војиславу Максимовићу, супленту женске гимназије у Крагујевцу; Николи Кузељу, супленту II мушке гимназије у Крагујевцу; Борђу Лазином, супленту гимназије у Сенти; Милутину Михаиловићу, супленту гимназије у Шапцу; Добрици Попадићу, супленту гимназије у Јагодини и Жоји Шимеку, директору и професору гимназије у Петровцу — Бачком.

Указом Његовог Величанства Краља од 27 септембра 1923 године уважене су оставке на државну службу: Михаилу Никонову, професору под уговором Реалке у Вршцу; Олги Климчук, супленту гимназије у Пријеполу; Милени Петронић, супленту II женске гимназије у Београду; Радославу Тодоровићу, супленту Реалке у Београду и Михаилу Кочишу, учитељу вештина мушке гимназије у Новом Саду.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у гимназији у Алексинцу:

за привремену предметну учитељицу Радмила Марковићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12733 од 31-VIII-1923 године;

за врремене учитеље вештина: Георгије Чајка, вајар, — СНБр. 10986 од 31-VIII-1923 године и Јелисавета Станковићка, наставница музичке школе у Београду, — СНБр. 14387 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Белој Цркви:

за привременог предметног учитеља Нестор Мина, — СНБр. 16595 од 14-IX-1923 год.

у II мушкој гимназији у Београду:

за школског лекара Д-р Коста Константиновић, лекар, — СНБр. 16398 од 15-IX-1923 године;

у II женској гимназији у Београду:

за привремену предметну учитељицу Сузана Милић, стална хонорарна наставница исте школе, — СНБр. 10161 од 12-IX-1923 године;

у гимназији у Бишољу:

за привременог предметног учитеља Светолик Суботић, привремени предметни учитељ гимназије у Врању, — СНБр. 11271 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Велесу:

за привремену предметну учитељицу Анђелија Стефановићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12054 од 31-VII-1923 године и

за школског лекара Д-р Станислава Илићева, лекар, — СНБр. 17406 од 25-IX-1923 године;

у гимназији у Великом Бечкереку:

за сталног хонорарног наставника Алојз Погачник, — СНБр. 10883 од 31-VIII-1923 год.,

у гимназији у Великом Градишћу:

за привременог предметног учитеља Коста Гивић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 13968 од 31-VIII-1923 године;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у гимназији у Великој Кикинди:

за привремене предметне учитељице: Славка Петровићева и Марија Петровићева, апсолвирани студенти философије, — СНБр. 11211 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Врању:

за привременог предметног учитеља Боривоје Сотировић, привр. предметни учитељ гимназије у Врању, — СНБр. 11332 од 26-IX-1923 године;

у реалци у Вршцу:

за привремену предметну учитељицу Драгиња Величковићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11932 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за привремену предметну учитељицу Даница Радојковићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 13024 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Бевђелији:

за привремену предметну учитељицу Даница Лазићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11307 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Зајечару:

за привременог предметног учитеља Ђорђе Јордановић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 17054 од 31-VIII-1923-године; и

за школског лекара д-р Виктор Милидијев, лекар, — СНБр. 15760 од 10-IX-1923 год.

у гимназији у Кавадару:

за привременог предметног учитеља Стеван Славковић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11175 од 31-VIII-1923 године; и

за привременог учитеља вештина Александар Залијев, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 18071 од 29-IX-1923 године;

у гимназији у Књажевцу:

за сталног хонорарног наставника Георгије Хвостиков, руски пуковник, — СНБр. 11275 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Краљеву:

за привременог предметног учитеља Михаило Кнежевић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12959 од 7-VIII-1923 године;

у гимназији у Крушевцу:

за школског лекара д-р Милорад Цветојевић, управник војне болнице, — СНБр. 17947 од 29-IX-1923 године;

у гимназији у Негошину:

са привремену предметну учитељицу Милева Матић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11969 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Никшићу:

за привремене предметне учитеље: Јован Дубарда, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11546 од 30-VIII-1923 године; и Милан Вујачић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 15069 од 31-VIII-1923 године;

за школског лекара д-р Нико Мартиновић, лекар, — СНБр. 17443 од 25-IX-1923 год.;

у гимназији у Новом Врбасу:

за привременог предметног учитеља Васа Богданов, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11681 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Новом Пазару:

за привремену учитељицу вештина Милена Бабићева, привремена учитељица вештина женске учитељске школе у Новом Саду, — СНБр. 12935 од 7-IX-1923 године;

у женској гимназији у Новом Саду:

за привремену предметну учитељицу Невенка Максић, апсолвирани студент филозофије; — СНБр. 12074 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Охриду:

за привременог предметног учитеља Драгољуб Плавшић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11169 од 31-VIII-1923 године; и

за привремену учитељицу вештина Босиљка Валићева, свршена ученица академије уметности у Прагу, — СНБр. 12257 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Панчеву:

за привремену предметну учитељицу Александра Мађушенко, привремена предметна учитељица гимназије у Охриду, — СНБр. 11381 од 26-IX-1923 године;

у гимназији у Параћину:

за привремене предметне учитељице: Косара Јоцићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12767 од 31-VIII-1923 године, и Јованка Хади-Видојковићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11018 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Пештовцу — пожаревачком:

за привремене предметне учитељице: Цвета Ј. вановићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11809 од 31-VIII-1923 године, и Олга Р. Викторовићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12334 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Пећи:

за привремене предметне учитеље: Владимир Вудевић, апсолвирани студент филозофије — СНБр. 11511 од 30-VIII-1923 године и Јован Лабин, апсолвирани студент филозофије — СНБр. 15281 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Пирошу:

за привременог предметног учитеља: Соко Ђурић, привремени предметни учитељ гимназије у Цариграду, — СНБр. 10284 од 24-IX-1923 године;

за привременог учитеља вештина, Борис Рјасњански, сликар, — СНБр. 12636 од 1-X-1923 године; и

за сталног хонорарног наставника, Семен Шенченко, руски сликар, — СНБр. 13943 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Пожаревцу:

За привремене предметне учитељице: Босиљка Раденковић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 11748 од 31-VIII-1923 године и Славка Перишићева, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12049 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Пожези:

за привременог предметног учитеља Примислав Олујић, — СНБр. 12589 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Призрену:

за привременог учитеља вештина, Франа Баховец, привремени учитељ вештина гимназије у Охриду, — СНБр. 16595 од 14-IX-1923 године;

у гимназији у Пријепољу:

за привремене предметне учитеље: Илија Пановић, — СНБр. 9943 од 31-VIII-1923 године, Марко Ракочевић, — СНБр. 12586 од 31-VIII-1923 године и Душан Преодојевић, апсолвирани студент филозофије, — СНБр. 12475 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Прилепу:

за привремену предметну учитељицу, Оливера Поповићева, — СНБр. 13370 од 31-VIII 1923 године;

у гимназији у Приштини:

за привремене предметне учитеље: Петар Марковић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12786 од 31-VIII-1923 године и Стеван Шапчевић, — СНБр. 16596 од 14-IX 1923 године;

за привременог учитеља вештина Леонида Базилевић, бивши наставник музике, — СНБр. 12435 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Ресну:

за привременог предметног учитеља Божидар Марковић, — СНБр. 12638 од 31-VIII 1923 године;

у гимназији у Сенаи:

за привремене предметне учитеље: Сергије Гошман, — СНБр. 18075 од 29-IX-1923 године и Митар Рајичевић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12614 од 31-VIII 1923 године;

у гимназији у Скопљу:

за привремену предметну учитељицу Катарина Ђорићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12056 од 31-VIII-1923 године;

за школског лекара, д-р Милан Занковић, лекар, — СНБр. 17252 од 20-IX-1923 год.;

у гимназији у Смедереву:

за привремене предметне учитеље: Катарина Костићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11785 од 31-VIII-1923 године, и Витомир Павловић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 14377 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Суботици:

за привремене предметне учитеље: Богдан Миковић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11479 од 31-VIII-1923 године; Бранко Ђурић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11683 од 31-VIII-1923 године, и Драгиња Цехетмајер, апсолвирани студент философије, — СНБр. 10147 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Тешову:

за привремене предметне учитеље: Босилка Стојановић, привремена предметна учитељица гимназије у Скопљу, — СНБр. 12828 од 31-VIII-1923-године, Влажо Раичевић, — СНБр. 10922 од 31-VIII-1923 године; и Добривоје Алимпић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 12200 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Ђурици:

за привременог предметног учитеља Душан Вукићевић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11418 од 31-VIII-1923 године, и

за привременог учитеља вештина Илија Шпадијер, стални хонорарни наставник исте школе, — СНБр. 14679 од 4-X-1923 године;

у гимназији у Ужицу:

за привремене предметне учитељице: Зорка Симић, привремена предметна учитељица гимназије у Лозници, — СНБр. 10640 од 26-IX-1923 године, и Марија Поновић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 16238 од 31-VIII-1923 године; и

за привременог учитеља вештина Владимир Плештић, свршени ученик Лавовског конзерваторија, — СНБр. 12240 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Цариброду:

за сталног хонорарног наставника Љубодраг Савић, студент философије, — СНБр. 12014 од 25-IX-1923 године;

у женској гимназији на Цетињу:

за привремену предметну учитељицу Радмила Манојловићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 15486 од 31-VIII-1923 године;

у гимназији у Шапцу:

за привремену предметну учитељицу Радмила Вукајловићева, апсолвирани студент философије, — СНБр. 11644 од 31-VIII-1923 године; и

за привремену учитељицу вештина Мара Ђорђевићка, привремена учитељица вештина гимназије у Аранђеловцу, — СНБр. 18386 од 28-IX-1923 године;

у гимназији у Шапцу:

за привременог предметног учитеља Љубиша Лазић, апсолвирани студент философије, — СНБр. 16157 од 31-VIII-1923 године.

О С Т А В К Е

Одлуком Господина Министра Просвете уважена је оставка на државну службу: Тодору Ростовском, сталном хонорарном наставнику гимназије у Аранђеловцу, — СНБр. 14419 од 28-VIII-1923 године;

Олиги Лучићевој, привременој предметној учитељици гимназије у Белој Цркви, — СНБр. 14702 од 31-VIII-1923 године;

Д-р Васи Петровићу, школском лекару гимназије у Витољу, — СНБр. 12809 од 7-VIII-1923 године;

Сергију Свешњикову, сталном хонорарном наставнику гимназије у Великом Градишту, — СНБр. 14189 од 27-VIII-1923 године;

Марији Ивановој, приврем. предметној учитељици гимназије у Врању, — СНБр. 15920 од 10-IX-1923 године;

Ивану Извекову, сталном хонорарном наставнику гимназије у Врању, — СНБр. 15927 од 10-IX-1923 године;

Ани Шчегловитовој, сталној хонорарној наставници реалке у Вршцу, — СНБр. 17346 од 24-IX-1923 године;

Александру Малиновском, привременом предметном учитељу гимназије у Колашину, — СНБр. 15497 од 7-IX-1923 године;

Фрањи Ваврину, привременом учитељу вештина гимназије у Косов. Митровици, — СНБр. 13678 од 20-X-1923 године;

Јелени Тонићки, сталној хонорарној наставници реалке у Лесковцу, — СНБр. 17063 од 20-IX-1923 године;

Стани Илићевој, приврем. предметној учитељици гимназије у Неготину, — СНБр. 15050 од 4-IX-1923 године;

Вождару Томићу, сталном хонорар. наставнику гимназије у Никшићу, — СНБр. 15237 од 5-IX-1923 године;

Живадину Матијашевићу, привременом предметном учитељу гимназије у Панчеву, — СНБр. 13571 од 18-VIII-1923 године;

Јовану Чавдаревићу, приврем. предметном учитељу гимназије у Пироту, — СНБр. 14675 од 31-VIII-1923 године;

Оливери Мвнићки, приврем. учитељици вештина гимназије у Пријеполу, — СНБр. 17304 од 22-IX-1923 године;

Тимотију Климчуку, сталном хонорар. наставнику гимназије у Пријеполу, — СНБр. 16932 од 20-IX-1923 године;

Димитрију Милошевићу, привременом предметном учитељу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 15912 од 10-IX-1923 године;

Драгољубу Гавчићу, привременом предметном учитељу гимназије у Прокупљу, — СНБр. 13176 од 11-VIII-1923 године;

Милица Јаковљевићевој, привременој предметној учитељици гимназије у Смедереву, — СНБр. 14564 од 30-VIII-1923 године;

Максиму Врсајкову, сталном хонорар. наставнику гимназије у Сомбору, — СНБр. 14282 од 27-VIII-1923 године;

Бели Кириеру, привременом предметном учитељу гимназије у Сомбору, — СНБр. 17174 од 21-IX-1923 године;

Зорка Булатовићки, привременој предметној учитељици гимназије у Ђуприји, — СНБр. 14396 од 28-VIII-1923 године;

Надежди Петровићевој, привременој предметној учитељици гимназије у Улцињу, — СНБр. 15013 од 4-IX-1923 године,

Д-р Живку Миладиновићу, школском лекару гимназије у Шапцу, — СНБр. 17946 од 29-IX-1923 године.

РАЗРЕШЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете разрешени су:

у гимназији у Алексинцу:

Јелена Илићка, стална хонорарна наставница, — СНБр. 15587 од 7-IX-1923 године;

у гимназији у Великој Кикинди:

Васа Петровић, учитељ основне школе додељен гимназији на рад, — СНБр. 17959 од 26-IX-1923 године;

у гимназији у Зајечару:

Д-р Станислав Д. Тадић, школски лекар, — СНБр. 15760 од 10-IX-1923 године;

у гимназији у Крушевцу:

Д-р Илија Мирчић, школски лекар, — СНБр. 17947 од 29-IX-1923 године;

у гимназији у Пешировцу-Бачком:

Станислав Лејтман, стални хонорарни наставник, — СНБр. 17856 од 28-IX-1923 год.;

у гимназији у Скопљу:

Д-р Јаков Брик, школски лекар, — СНБр. 17252 од 20-IX-1923 године;

у гимназији у Шапцу:

Милан Фабијанчић, привремена предметни учитељ, — СНБр. 17799 од 20-IX-1923 год.

УПРАЖЊЕНА МЕСТА

Одлуком Господина Министра Просвете упражњено је место:

Катарини Ђировићки, привременој предметној учитељици гимназије у Параћину, — СНБр. 14399 од 29-VIII-1923 године;

Олги Деде, сталној хонорарној наставници гимназије у Струмици, — СНБр. 15189 од 5-IX-1923 године.

ПРЕЛАЗ У ПОКРАЈИНСКЕ УПРАВЕ

Одлуком Господина Министра Просвете одобрен је прелаз у Покрајинску Управу:

Новаку Вулетићу, скупенту гимназије у Новом Врбасу, за Сарајево, — СНБр. 17197 од 2-X-1923 године;

— Антонију Дабиновићу, привременом предметном учитељу гимназије у Новом Врбасу, за Сплит, — СНБр. 17197 од 2-X-1923 године;

— Софији Суботаћевој, привременој предметној учитељици гимназије у Врању, за Руму, — СНБр. 15140 од 5-IX-1923 године;

Луки Марићу, професору гимназије у Србобрану, за Огулин, — СНБр. 15549 од 11-IX-1923 године;

Михаилу Делбашкићу, супленту гимназије у Подгорици, и Д-р Живану Ивановићу, професору Учитељске школе у Вршцу, за II гимназију у Сарајеву; и

Братислави Николићевој, супленту гимназије у Великом Градишту, за Тузлу, — СНБр. 14762 од 31-VIII-1923 године.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 30 августа 1923 године постављен је:
за покрајинског надзорника за Основну Наставу при Покрајинској Управи у Сплиту
Данило Петрановић, школски надзорник у Киниу.

Указом Његовог Величанства Краља, од 31 августа 1923 године постављени су:

у Учишљској Школи у Вршцу:

за управитеља I класе Сретен Аџић, редовни професор Више Педагошке Школе у Београду по пристанку;

за професора д-р Игњат Бокур, професор учитељске школе у Скопљу;

у Учишљској Школи у Јагодини:

за управитеља I класе Јосиф Стојановић, управитељ учитељске школе у пензији;

за професоре: Драгољуб Јевтић, директор и професор гимназије у Куршумлији, и Радојко Јоцић, професор гимназије у Пожаревцу;

у Учишљској Школи у Алексинцу:

за професора Винко Заниновић, професор гимназије у Пожези;

у Учишљској Школи у Негошину:

за професора Драгутин Стефановаћ, професор гимназије у Лозници;

у Учишљској Школи у Крагујевцу:

за суплента д-р Милорад Шошкић, суплент гимназије у Берамама;

у Учишљској Школи у Скопљу:

за предметну учитељицу Радослава Стефановићка - Вулићева, предметна учитељица гимназијеу Новом Пазару;

у Женској Учишљској Школи у Сомбору:

за професора Драгољуб Бранковић, професор женске учитељске школе у Новом Саду;

у Женској Учишљској Школи на Цешињу:

за суплента Марија Малишићка, суплент учитељске школе на Даниловом Граду, — све по службеној потреби.

П Е Н З И Ј А

Указом Његовог Величанства Краља, од 30 августа 1923 године стављен је у стање покоја Антул Крилетић, покрајински надзорник за Основну Наставу при Покрајинској Управи у Сплиту, са пензијом која му припада према годинама службе.

ОСТАВКА

Указом Његовог Величанства Краља, од 5 септембра 1923 године уважена је оставка на државну службу Драгољубу Бакићу, сучленту женске учитељске школе у Крагујевцу.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља, од 31 августа 1923 године одликовани су:

Орденом Светског Саве IV реда:

Милосав Богдановић, председник општине Милошевачке, окр. смедеревског; и

Орденом Светског Саве V реда:

Тодор М. Пашић, благајник општине Милошевачке; Радомир П. Јовановић, трговац; Антоније П. Томић и Стојан Ж. Радуловић, земљоделци из Милошевца, за заслуге око подизања Народног Дома, који ће служити установама за народно просвећивање у Милошевцу.

Указом Његовог Величанства Краља, од 27 септембра 1923 године одликовани су:

Орденом Светског Саве IV реда:

Срећко Милекер, управитељ Музеја у Вршцу;

Сима Јањушевић, школски надзорник из Ужица; и

Драгутин Шилер, учитељ вежбаонице уз вр. учитељску школу у Загребу;

Орденом Светског Саве V степена:

Ранко Алексић, школски надзорник за школски срез рачански; и Малиша Стевановић, учитељ у Костојевину; и Матија Боклић, председник општине у Равњу, окр. подринског.

ПОСТАВЉЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете постављени су:

у учитељској школи у Алексинцу:

за школског лекара д-р Миливоје Сарван, лекар, — ОНБр. 39181 од 3-X-1923 године;

у учитељској школи у Негошину:

за школског лекара д-р Станоје Нешић, општински лекар, — ОНБр. 36688 од 3-IX-1923 године.

РАЗРЕШЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете разрешени су дужности:

Д-р Марко Радман, школски лекар учитељске школе у Алексинцу, — ОНБр. 39182 од 3-IX-1923 године;

Бождар Т. Милenkовић, привремени предметни учитељ учитељске школе у Јагодини, — ОНБр. 43924 од 24-IX-1923 године.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Господин Министар Просвете одлуком својом поставио је:

Станимира Поповића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Вођаву — Бачка, — ОНБр. 34122 од 11-VIII-1923 године;

Меланију Шарчевић, оспособљену забавиљу за забавиљу у Суботици — Бачка, — ОНБр. 38544 од 30-VIII-1923 године;

Крума А. Анђеловића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Поралову, окр. врањски, — ОНБр. 39994 од 7-IX-1923 године;

Луку Ивановића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Ратарима, округ смедеревски, — ОНБр. 32707 од 1-IX-1923 године;

Александра Николића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Дреновцу, окр. битољски, — ОНБр. 38833 од 30-VIII-1923 године;

Добрилу Милошевићу, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Лешаку, окр. тетовски, — ОНБр. 39751 од 5 IX-1923 године;

Владимира Ст. Рашића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Добротину, окр. косовски, — ОНБр. 40181 од 6-IX-1923 године;

Терезију Пракагур, оспособљену учитељицу у Мађарској за привремену учитељицу у Бајши, — Бачка, — ОНБр. 32111 од 8-IX-1923 године;

Мелхиора Вишта, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Бачком Брестовцу — Бачка, — ОНБр. 37504 од 3-IX-1923 године;

Вехби Мустафовића, за вршиоца учитељске дужности у Урвичу, окр. тетовски, — ОНБр. 39677 од 8-IX-1923 године;

Софију Шијачки, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Вашихиду — Банат, — ОНБр. 33240 од 5 IX-1923 године;

Милосаву Тушеву, пређашњу учитељицу за сталну учитељицу у Ченти — Банат — ОНБр. 32874 од 4-IX-1923 године;

Веру Лазићеву, пређашњу учитељицу, за сталну учитељицу у Вајсци — Бачка, — ОНБр. 38000 од 8-IX-1923 године;

Ото Брихта, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Маршалани — Банат, — ОНБр. 39293 од 3-IX-1923 године;

Грозду Тапавицу, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Надаљу — Бачка, — ОНБр. 31514 од 5-IX-1923 године;

Филипа Ф. Валтера, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Мраморку — Банат, — ОНБр. 35665 од 7-IX-1923 године;

Шабана Арифовића, за вршиоца учитељске дужности у Жабару, окр. звечански, — ОНБр. 39601 од 8-IX-1923 године;

Јусуза Абдурамана-Кортичића, оспособљеног вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности у Ораховцу, окр. призренски, — ОНБр. 33809 од 3-IX-1923 године;

Јелисавету Петровићу, пређашњу учитељицу за сталну учитељицу у Аранђеловцу, окр. крагујевачки, — ОНБр. 39963 од 5-IX-1923 године;

Милу Стевановићу, пређашњу учитељицу у Словенији, за сталну учитељицу у Врању, окр. врањски, — ОНБр. 25199 од 30-VIII-1923 године;

Ивана Рубешу, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Гувацима, окр. подрински, — ОНБр. 39241 од 31-VIII-1923 године;

Мустафа Кресу, учитеља из Босне, за сталног учитеља у Новом Пазару, окр. рашки, — ОНБр. 38140 од 5-IX-1923 године;

Олгу Ковачевићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Ставама, окр. подрински, — ОНБр. 27811 од 30-VIII-1923 године;

Марију Сотировић, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Топлици, окр. битољски, — ОНБр. 40248 од 8-IX-1923 године;

Благоја Р. Марковића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Ивању, окр. битољски, — ОНБр. 30066 од 30-VIII-1923 године;

Франу Ленхарда, оспособљеног учитеља у Мађарској, за привременог учитеља у Војловици — Банат, — ОНБр. 39661 од 1-IX-1923 године

Милету Коледина, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Криволаку, окр. тившевски, — ОНБр. 39904 од 6 VIII-1923 године;

Лазара И. Ђуровића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Трабавишту, окр. брегалнички, — ОНБр. 30040 од 5-IX-1923 године;

Милоша Јанићјевића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Брадарце, окр. пожаревачки, — ОНБр. 31461 од 3-IX-1923 године;

- Глигорија Митровића, свршеног ученика учитељске школе без испита, за привременог учитеља у Ботуну, округ охридски. — ОНБр. 39995 од 7-IX-1923 године;
- Гроздану Бекар, оспособљену учитељицу, за сталну учитељицу у Цветуљи, окр. подрински. — ОНБр. 39240 од 1-IX-1923 године;
- Роксанду Пантелићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Јасикову, окр. п. жаревачки. — ОНБр. 35026 од 7-IX-1923 године;
- Анку Вертвић, пређашњу учитељицу, за сталну учитељицу у Оросламошу — Банат. — ОНБр. 35045 од 30-VIII-1923 године;
- Серафима Д. Тошаћа, бившег егзархијског учитеља, за привременог учитеља у Шарлинцу, окр. топлички. — ОНБр. 40182 од 5-IX-1923 године;
- Ахмета Алита, за вршиоца учитељске дужности у Доњем Палчишту, окр. тетовски. — ОНБр. 39674 од 8-IX-1923 године;
- Злату Р. Илићку, учитељицу у оставци, за сталну учитељицу у Бовну, окр. нишки. — ОНБр. 31809 од 1-IX-1923 године;
- Шабана Дауд Мемеда, оцу, за вршиоца учитељске дужности вероучитеља у Неготину, окр. тетовски. — ОНБр. 39073 од 8-IX-1923 године;
- Душана Димића, пензионисаног учитеља, за вршиоца учитељске дужности у Г. Ковиљу — Бачка. — ОНБр. 34769 од 11-IX-1923 године;
- Петра М. Цевића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Санаду — Банат. — ОНБр. 40182 од 13-IX-1923 године;
- Жарка Ристића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Деспот св. Ивану — Бачка. — ОНБр. 36622 од 10-IX-1923 године;
- Хасана Фердовића, за вршиоца учитељске дужности вероучитеља у Чинлику, окр. тетовски. — ОНБр. 39675 од 8-IX-1923 године;
- Душанку Савићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита за привремену учитељицу у Глогоњу — Банат. — ОНБр. 37613 од 10-IX-1923 године;
- Чедомира Главашког, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Ечкој, — Банат. — ОНБр. 35228 од 12-IX-1923 године;
- Вукосаву Каранчеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Срп. Итебеју — Банат. — ОНБр. 35672 од 7-IX-1923 године;
- Анку Велисављевићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Берегу — Бачка. — ОНБр. 41043 од 12-IX-1923 године;
- Косту Николића, свршеног ученика гимназије са испитом, за привременог учитеља у Смиљеву, окр. битољски. — ОНБр. 39642 од 31-VIII-1923 године;
- Животу Алексића, свршеног ученика гимназије са испитом, за привременог учитеља у Параћину, окр. моравски. — ОНБр. 41090 од 12-IX-1923 године;
- Мирка Мићовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Главицици, окр. метохиски. — ОНБр. 35070 од 14-IX-1923 године;
- Ивана Гицковића, свршеног ученика VIII разреда гимназије са испитом, за привременог учитеља у Горњанима, окр. Крајински. — ОНБр. 39239 од 13-IX-1923 године;
- Маргариту Николић, свршену ученицу VIII разреда гимназије са испитом, за привремену учитељицу у Драгом у окр. битољски. — ОНБр. 35386 од 10-IX-1923 године;
- Абдурахима Чавића, за вршиоца учитељске дужности у Стреоцу, окр. метохиски. — ОНБр. 39963 од 13-IX-1923 године;
- Олгу Фуџић-Пребег, учитељицу у оставци, за привремену учитељицу у Дебрешу, окр. тетовски. — ОНБр. 41789 од 10-IX-1923 године;
- Мухамеда Мудеризовића, пређашњег вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности у Белом Пољу, окр. белопољски. — ОНБр. 33486 од 12-IX-1923 године;
- Павла Мрквића, свршеног ученика учитељске школе без испита, за привременог учитеља у Костанцима, окр. битољски. — ОНБр. 43539 од 22-IX-1923 године;

Гордану Киманову, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Врањеви — Банат, — ОНБр. 40796 од 20-IX-1923 године;

Темељка Гавриловића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Гостиражду, окр. битољски, — ОНБр. 39655 од 20-IX-1923 године;

Хаџуза Али Рустима, пређашњег вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности у Косовској Митровици, окр. звечански, — ОНБр. 38886 од 20-IX-1923 године;

Вукосаву Ал. Костићку, учитељицу у оставци, за сталну учитељицу у Миросавцима, окр. београдски, — ОНБр. 43582 од 21-IX-1923 године;

Јарослава Вацају, свршеног ученика IV разреда богословско учитељске школе, за привременог учитеља у Лаковици, окр. тетовски, — ОНБр. 39543 од 20-IX-1923 године;

Олгу Чајковскају, пређашњу учитељицу из Славоније, за привремену учитељицу у Вајсци — Бачка, — ОНБр. 41740 од 15-IX-1923 године;

Љубомира Јанковића, свршеног матуранта са испитом, за привременог учитеља у Витиви, окр. косовски, — ОНБр. 41059 од 20-IX-1923 године;

Беднику Милошеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Ивору — Банат, — ОНБр. 36141 од 21-IX-1923 године;

Алексу М. Делевића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Крвој Јели, окр. колашински, — ОНБр. 31261 од 18-IX-1923 године;

Живојина П. Радивојевића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Бадљевици, окр. смедеревски, — ОНБр. 42360 од 18-IX-1923 године;

Ружицу Јевремовићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Гор. Буковици, окр. подрински, — ОНБр. 25696 од 19-IX-1923 године;

Владимира Г. Цемовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Штитару, окр. рашки, — ОНБр. 31263 од 19-IX-1923 године;

Бориславу Васићеву, свршену ученицу VIII разреда гимназије са испитом, за привремену учитељицу у Качулицама, окр. чачански, — ОНБр. 39243 од 19-IX-1923 године;

Миладина Нектаријевића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Прострању, окр. битољски, — ОНБр. 41746 од 15-IX-1923 године;

Петрану Донковићеву, свршену ученицу VIII разреда гимназије са испитом, за привремену учитељицу у Крупцу, окр. пиротски, — ОНБр. 39477 од 22-IX-1923 године;

Ивицу Капор, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Риђици — Бачка, — ОНБр. 35747 од 17-IX-1923 године;

Даницу Вујадиновићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Бездану — Бачка, — ОНБр. 41703 од 19-IX-1923 године.

Драгу Рашићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Каменци, окр. косовски, — ОНБр. 43789 од 22-IX-1923 године;

Бождара Златановића, свршеног ученика VIII разреда гимназије, за привременог учитеља у Љубераћи, округ пиротски, — ОНБр. 43739 од 22-IX-1923 године;

Гроздану Бекер, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Доњем Чичеву, округ скопски, — ОНБр. 40508 од 21-IX-1923 године;

Марију Стојковићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Високу, окр. ужички, — ОНБр. 34568 од 24-IX-1923 године;

Милуна Вукићевића, досадањег привременог учитеља, за сталног учитеља у Доњој Љубати, окр. врањски, — ОНБр. 42558 од 26-IX-1923 године;

Александра Миловановића, досадањег привременог учитеља, за сталног учитеља у Алгуњи, окр. кумановски, — ОНБр. 42950 од 28-IX-1923 године

Ахмета Бубицу, оспособљеног учитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља у Ковачу, окр. плеваљски, — ОНБр. 38512 од 25-IX-1923 године;

Сулејмана Сали, оспособљеног вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља Гор. Орizarу, окр. скопски, — ОНБр. 40324 од 26-IX-1923 године;

Викторију Ђурановићку, пређашњу учитељицу из Босне, за сталну учитељицу у Бочару, — Банат, — ОНБр. 40504 од 17-IX-1923 године;

Христу Христића, оспособљеног учитеља у Бугарској, за привременог учитеља у Великој Плани, окр. топлички, — ОНБр. 43790 од 22-IX-1923 године;

Зорку С. Поповићку, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталну учитељицу у Гораждевцу, окр. метохијски, — ОНБр. 43206 од 22-IX-1923 године;

Саву Јанковића, досадањег привременог учитеља, за сталног учитеља у Карбувици, окр. битољски, — ОНБр. 42352 од 20-IX-1923 године;

Јанка Ђурића, досадањег привременог учитеља, за сталног учитеља у Србјану, окр. битољски, — ОНБр. 41747 од 15-IX-1923 године;

Станку Ружићеву, досадању привремену учитељицу, за сталну учитељицу у Кијеву, окр. крагујевачки, — ОНБр. 40156 од 26-IX-1923 године;

Исмета Хаци-Сулемановића, оспособљеног вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља у Тетову, — ОНБр. 45520.

Шемсудина Зоролића, оспособљеног вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља у Лозну, окр. белополски, — ОНБр. 45005 од 26-IX-1923 године;

Милоја Караћа, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Премку, окр. битољски, — ОНБр. 41435 од 24-IX-1923 године;

Наталију Д. Митровићку, досадашњу привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Исакову, окр. моравски, — ОНБр. 41379 од 24-IX-1923 године;

Живојина Јовановића, свршеног ученика богословско-учитељске школе за привременог учитеља у Довезенцу, окр. кумановски, — ОНБр. 36199 од 24-IX-1923 године;

Милана Мишковића, досад. привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Нерову, окр. кумановски, — ОНБр. 41386 од 26-IX-1923 године;

Станка Првановића, свршеног ученика VIII разреда гимназије са испитом, за привременог учитеља у Вучју, — ОНБр. 44461 од 24-IX-1923 године;

Михаила Поповића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Варбареву, окр. брегалички, — ОНБр. 41443 од 26-IX-1923 године;

Саву Зечевића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Вруснику, окр. битољски, — ОНБр. 31778 од 26-IX-1923 године;

Надежду Јовичићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Охриду, окр. охридски, — ОНБр. 42603 од 25-IX-1923 године;

Мирослава Савића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Блавцу, окр. брегалички, — ОНБр. 31479 од 26-IX-1923 године;

Абдулаха Х. Мусића, свршеног ученика IV разреда гимназије, за вршиоца учитељске дужности-вероучитеља у Белом Пољу, окр. белополски, — ОНБр. 44460;

Миливоја Кајевића, пређ. учитеља, за сталног учитеља у Глуво, окр. скопски, — ОНБр. 40521 од 26-IX-1923 године;

Резми Асана-Арапа, оспособљеног вероучитеља — за вршиоца учитељске дужности — вероучитеља у Пећи, окр. метохијски, — ОНБр. 39441 од 26-IX-1923 године;

Перу Остојића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Кањи, окр. пријеполски, — ОНБр. 30112 од 26-IX-1923 године;

Рахилу Јовановићку, оспособљену српску учитељицу из Мађарске, за сталну учитељицу у Врању, — ОНБр. 33705 од 2-X-1923 године;

Олгу Кнежевићеву, учитељицу из Славоније, за сталну учитељицу у Старом Селу, — окр. банатски, — ОНБр. 35625 од 29-IX-1923 године;

Каролину Хорват, учитељицу из Хрватске, за сталну учитељицу у Берегу, — Бачка, — ОНБр. 34711 од 26-IX-1923 године;

Милену Ђировићеву, свршену ученицу II разреда учитељске школе, за вршиоца учитељске дужности у Бањанима, окр. руднички, — ОНБр. 46181 од 3-X-1923 године;

Иванку Ставковићку, сврш. матуранта са испитом, за привремену учитељицу у Мајиловцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 45913 од 3-X-1923 године;

Ану Цехнерову, учитељицу из Хрватске, за сталну учитељицу у Берегу — Бачка — ОНБр. 34772 од 26-IX-1923 године;

Мићу В. Биорца, учитеља у оставци, за сталног учитеља у Чеграну, окр. тетовски, — ОНБр. 45532 од 2-X-1923 године;

Јомера Ибрахимовића, оспособљеног учитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља у Макријеви, окр. тиквешки — ОНБр. 43168.

Џељадина Илазовића, оспособљеног учитеља, за вршиоца учитељске дужности, вероучитеља у Слапни, — окр. тетовски 9-X-1923 године;

Антуна Гререра, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Филипову — Бачка. — ОНБр. 43130 од 1-X-1923 године;

Исидора Јушчака, свршеног ученика богословско учитељске школе без испита, за привременог учитеља у Доњем Ливочу, окр. косовски, — ОНБр. 36608 од 28-IX-1923 године;

Милорада Петровића, свршеног матуранта са испитом, за привременог учитеља у Божици, округ врањски, — ОНБр. 45209 од 1-X-1923 године;

Даницу Јовановићеву, досад. привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Радовишту, окр. брегалички, — ОНБр. 43141 од 29-IX-1923 године;

Ђорђа Николића, пређашњег привременог учитеља, за привременог учитеља у Столу окр. пиротски, — ОНБр. 33145 од 26-IX-1923 године;

Јованку Душанићеву, оспособљену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Лалићу — Бачка — ОНБр. 35209 од 26-IX-1923 године;

Јована Манчића, свршеног матуранта у Бугарској, за привременог учитеља у Смиловцу, окр. пиротски, — ОНБр. 42533 од 27-IX-1923 године;

Нумана Мујовића, пређ. учитељског заступника II кл., за учит. заступника I класе у Жељану, окр. кумановски, — ОНБр. 32386 од 1-X-1923 године;

Павла Жижића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Иванову — Банат, — ОНБр. 44879 од 29-IX-1923 год.;

Катицу Суботин, оспособљену учитељицу, за сталну учитељицу у Селанчи — Бачка ОНБр. 36305 од 26-IX-1923 године;

Милољуба Бобића, пређашњег учитеља, за сталног учитеља у Сенти — Бачка, — ОНБр. 45003 од 28-IX-1923 године;

Марију Поповићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита, за привремену учитељицу у Новом Селу — Банат, — ОНБр. 43540 од 25-IX-1923 године;

Стану Савин, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Госпођинцима — Бачка, — ОНБр. 30142 од 26-IX-1923 године;

Јелену Козарску, бившу привремену предметну учитељицу за привремену учитељицу у Госпођинцима — Бачка, — ОНБр. 3318 од 28-IX-1923 године;

Ларису Пиотровску, бив. учитељицу са свршеним Педагошким курсом у Русији, за привремену учитељицу у Грабу, окр. чабански, — ОНБр. 30981.

Етелку Варга, са свршеном препарандијом, за привремену учитељицу у Темерину — Бачка, — ОНБр. 34914 од 25-IX-1923 године;

Јевстатија Николића, свршеног ученика VIII разреда гимназије са испитом, за привременог учитеља у Камбелевцу, окр. пиротски, — ОНБр. 34218 од 26-IX-1923 године;
Јелисавету Михалец, оспособ. забавиљу, за забавиљу у Мољу — Бачка, — ОНБр. 25305 од 25-IX-1923 године.

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њ. В. Краља од 30. августа ове године постављен је:

у Народном Позоришту у Сарајеву:

за управника II класе, са годишњом платом од 6.500.— динара, Душан Ђувић, књижевник и пређашњи професор.

ВАТРОСЛАВ ЈАГИЋ

(1838—1923)

У реду великих губитака које је словенска филологија имала да забележи за време Светскога рата и после њега — највећи је В. Јагић. Истина, Јагић је умро у 86-ој години живота и дао је своју пуну меру; али ипак он и у дубокој старости није престајао да ради...

Он је умро 5 августа ове године и, по својој жељи, сахрањен је на живописном месту Вараждинског гробља.

Као мало ко ко се књигом бавио, Јагић је био срећан да цео свој живот посвети науци о словенској прошлости, неспречаван каквим другим пословима и неометан бригом за насушни хлеб. Само први почеци његова рада (око 1870-те године), док је био гимназиски наставник у Загребу, и последње године његова живота, за време Светскога рата и после њега, помрачене су облацима, од којих је, на срећу наше науке, било поштеђено време најјачег развитка његова талента, његове необичне снаге и слабљења у старости, од 1870-те до 1914 г.

Јагић се тој срећи поштено одужио: имајући сјајне духовне способности и јак организам, он је дао словенској филологији — целога себе, сав свој таленат, све своје време и сву снагу своју...

*

Целокупни рад Јагићев одликује се двама основним цртама: обилношћу и разноврсношћу. За њега се говорило, међу стручњацима-славистима: „Јагић зна све“. Ове две најглавније особине његова рада истичу из основних духовних особина његове природе: необичне духовне снаге и духовне свежине, које нису никад малаксавале, и духовне живахности, која му није допуштала да свој научни интерес ограда само једним одељком словенске науке или само једном њеном дисциплином. Он је стално прелазео са предмета на предмет. Још није ни завршио једну филолошку студију из језичке области, он већ прелази на књижевну историју, какве издавачке послове или културно-историске. Али то стално прелажење из једне области у другу, то стално напуштање послова једне врсте и прилажење новим има, поред добрих страна својих, и својих мана. Оно не да да човек довољно дубоко зарони у једну

дисциплину, да јој стално прати напредак, да стално иде напредо са њим. Човек је принуђен да по нешто, због тога, у извесној дисциплини занемари; јер је немогуће смртноме човеку, ма колико он био раден и даровит, да при сваком новом подгревању интереса за какву дисциплину, напуштену за извешан број година, усвоји све што је у њој урађено, разуме сав унутрашњи развитак њен и сав смисао онога што се врши.

Радећи овако, Јагић је стално све шире захватао из велике научне области којој је свој живот посветио. Та ширина и множина предмета није му дала могућности да створи ону индивидуалну „школу“ у уском смислу речи која има свој начин испитивања, друкчије разрађен и примењен него ли код других научника. Он није цепкао струке, већ је стално ширио видике својим слушаоцима и читаоцима. Крећући се стално од једног предмета ка другом, он је људе различних струка умео да споји на заједничком земљишту, показујући им сав значај узајамности културних, језичких и историских фактора.

Зато је и историк народа, књижевности и језика могао наћи у Јагићевим предавањима, у његову семинару и, још понајвише, у његовим делима, неисцрпне поуке за себе: како се треба користити дисциплинама филологије, па да се предмету свих поменутих струка може с успехом прићи. Енциклопедиско предавање филолошко-историских и културно-књижевних предмета могло је послужити свима њима као широка и солидна база за даљи самостални и специални рад.

Тако се за Јагића може рећи да је својим ученицима давао нарочиту научну културу, поред стручности у извесном правцу.

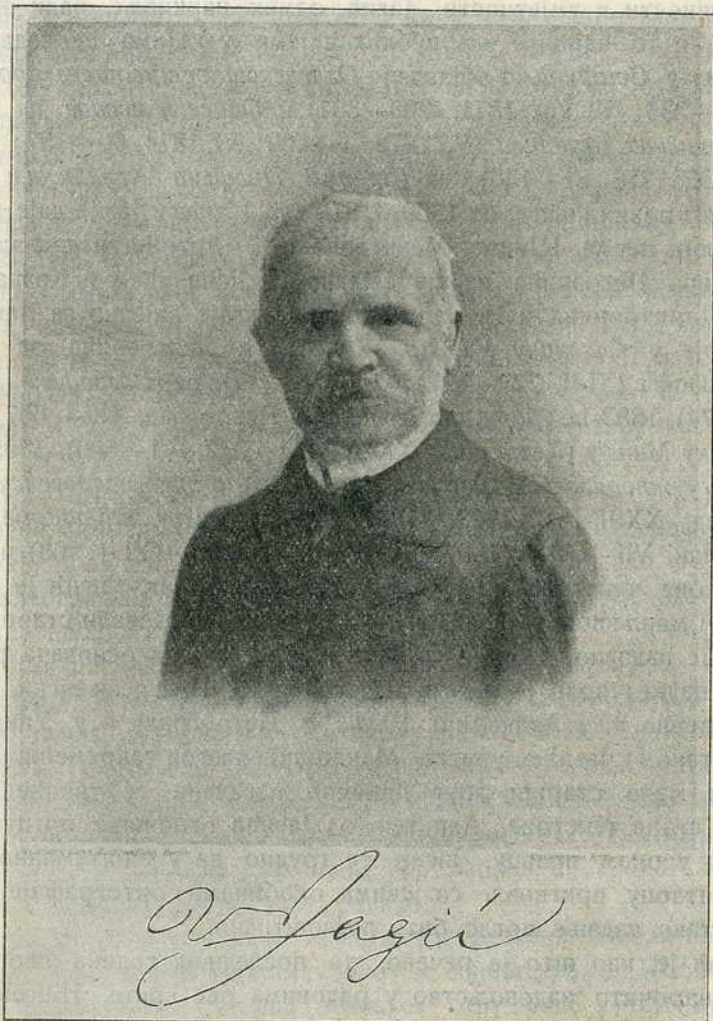
Према садржини онога што је Јагић урадио, он је био пре свега филолог, и то у најбољем и најширем значењу те речи. Пошто је већ у младости својој проучио добро грчки и латински језик и тако пробудио интерес у себи за старину и све што је са њом везано, он је доцније све интересовање своје пренео на словенску прошлост. Ускрснути прошлост, разумети њену културу, њену књижевност; показати под којим се утицајима та књижевност развијала; изучити језик споменика и показати све мѐне кроз које је он пролазио, да би се споменици прошлости могли добро издати и лепо разумети — то је био главни интерес и главни покретач Јагићева научног рада.

Другим речима, Јагић је радио све послове словенске филологије у којима се са успехом могао применити филолошки метод научних испитивања, у којем је Јагић био велики виртуоз. Поље таквога рада врло је широко. Пре свега — издавање и тумачење самих споменика прошлости, њихових извора и утицаја под којим су стварани. То је научна база и за историка народа и књижевности, и за лингвиста. Проучавање језика тих споменика, њихова самостална састава или зависности од туђих оригинала; проналажење те везе, оцена културног ниво-а на ком су се находили састављачи тих споменика итд. — све то даје врло значајан

материал и историку књижевности, културе, народа и језика. То не значи да се филолошким методом могу исцрпсти испитивања предмета из помињатих области; сваки њихов предмет има додирних тачака са другим дисциплинама и њиховим методима; али је поуздано да примена филолошког метода у испитивању тих предмета претставља део њихова проучавања који се ничим другим заменити не може.

*

Било би врло занимљиво утврдити сасвим тачно, по броју страна, колико је Јагић издао старих споменика; тада би се видело како је велики део свога времена Јагић на то утрошио. Издавање текстова један је од најомиљенијих његових послова. Он га ради од своје прве мла-

дости до дубоке старости. Већ 1864 год. (дакле четврте године од почетка свога научнога рада) он штампа *Примере старохрватскога језика из глаголских и кирилских књижевних старина*, а 1922 пише палеографско-језичку студију по српскоме рукопису из 1649 год. (*Споменик С. К. Акад.* XLIV, стр. 1—39). Колико текстова, колико филолошких анализа између ових година, за 58 година рада! Да поменем само најкрупније и најзначајније ствари. Када се основала Југословенска Академија знаности и умјетности, Јагић одмах најживље ради на њеним издањима, и то највише на публикацијама у којима се издају стари споменици: у *Старинама* објављује *Огледе старе хрватске прозе* (I књ., 1869, 216—236; III књ. 1871, 208—331) и *Описе и изводе из неколико јужнословинских рукописа* (V, 1873, 1—109; VI, 1874, 60—157; IX, 1877, 91—171; X, 1878, 81—156); на *Старим Писцима Хрватским* сарађује на свих пет првих књига, од 1869—1872 (за I књигу Јагић даје напомене и предговор, песме Шишка Менчетића и Ђ. Држића издаје сам Јагић, песме Мавра Ветранића издаје заједно са Даничићем и Казначићем, а песме Н. Димитровића и Н. Наљешковића издаје заједно са Даничићем); 1875 издаје у *Гласнику Уч. Др. Живот* Ст. Лазаревића од Константина филозофа (XLII, 223—327); 1879 год. издаје *Зографско Јеванђеље* (XLV + 174), 1883-ће *Маријино Јеванђеље* (Петроград, XX + 607), 1886-те *Староруску Минеју* (Петроград, XXXVI + 1—242 + 1—609), 1895-те *Размишљања јужнословенске и руске прошлости о црквенословенском језику* (Петроград, XXIII + 1—1023), 1897 *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko* (Беч-Берлин, VII + 315), 1907 *Болоњски Псалтир* (XI + 968) и сл.

Све ове текстове, који иду у хиљаде страна, Јагић је издао са необичном марљивошћу. И до Јагића су научници издавали старе текстове. Особито је издавао добро Рус Востоков, један од оснивача руске филолошке науке; врло је много издавао и И. И. Срезњевски, којег Јагић заменио и у Академији Наука у Петрограду и у Университету Петроградском; Јагићев учитељ Миклошић, његов савременик Шафарик и Јагићев мало старији друг Даничић издавали су такође необично поуздано старе текстове. Али тек од Јагића отпочиње потпуно савремено рад у овом правцу. Јагић се трудио да у наштампаном тексту пружи читаоцу оригинал, са свима особинама ортографије и језика. Само је тако издање могло бити дефинитивно.

Јагић је, као што је речено, до последњих година свога живота находио нарочито задовољство у радовима ове врсте. Његовој реалистичкој природи чинило се да ће само тако бити најкориснији своје народу, ако му да беспрекорна издања његових старих споменика, критички издане изворе његове прошлости. Њему се чинило да су сва друга његова дела пролазног карактера, а само да су ова од трајне вредности. И, заиста, у овом правцу дао је Јагић неколико сјајно, управо

класички обрађених текстова. Да поменем овде, поред крупних текстова поменутих горе, и његова издања мањих споменика, *Бечких Листића* (*Glagolitica, Denkschriften* Бечке Акад. XXXVIII (1890)) и *Гриковићева Одломка* (*Starine* XXVI, 1893), двају наших најстаријих глагољских споменика. Ова Јагићева издања могу заиста послужити као углед како треба радити послове ове врсте.

Јагић је по првоме образовању — класични филолог. Као студент Бечког Университета, радећи у тамошњој библиотеци на рукописима класичних језика, Јагић се, као што ми је сâм чешће причао, упознао са Ф. Миклошићем. То је познанство доцније било од великог значаја за Јагићево интересовање и словенском филологијом. Критички радови на утврђивању основнога текста рукописа, поређење различних текстова да се утврди порекло некога дела, нарочито поређење са латинским и грчким текстовима, да се утврди и значење речи словенског превода и његова зависност од грчкога или латинског оригинала прате стално Јагићев издавачки рад. За то нам може послужити као најбољи пример Маријино Јеванђеље и Болоњски Псалтир и друга његова велика издања текстова. Али има прилога посвећених поглавито анализи и критици текстова: о апокрифном јеванђељу Јакова и апокрифном писму Пилатовом у Рим (*Изв. Им. Ак. Н. III*, 1898), Типик Хиландарски и његов грчки извор (*Споменик XXXIV*, 1899), о неиздатом грчком коментару псалама (*Denkschriften* LI, 1904), о словенском преводу јеванђеља (1916), о словенском апостолу (I—III, 1919—1923), о Козми Индикоплову (в. горе) итд.

Треба нарочито поменути да је Јагић, поред ортографије и језика споменика, проучавао и графику њихову, тј. начин како су они написани. Палеографији различних глагољских и ћирилских споменика, затим и пореклу њихових азбука са палеографске стране — Јагић је посветио велики број расправа. Да поменем нарочито његову *Грађу за глагољску палеографију* (*Rad II*), затим врло значајне у овом правцу и написане поводом туђих испитивања: *Четири критичко-палеографске расправе* (на руском, Петроград, 1884) и о палеографској страни натписа од 993 год. (*Arch. XXI*); затим напомене у уводима многим својим издањима, и, нарочито, дело *Глагољско Писмо* (на руском, 1911, Петроград). Тајлорово откриће о пореклу глагољице од брзописног грчког писма IX в. Јагић је и популарисао и даље развио.

Јагић је стизао да каже паметних и трезвених мисли и о украсима у старим рукописима (орнаментима) и минијатурама. Истина, он је то чинио у рецензијама: на рад познатог стручњака у том правцу В. В. Стасова (на његово дело *Словенски и Источни Орнаменти*) и других, али су погледи које је Јагић износио доказивали да је савладао материјал са успехом и да је запазио многе важне појаве (1888 год. *Вѣстникъ Изящныхъ Искусствъ*, Петроград, 146—185 и др.).

*

Јагић се бавио већ врло рано језичким студијама. Један од првих његових радова, који је изашао 1862 год. у извештају загребачке гимназије у којој је Јагић био наставник, садржи: *Деклинацију имена самоставнога како се разви у старословенском-српском-хрватском језику*. После ове расправе Јагић је често посвећивао своју пажњу језичким питањима. 1864 год. даје граматику хрватску (гласове), „основану на старобугарској словенштини“, затим студије о правопису у којима је бранио умерен историски принцип (против Вукова крајњег фонетизма) (*Књижевник* I), исте године — о ст. слов. Асеманову јеванђељу које је био издао Фр. Рачки, 1869 г. (*Rad* IX) — о развоју гласа *a* у нашем језику — једну од најбољих својих студија, данас већ знатно застарелу, 1871 — о корену *дѣ* у словенским језицима (своју докторску дисертацију) итд. Такве се расправе нижу стално, једна за другом, час чисто филолошког садржаја, час филолошко-лингвистичког. Од великог броја његових студија овога садржаја, споменућу оне које и данас нису изгубиле своју вредност и сведоче о лепим аналитичарским особинама Јагићевим. Овамо долазе његове студије о Зографском јеванђељу (*Archiv*, 1875, I, 1—55, II, 1877, 201—269), које и данас претстављају најбољу монографију о полугласницима старословенских споменика (у њима је Јагић изнео правило о асимилацији гласова у старословенским споменицима), његова расправа о односима међу словенским језицима (*Archiv* XVII, 1895, 47—87), о словенским сложеницама, са богатим материјалом (*Archiv* XX—XXI, 1898—1899 год.), његове белешке о историји руског језика (1889 г., *Кришическія замѣтки по исторіи рускаго языка*, Петроград, 1—171) поводом књиге Собољевскога о руском језику, расправа о словенском акценту (1894, в. *Indogerm. Forschungen III Anzeiger*, 251—254), велика студија о језику Добромирова јеванђеља (1898, *Sitzungsber.* Бечке Академије, св. 138 и 140), његова предавања из словенске синтаксе (1899, *Denkschriften* Бечке Академије, књ. 46) — у духу Миклошићева синтаксичког рада и сл.

Било би врло неправично према Јагићевим заслугама за развитак језичких питања када не бих поменуо да, сем ових дѣла, Јагић има и многобројне друге прилоге, у облику засебних студија, популарних чланака, прилошчића, а нарочито критика у своме *Архиву*, у којима даје често врло интересантне прилоге о различним странама језичкога развоја словенских језика. Али мислим да нећу погрешити ако речем да су, сем извесних изузетака, све ове расправе пролазнијег карактера од свега што је Јагић написао. Због недовољно разрађене лингвистичне стране, о којој Јагић такође говори (такви су нарочито његови чланци у *Архиву* под називом *Нека спорна питања*), они су каткада застаревали већ у оно време када су се појављивали. Тако, ја мислим да је и расправа Јагићева (у XVII *Архиву*) о узајамним односима словенских језика

(теорија о настављању словенских језика као беоцуга у ланцу) лингвистички на погрешној основици, иако је ова расправа Јагићева имала велику популарност и била примљена од многих.

Не треба мислити да су зато језичка дела Јагићева од незнатне вредности. У језичким делима имају увек две стране: критичко изношење материала, које је код Јагића увек беспрекорно, и тумачење тога материала. Када је лингвистика почела да примењује микроскопски метод у проучавању појава, пазећи да не пропусти и најситније појаве и трудећи се да свему нађе праве разлоге, Јагић је сматрао то као претерано и као непотребно. Отуда извесна полемика код њега са руским научницима који су у том правцу несумњиво врло високо стајали. Савремена лингвистика није допуштала никакве тајне и мистериозне силе у језику; међутим Јагић се опирао претераном тражењу језичких закона и доследности у језику и задовољавао се каткада само општим разлозима. Једном речју, лингвистички моменат је имао често споредни карактер у Јагићевим расправама; међутим, у савременој науци лингвистичка се испитивања могу с успехом вршити само онда када се ставе у центар испитивања, када се око њега групишу сви остали моменти, када се претходно обради њихова принципска страна и према њој одреди значај самих језичких појава. У свима познијим Јагићевим радовима само је по нешто од овога добијало потребно осветљење; остало је остајало или у тами или је претстављано непотпуно; у толико је више избијао филолошки моменат. Јагић је ово непотпуно обрађивање лингвистичког момента у својим делима задевао у своје неодобравање новијег правца или неслагања са мишљењима извесних стручњака. Али су, у ствари, разлози томе лежали много дубље.

Јагић је почео да ради на језику онда када је Шлајхерову лингвистичку школу замењивала „младограматичарска школа“, која се и сама у току времена мењала и развијала. Јагић није примио ни све оно што је она износила о језику, а већ се показивала недовољност и њених учења. Међутим, Јагић је могао остати само тако увек савремен, да је могао стално остати у првим редовима оних који су водили развитак словенске лингвистике. То он није могао. И тако се и овде поновио онај случај који се често у науци јавља код старијих: да не могу више да иду напоредо са новим развојем науке.

Али све ово не смањује нимало заслуге Јагићеве за развитак словенске филологије, које су врло велике у свима правцима.

*

Примену својих опширних знања Јагић је дао и у историји књижевности, и то у оном делу њену где се, са неопходношћу, мора применити филолошки метод. То је наша стара књижевност, која је у великом делу свом преводна, а у осталом се делу опет развијала под утицајем

византиске или латинске-романске књижевности, или народна поезија, чије се проучавање делимице своди на проналажење утицаја, непосредних и посредних, под којима се она развијала. Већ у почетку свога научног рада Јагић је дао у овом правцу дело које још ни до данас није изгубило своју вредност: *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (Загреб 1867, 204), а доцније је давао многобројне прилоге, као *Грађу за историју словинске народне поезије* (*Rad*, 1876, XXXVII), *Прилог српској аналитици*, са књижевно-историским уводом (*Arch.* II, 1876, 1—109), *Јужнословенске приповешке о Грабанцишашу-ђаку и њихово објашњење* (*Arch.* II, 1877, 437—481), *Јужнословенски народни епос у прошлости* (il. IV, 1879, 297—316), *Менандрове изреке у црквенословенском преводу* (*Sitzungsberichte* Бечке Акад. CXXVII), *Разум и филозофија из српских књижевних старина* (*Споменик* XXXI, 1892), *Руска Књижевност у Осамнаестом Стољећу* (Загреб, 1895, 1—281), *Живош и Рад Ј. Крижанића* (засебно издање Југослов. Акад. 1917 год.) и мн. др.

Овде не треба заборавити многе уводне расправе које је Јагић написао многобројним споменицима које је издавао, из најразличнијих времена, најразличније садржине; затим многе приказе и критике, које су каткада засебне расправе. Свугде је ту Јагић онај свестрани испитивач који са успехом комбинује језички, културни и историски материјал, да би што боље осветлио прилике под којима је поникао неки споменик и што тачније одредио његову вредност.

*

Ради потпуности слике необичне разноврсности и ширине Јагићева рада, морам поменути и Јагићево додиривање историје народа и историје културе. Историским и културно-историским темама Јагић, сем у изузетним случајевима, не посвећује засебних испитивања. Његов је рад, по својој главној садржини, ишао другим путем; али се ипак додиривао и са нашом народном историјом и културом.

У центру његових студија те врсте наводи се живот и рад Браће Просветитеља и њихових ученика; затим све оно што тај рад прати, и код Чеха и код Јужних Словена.

Тако исто, време прве културе Словена (на пр. у рецензијама на књигу Пајскерову, Словенске Старине Нидерле-а и др.), затим досељавање Јужних Словена на Балканско Полуострво — привлачило је често његову пажњу.

Када је Јагић узимао да се бави оваквим темама (у својим критикама, уз књижевно-филолошке уводе својих издања и у засебним расправама), новим за њега и његову ужу струку, видело се како је сјајан био његов таленат: да уђе брзо у нове области, да се у њима осети као да су одувек биле предмет његових специјалних истраживања, и да често баца тако оштроуман поглед на појаве живота и догађаја код Словена да је изазивао дивљење и код врло уских специјалиста.

Штета је што нам Јагић у овом правцу није дао више и нешто веће, што би дало могућности његовим разноврсним знањима, здравој критичности и несумњивом непосредном осећању старине, удруженим на једном послу, — да осветле већи део наше прошлости.

*

Али из засебних натписа Јагићевих дела тешко би се могла добити јасна претстава колико је Јагић знао, колико је помагао да се развију проблеми словенске филологије најразличније врсте. Још пре издавања свога *Архива* Јагић је био стални хроничар развитка словенске филологије. Већ у I-вој књизи *Књижевника* (од 1864 год.) он штампа своје критике на дела из словенске филологије, и то продужује и у осталим књигама, а у II књизи даје и преглед под називом *Slovensko jezikoslovlje. Kratak historičko-filologički nacrt*. Од почетка излагања *Rada* Југослов. Акад. Јагић обавештава читаоце, често у врло исцрпним критикама, о кретању и напредовању словенске филологије уопште; а у I-вој књизи *Архива* већ, он, поред извесног броја критика, даје исцрпан *Библиографски преглед дела из области словенске филологије и словенских старина, њочевши од 1870 год.* (*Arch.* I, 465—607). Било би тешко набројати на чему се Јагић зауставља у својим критикама, рефератима и приказима у многобројним свескама свога *Архива*, дајући обично врло занимљиве нове податке и нове погледе. Да би се добила, ма и приближна претстава, о чему је Јагић мислио и писао само у једној књизи свога часописа, навешћу његове критике и приказе само из X-те књиге *Архива*. Ту он приказује рад Вондраков о језику старословенских споменика, Смаљ-Стоцкога — о садржају кодекса Ханкенштајновог, критикује словенски део у упоредној граматици Бругмановој, Брантову редакцију Миклошићеве граматике на руском, предавања проф. Григоровича о словенским језицима, Книшекове прилоге о песмама „Краловорског“ рукописа, Патерин Сватовитски рукопис, Гебауерове расправе о заменичкој промени у старочешком и о промени основа на *o* у њему, Бартошеву моравску диалектологију, Прусикову расправу о пореклу имена „Чех“, Вимазалов правописни чешки речник, Голову историску оцену песама краловорског рукописа, Веселовског о историји романа и приповетке у грчкoвизантиском периоду, Лецејевског о гласовној вредности носних самогласника у старопољском, Карловича о пољским именима места, Ржонжевског — *Злашни век дубровачке књижевности*, Голубинског — *Свети Константин и Методије, словенски просветиоци* итд., итд. Сви словенски језици, језик уопште, књижевност, не само општа и преводна у општим прегледима него у појединостима — све то улази у круг његових оцена. Ја овде нисам навео ни половину скраћених назива из једне књиге *Архива*; колико има таквих прилога, када се помисли да је Јагић издао 37 књига свога *Архива*!

Наравно, сви ови прилози нису од једнаке вредности. По нека се критика Јагићева претвара у засебну расправу, а нека је само најкраћи одзив, којим се обраћа пажња читаоцима на какав новији појав; даље, не може се рећи да Јагић даје систематску библиографију свих дела која су се појавила у области којој је *Архив* посвећен, и то је, можда, највећа замерка која се може учинити овоме делу Јагићева организаторскога рада. Иако сам *Архив* садржи у себи много, ипак се по њему не може створити слика о целокупном раду на словенској филологији за његово време. Али и поред свега тога, може се замислити колику је корист напретку и развиту словенске филологије морало донети ово Јагићево критично изношење на једном месту огромног научног материјала из свих области славистике и стално привлачење и других да то чине у његово часопису, у току од четрдесет година...

Јагић је био живог темперамента, који је он уносио у сва своја дела. У њима, и у најкраћем приказу његову, било је личне ноте, нечег индивидуалног и покретног, што развија код читаоца интерес и потстиче га да сâм у томе правцу ради. Можемо се са Јагићем у каквом суду и не сложити, можемо бити другог мишљења о каквом појаву, али једном отпочето читање његове сјајне и духовите научне прозе не оставља се. У критикама његовим, као и свугде другде, огледа се његова љубав према књизи и духовноме интересу, према култури и цивилизацији, о којима говори са оном топлином и увереношћу у корист научних испитивања те врсте која поткупљује и очарава читаоца и онда када би понегде био и другог мишљења. Јагић је тако уводио у науку, за њу је задобивао младо поколење студената и научних радника и онда када им није био непосредни учитељ. Поред тога што је својим оценама многог младог почетника помогао да истраје, код некога одмах открио особите способности и тако га још више привезао за научни рад, он је својом писаном речју био духовни учитељ великом броју младих почетника и стални помоћник, саветник или руководилац и свима другима. Начин његова излагања, увек јасан и прегледан, увек привлачан и сугестиван, замењивао је готово потпуно живу реч.

*

Јагић је морао и сам осећати колико се овим радом, од данас до сутра, ситнило његово време и колико га је стално одвлачило на нове послове и ка новим интересовањима, и тако апсорбовало све његове велике способности. Иако се каткада због тога колебао, да ли да и даље продужи свој *Архив*, ипак стално уверење о великој користи коју је њиме чинио словенској науци гонило га је да га продужи. Па ипак је он хтео из свога великога рада да пробере оно чиме се највише бавио и да повеже у засебна дела, не би ли тако, поред својих издања, дао и друга замашнија дела по садржини и обиму. Јагић је био из поколења на-

учника који су мислили на будућност и који су, радећи какав посао, замишљали да су у том тренутку управљене на њих очи свих стручњака и пре и после њих. Испуњен тако осећањем мисионарства извесне врсте, као и Даничић у своје време, Јагић је увек у својим делима давао најбоље што је могао.

Тако је Јагић, већ у шездесетим годинама живота, издао три значајна дела: 1) *О поштанку старословенског језика (Denkschriften* Бечке Академије св. XLVII, 1900 год. и II-го издање 1913 год., знатно прерађено и проширено само у 2-ој половини: *Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache, neue berichtigte und erweiterte Ausgabe*, Berlin, XII + 540). 2) *Историју Словенске Филологије* (Петроград, 1910, VII + 961) и 3) *Глагољско Писмо* (1911, на руском).

Међу предметима Јагићева рада заузима нарочито место живот и рад Браће Просветитеља, преводи црквених књига у њихово време, постојбина старословенског језика, његове особине и порекло глагољице и ћирилице. То су питања којима се бавио још Добнер, Добровски, Копитар, Шафарик и Миклошић, да остале специјалне испитиваче и не помињем. Требало је да прође много времена, па да се питање о старословенском језику очисти од свих наносних слојева. Још је Миклошић, учитељ и пријатељ Јагићев, непосредни његов претходник на катедри славистике у Бечком Универзитету, мислио да је старословенски језик у најближем сродству са словеначким језиком и да је некадашња постојбина старословенског језика стара Панонија. Јагић је од првих времена свога рада, па затим у многобројним својим ситнијим и крупнијим делима, стао уз оне који су доказивали да су крајеви јужне Македоније постојбина старословенског језика, а да му је у прошлости најближи, по сродности, старобугарски. Данас су то за свакога готово очигледне истине, које се потврђују и језичким, и културним и историским разлозима; али у Јагићево време то је требало доказивати, и Јагићу припада заслуга што је већ 1876 (в. *Archiv* I, 1876, 443 и даље) то чинио са пуном јасноћом и одређеношћу. Када је (1900 год.) писао поменуто своје дело, он је одређивао постојбину старословенског језика „негде на југу, почевши од јужне Македоније до Цариграда“; али је додавао да се данас тамо, можда, и не налазе трагови од тога језика због доцнијих етничких померања.

Дело Јагићево о старословенском језику — боље је од сва три која сам навео. У њему Јагић скупља све резултате о испитивању старословенског језика и о проучавању рада Браће Просветитеља. Али и то дело не доноси нових погледа или нових открића. Оно о чему је Јагић на више места раније говорио везује се у прегледну целину. Прво се говори о Браћи Просветитељима и дају се мишљења о свима питањима везаним за њихов живот и рад и изворе о томе; затим се даје историски преглед, почевши од XVIII в., мишљења научника о пореклу

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

старословенског језика, са свима аргументима. Даље Јагић износи доказе за своје мишљење о старословенском језику, истичући нарочито диалекатску (гласовну, морфолошку и синтактичну) сличност јужномакедонских говора са старословенским, са којима га он доводи у некадашњу везу. Овде се додирује и историја питања о пореклу обеју азбука, ћирилице и глагољице. На послетку, Јагић говори о особинама језика самих споменика, о замени једних речи другима у доцнијим споменицима, о непреведеним страним речима итд.

Ово Јагићево дело није испитивање изнова целог питања, већ критичко сређивање ранијих резултата. Када је своје дело, 1913 год., Јагић поново издао, он се више у њему није освртао на нову литературу међу 1900 и 1913 год., већ је само даље развио други део књиге у којем се говори о старословенском језику. И он је осећао да оно припада прошлости: кодификацији онога што је урађено до 1900 год. Али и тако, оно задржава и даље своју вредност.

Поред богатог материјала, који је саопштен, у њему је све продискутовано од научника уравнотежена суда и врло танана осећања разлике међу оним што је могло бити и оним што је немогућно и фантастично. То осећање стварности и мере дубоко је усађено код извесних испитивача; оно је врло важна црта научничкога рада, јер без њега нема добрих хипотеза, применљивих на стварност. Тим осећањем реалности Јагић је био дубоко обдарен и оно је најдрагоценији елемент ове књиге.

Друго дело оваквога карактера јесте Јагићева *Историја Словенске Филологије* (1910), коју је издала Петроградска Академија Наука. То је дело великога обима (око хиљаде страна велике осмине). Јагић је био једини научник који је могао да напише ову књигу, јер онај део времена развитка словенске филологије који је најзнатнији (од 1860—1910) Јагић је сам проживео. Зато се често ова *Историја* претвара у хронику или мемоаре. Јагић даје слику о научнику, како ју је стицао из непосредног познанства с њим, из својих односа према њему. Наравно да често, поред све рељефности, у њој има много личнога (на пр. у ономе што се говори о Даничићу, Срезњевском и другима).

Али ово не би била највећа замерка овоме делу, јер, најзад, све су карактеристике ове врсте личне. Знатније је много што ово дело није, у ствари, историја словенске филологије, него врло обилан и врло користан материјал за њу. Јагић даје енциклопедиске слике и сличице о појединцима, пажећи да не изостави библиографску страну њихових дела; али не даје развитак дисциплина, њихово кретање и унутрашње моменте који су стварно помогли да се до знатних резултата дође. Наравно, има изузетака од тога. То су они научници и њихов рад којима се Јагић специјално бавио. Таке су оцртани врло исцрпно, прегледно и са унутрашње стране тачно међу осталим — Добровски, Копитар, Шафарик и, донекле, Вук. Јагић је живот и рад Копитара и Добровског раније узимао

за предмет својих студија (исп. две велике књиге њихове преписке, са великим уводима, 1885 — *Преписка између Добровскога и Копишара* (1808—1928), Петроград, CVII + 745 и 1897 — *Нова писма Добровског, Копишара и других Југозападних Словена* (Петроград, IV — CII + 925); али многи су нацртани често фрагментарно, без везе са науком свога времена. Тако се каткада ова велика књига претвара у велики биографско-библиографски зборник, врло драгоцен за све оне који се баве ма којим делом словенске филологије.

На овај начин, Јагићево богато познавање славистике његова времена сачувано је у овоме делу. На њему је несумњиво печат старости, и поред живог излагања и обухватања огромне грађе: историске, књижевне, језичке и етнографске. Али оно је такође драгоцен извор за познавање и Јагића као научника.

На послетку, треће је дело *Глагољско Писмо* (1911), које је изашло опет на руском језику (у великој Енциклопедији Словенске Филологије коју је Јагић и покренуо у Петроградској Академији Наука). Оно обухвата глагољицу у пуном смислу те речи: и старословенску, и хрватску, и српску, са свима осталим питањима везаним за њу. Најинтересантнији је део развитак хрватске глагољице, са врло лепим фотографијама, са новим материјалом и новим погледима. У осталом делу он се придржавао својих старих погледа, дајући каткада недовољну критику новијих радова.

Као што се одавде види, и поред својих лепих страна, поменути три велика дела нису из времена најјачег полета Јагићевог научног рада. Енергија и темперамент још се у њима огледају, али старе творачке снаге у њима нема. Она су компилације ранијих Јагићевих радова, брижљиво израђене, са старом акрибијом и ширином погледа. То су крупна и врло корисна дела, али то нису велика дела.

Јагић се не сме ценити само на основу њих, јер та дела не би била достојна најлепшег доба Јагићевог талента и Јагићеве духовне енергије. Јагић се мора посматрати у целокупном делу свом. Тада његова научна фигура добија своје право осветљење. Јагићев се рад јавља само тада у својим правим, својим необичним размерама, штрчећи као висока пирамида на пољу славистике.

*

Јагић је био у току дугога низа година централна личност словенске филологије у целом свету. Иако се и сам од младости своје старао да обухвати што шире све дисциплине словенске филологије, и прилике живота његова ишле су му на руку у томе правцу. Хрват по пореклу, после десетак година рада у Хрватској, друговања са Даничићем и Фр. Рачким, он одлази за професора у Одески Универзитет, па затим у Берлински. Пробавивши неко време у Берлину, он 1880 год. одлази у Петроград, где остаје шест година, а затим, 1886 год., он се настањује у Бечу, као заменик Миклошићев у универзитету, и остаје

ту до смрти своје. Код куће, у Загребу, он се добро упознао са приликама на Балкану, у Русији ствара везе са Русима и Пољацима, а из Берлина, а нарочито Беча, он има прилике да одржава такође живе везе са свима Словенима.

Цела славистика, са свима својим гранама, са свима својим научним радницима и научним институцијама, којих је чланом Јагић убрзо постао, — била је област по којој је Јагић проширио своје непосредне везе.

Занимљиво је да је улогу посредника, човека који је хтео све да повеже што се тичало славистике и окупи око себе — Јагић добио већ врло рано. На то је знатно утицало покретање на немачком језику *Архива за Словенску Филологију*, који је почео излазити у Берлину 1875 год., онда када је Јагићу било 37 год. живота. Положај уредника централног органа славистике за више од четрдесет година стављао га је у контакт са свима претставницима словенске филологије. Његова стална жеља да буде добро обавештен о кретању славистике код Словена и другде у свету, да би и својим читаоцима дао потребна обавештења, потстицала га је да се, са нарочитом брижљивошћу, посвети прибирању свега што се тиче словенске филологије.

Тако је Јагић постао врло рано патриарх славистике по значају своме, иако је било и старијих од њега, по броју година и по годинама рада.

Јагић је утрошио много времена и много труда на одржавање овог централног положаја у славистици, који је знатно олакшавао рад претставницима различних словенских народа у прибирању грађе из славистике код других Словена; али то није спречавало Јагића да и изван овога посла врло вредно ради на нашој науци. За то су доказ небројени, већи и мањи, радови његови који су излазили напоредно са вршењем оног првог задатка његова. Према томе, иако је његов рад са сарадницима *Архива*, са другим научницима и пријатељима био врло обиман — ја мислим да би сама његова преписка, коју је он одржавао са целим светом, и која заслужује да буде искупљена на једном месту и доцније и публикована, изнела много хиљада штампаних страна — то му, по моме мишљењу, ипак није сметало и не би сметало да је Јагић свој рад хтео да посвети каквим основним питањима наше науке која би износио у систематским делима, као што је то чинио у своје време Миклошић или Шафарик. Али Јагић то није хтео, бар не у годинама своје највеће снаге, јер би то повлачило за собом неминовно сужавање његова научног интересовања. А тај велики и широки интерес за целокупну област славистике био је код Јагића више свега другог. Зато се може рећи да је Јагић по њему, том широком обухватању словенске науке, *први* међу свима славистима. Иако су се слависти ранијих времена, и Добровски, и Копитар, и Шафарик, донекле и Миклошић, бавили енциклопедиски словенском филологијом, — што је било због мале развијености та-

дашње славистике за њих знатно лакше, — по том карактеру својих студија Јагић је био изнад њих. И када је мислио да *Енциклопедијом Словенске Филологије* у издањима Петроградске Академије Наука заврши или крунише свој рад, он је био отпочео предузеће које је заиста само он био кадар да води како треба. Само му није било суђено да га заврши...

Али у Јагићу није био само центар славистике за велики низ година, него и њена активна снага која је немилице трошена за послове свих врста у њој, најгрубље и најтананије. Јагић никад није много пробирао своје теме, већ је писао о свему што је долазило у сферу његова тренутног интересовања. Било је научника који су у својим специјалним струкама даље дотерали него Јагић и који су крчили сасвим нове путеве рада; али је ретко ко имао као Јагић урођено осећање за оно у науци што је било плодотворно, и онда када је само настављао рад који су други отпочињали. Ако није увек он сам отварао нове путеве, он је умео од предложених праваца рада да осети најправилнији и да снажно пође њиме, дајући више живота, више полета и често знатно више материјала него што се до њега давало.

Ако Јагић није био увек онај срећни ум који проналази, он је био увек разум и снага словенске филологије. Крма словенске филологије којом је он управљао много година била је у чврстим рукама. Њу је водио вођа који је добро познавао и путеве науке и њен целокупни велики хоризонт. Овако посматран, његов научни рад¹⁾ чини част не само лично њему, него и целом нашем народу...

Прилике после Светскога рата затекле су Јагића без старе енергије... Старост и, можда, несрећа Русијина, која није допуштала да се уради нешто што би било израз свега ослобођеног Словенства, утицале су на Јагића да остане у Бечу, да се не одваја од својих старих домаћих навика и да дели своје последње дане са побеђеном Аустријом, која је с муком тражила излаз из свога тешкога положаја. Због неуређених поштанских и саобраћајних веза одмах после рата и међу самим Словенима, Јагић је у Бечу остајао усамљен, далеко од своје велике научне словенске породице, којој је жртвовао цео свој плодни живот... *Архив* је престао да излази... Међутим, колико је било разлога очекивати да ће се бар ослобођени Словени сложити и поверити Јагићу оснивање великог Словенског Института за све гране славистике које је тако дуго Јагић гајио!... Он је још увек имао снаге да таквом или сличном завршетку свога рада посвети последње дане живота...

Али је било друкчије суђено. Остарели вођа словенске науке умро је у туђини, сећајући се прошлости и пишући мемоаре свога дугог и плодног живота...

А. БЕЛИЋ

¹⁾ Како се овде говори само о научном карактеру и значају Јагићева рада, то се остављају сва друга питања која се тичу Јагића као човека и националног радника.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

О НЕКИМ ПОТРЕБАМА ИСТОРИЈСКЕ НАСТАВЕ У НАШИМ ГИМНАЗИЈАМА

У овом чланчићу ја не мислим да ћу изнети неке нарочито нове мисли, или дати општи методски преглед задатака и начина историјске наставе у нашим гимназијама. Мој задатак је много скромнији: ја бих хтео да изнесем неколико чињеница које отежавају задатак наставника Опште Историје, било у свима, било у многим гимназијама, и да упозорим читаоце на неке мере које би можда биле корисне за њено побољшање.

Остављајући на страну уџбенике, које би, по мом мишљењу, требало удесити на друкчији начин него што су удешени ови наши садашњи, иначе врло многобројни уџбеници, ја сам хтео обратити пажњу на остала средства историјске наставе.

Ту у првом реду треба забележити да у многим гимназијама готово нема, а у највећем броју има, без сумње, и сувише мало, помоћних средстава за историју. За националну историју, у колико је то мени познато, нема зидне мапе, тако да је историчар приликом објашњавања неке партије из националне историје приморан да се служи било мапом Балканског Полуострва (издање Геце Кона), било мапама за Општу Историју. Не вреди улазити у дубље расправљање за доказ неподесности и једних и других мапа за предавање националне историје. Са мапама за општу историју стојимо мало боље, али ипак оне мапе које смо добили из Немачке на име репарација, нису довољне за сва доба, а израђене су са тачке гледишта немачке школе, и зато не дају баш свих оних елемената који су нама потребни. Ту у првом реду треба истаћи да оне ни из далека не дају оног што је потребно за историју Балканског Полуострва и Византије, па онда дунавских земаља толико везаних са југословенском историјом. У исто време, у једној словенској гимназији ваљало би имати мапе које би могле дати ђацима бољу очигледну представу о териториалним променама у судбини словенских народа и држава — Руса, Пољака и Чеха. Било би такође згодно да имамо мапе за културну историју, као на пример мапу на којој би се могло показати ширење хришћанства, ширење различних цркава и секата, или мапу великих путовања, проналазака и колонизације.

Али мапа није јединствено средство за очигледно проучавање историјског градива, и ако долази у број средстава од прворедног значаја. У историјској настави, оно што је до сада било увек занемарено, то је културна грађа. Ја нисам мишљења да треба избацити из програма и наставе историју ратова, међународних односа, итд. На против, ја мислим да ратови морају заузимати значајно место и у историјској

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

настави и у уџбеницима, јер су они у многим определили судбину човечанства и појединих народа или народносних група, а и сада многи најзначајнији проблеми културне, економске и политичке природе могу да се добро схвате тек са тачке гледишта опште историје међународних односа, политике и ратова. Сем тога, у овој „спољашњој“ историји има много занимљивости и драматизма. Али, у исто време, мислим да културна грађа не мора бити занемарена, и упоредно упознавање људског друштва и његових установа, културних прилика, књижевности, науке, технике и уметности код различних народа и у различно доба, има свога важног васпитног значаја, учећи, између осталог, децу да цене и воле рад, културу, напредак и напор људски. У нашим уџбеницима, међутим, ове партије заузимају сасвим споредно место. Економске историје готово нема; државне, друштвене и правне установе изложене су веома збијено; о уметности, књижевности, просвети, науци, техници, има само гола номенклатура, без икакве педагошке вредности, сувопарна и досадна: имена, имена, имена, без садржине, без боје, без крви. Овим није могућно загрејати ученике. И потпуно је разумљиво да се ове партије културне историје било сасвим изостављају, било прелазе као нешто споредно. Ђаци зато сматрају тако звану „просвећеност“ као нешто о чему не вреди водити много рачуна.

Али у многим школама управо и нема могућности да се ове партије озбиљно проучавају. Јер за њих у првом реду треба имати обилату грађу поцрпљену из помоћних средстава, којих или у опште нема, или има у недовољном броју. За упознавање са уметношћу, економским приликама, животом прошлости, треба у првом реду имати при руци *осташке* овог живота. Требало би, што је могуће више, скупити оригиналних остатака (ту мислим на археолошке предмете који би могли, било да се скупе у школски музеј, односно кабинет, у многим местима из ближе околине, било да се прибаве и пошаљу школама, на пример из дублета, триплета, итд., повећих државних збирака, или путем куповања код приватних лица и у страним радњама); али главни део остатака прошлости не може да дође у оригиналима у школе, него само у репродукцијама. Покушао сам да, немајући при руци других репродукција, употребим оне које се налазе у књигама. Али у показивању књига у разреду има толико техничких незгода, и то је скопчано са толиким губљењем времена, да сам ускоро одустао од оваквог начина рада. Мало боље би било прибавити репродукције у облику слике формата 8⁰ (знамените талианске збирке слика Алинариа, Андерсона и Брођиа), или у облику дописних карата, и сабрати ове потоње у албуме, али и овакво показивање, нарочито дописница, има својих нарочитих незгода: тешко је, а понекад и посве немогућно, показати сваку слику у исто време целом разреду и објаснити је пригодним речима.

Дакле, потребно је имати у првом реду, као ипак јевтиније помоћно средство, зидне слике бар најважнијих културно-историјских средишта и места, као што су атински акропољ, римски форум и Палатин, итд., великих и значајних грађевина, споменика, итд., јер иначе пропадају најзанимљивије, најкорисније партије историјске наставе. Па онда, уз помоћ такозваног пантографа, који је много zgodнији за употребу него чаробна лампа, могућно би било показати разноврсне слике важних места, споменика, слика, предмета, итд. Даље, има, мислим, могућности да се сарадњом наставника историје и цртања спреме извесне слике, и то планови значајних грађевина или места, у вези са догађајима за историјску наставу. Тако, на пример, могли би да се прецртају у већем размернику него што је то случај у књигама, најкарактеристичније грађевине; а у свакоме случају не би било тешко спремити планове најглавнијих битака и најважнијих грађевина, као на пример старо-грчког храма, римске базилике, грчке и римске куће, византијске, романске, готичке цркве, знаменитих палата и замкова средњовековног и новог доба, важних тврђава, итд. То не би много коштало, а било би корисно и за наставу цртања.¹⁾ Сем горе споменутих слика и цртежа, портретне слике великих и значајних људи (само поуздане, јер друге немају смисла), биле би такође од користи. Модели појединих грађевина, оруђа, ствари, могли би да лепо допуне збирку. Говорећи о свему овом, треба одмах истаћи да је за извођење оваквог програма, — неопходног за стварање живе и корисне, а не само вербалне и зато, поред најбоље воље и спреме наставника, мртве и мало корисне наставе, — потребно да свака средња школа има свој историјски кабинет, довољну за рад и zgodно уређену собу где би се чувале мапе, школски музеј старина, зидне слике, албуми, модели, слике и цртежи спремљени од самих ученика под надзором наставника историје и цртања. Руковање овим кабинетом могло би се рачунати као изванредан број обавезних часова, и на такав начин било би регулисано питање материјалне награде оног наставника који би на себе узео не мали, али толико значајан рад обезбеђења успеха целокупне историјске наставе у дотичној школи.

Али поред материјалних помоћних средстава, од великог су значаја и вербална и литерарна помоћна средства. Ту мислим на одломке извора и на историјску лектуру. За општу историју ми немамо ниједне збирке извора у преводу на српски језик, а и оригиналних збирака готово нема. Има, међутим, понешто преведено из извора на немачки језик за немачке школе, нешто на руски језик за руске школе (али ове збирке за сада нису приступачне), али и то је сасвим мало и сасвим незгодно за употребу у нашим школама. Без читања извора, без историјске лектуре

¹⁾ Историјом уметности и технике ђаци се упознају готово само на часовима историје; са светском књижевношћу такође, само у мањој мери, јер понешто може да се научи на часовима српског и живих језика и латинског.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ове врсте, историјска предавања о многим питањима остаће увек сува, недовољна и досадна. Говорити о грчким историчарима, на пример, не прочитавши ни једног одломка из Херодота или Тукидида; о средње-вековној приповетци не давши ниједног њена примера; о старонемачком праву, не прочитавши ниједног одломка из варварских „правди“; или о феудалном праву не прочитавши ниједног обрасца, уговора, повеље или одломка из обичајног права; о полемици око питања о цркви и држави не упознавши ђаке бар са неким местом из Далтове *Монархије*; или предавати о француској револуцији, не употребивши оригиналну декларацију права; или о постанку парламентаризма и политичке слободе без обилатих цитата из „велике повеље о слободама“ — то значи свршити само половину посла. Наставник, у огромној већини случајева, нема ни времена, ни тим више могућности и прилика да тражи и нађе оно што му је потребно из извора. Требало би да се набаве за школске књижице немачке школске збирке извора, па онда да се спреме нарочите збирке одломака из извора за потребе наше школе, јер историјска настава у својој националној школи има својих особина и нарочитих задатака.

Уз изворе треба споменути и историјску лектуру. У Русији је било неколико опширних збирака историјских чланака удешених за наставнике, а zgodних за употребу развијенијих и свеснијих ђака, и то старе збирке знаменитих историчара-наставника Гуревиха и Павловића за руску и општу историју новог доба, и новије збирке М. Довнер Запољског, универзитетског професора у Кијеву, за руску, и Павла Виноградова, универзитетског професора у Москви, а сада у Оксфорду, за средњевековну историју, и најзад збирка групе московских научника за нову историју. Свака је од ових збирака сачињавала по неколико опсежних свезака, и сваки чланак у њој био је написан од неког познатог стручњака; цела пак књига била је удешена као нека целина бригом уредника или уредништва. Ове збирке биле су драгоцену помоћно средство за наставнике и ђаке. — Мислим да би било од велике користи да се нешто слично сада изради за наше школе; има доста и домаћих и страних (руских) научника и наставника који би могли обавити овакав посао; треба само помислити да у земљи има по четири филозофска и правна факултета. Посве разумљиво да први покушај не би могао, нарочито због оволике скупине и послератних прилика, дати нешто толико опширно, да не употребимо израз „величанствено“, као што су поменуте руске збирке; али би ипак и такве збирке за историјску лектуру биле од несумњиве и велике користи, тим више што је домаћа књижевност из опште историје, како оригиналне тако и преведене, сасвим малена, што су у њој монографије као што је она Г. Слободана Јовановића *Вође француске револуције*, готово усамљене. Сем тога, могле би да се израде неке мале монографије о историји појединих земаља, народа, великих исто-

ријских појава и струја (на пример, антична демократија, феудално уређење, папство и црква, крсташки ратови, препорођај, француска револуција, итд.). Било би од велике користи да наши универзитетски професори опште историје објаве своја предавања или опште прегледе и уводе, као што је учинио Г. Петар Бицили, пређашњи универзитетски професор за Општу Историју у Одеси, а сада у Скопљу, објавивши свој језгровити и занимљиви *Увод у Свешску Историју* (Београд, Геца Кон, 1923). Све би то полако дало ширу и здравију подлогу за гимназијску наставу опште историје.

Најзад, треба споменути да има ђака који довољно познају неке од страних језика, и то су већином најбољи ђаци. То би требало искористити на такав начин да се извесним ђацима препоручи, поред читања ових збирка и читања радова, оригиналних и преведених, из опште историје (или у вези с њоме), који су за њих zgodни (нпр. Тенова *Филозофија Уметности*, Г. Слободана Јовановића наведено дело, Г. Бицилиа наведено дело, неки чланци Г. Богдана Поповића, *Словенска Митологија* Луја Лежеа, Сењобоса *Историја просвећености*, итд.), још и читање неких општинских радова или монографија на страним језицима (на пример појединих делова из Пфлуг-Хартунгове или Хелмонтове *Свешске Историје*, из *Опште историје* Лависа и Рамбоа; *La Révolution* од Луја Маделена, и ваздан других). Прочитавши извесну монографију или одељак неког општег прегледа, ђак би могао реферисати усмено пред разредом о томе што је он дознао; наставник би онда ставио на то своје примедбе; или би се двојица ђака упознала с једним истим делом, и на писмени реферат једног други би ставио своје примедбе, па би најзад дискусију резимирао на zgodан начин сам наставник. Ово би допринело много живости историјске наставе и учврстило би у сазнању ученика пређено градиво.

Завршавајући ове кратке и скромне белешке, формулишем своје закључке:

1) за историјску наставу неопходно је да се у свима гимназијама уреди историјски кабинет;

2) да се овај кабинет снабде мапама, сликама, моделима, и то да се у изради ових слика и модела употребе снаге и способности самих ђака под надзором и руковођењем наставника историје и цртања;

3) да се спреме и оштампају збирке извора за школску употребу на српском језику, збирке историјских чланака и монографије о најглавнијим народима, добима, итд.;

4) да се школске књижнице снабду школским збиркама извора за стране школе, најважнијим класичарима страних књижевности, главним светским повесницима (Pflugh-Hartung, Helmolt, и др.) и одабраним монографијама;

5) да се приреде и препоруче лектире из историје, и на основу лектире да ђаци спремају, по предлогу и упутствима наставника, било

писмене било усмене реферате на разне теме¹⁾; ти реферати ће бити читани пред разредом и подвргнуће се наставниковој критици.

То су, признајем, доста широка дезидерата, али мислим да она нису претерана у целини, а при доброј вољи наставника и стручних кругова, помоћу Министарства и издавачких књижара, она су у многим остварљива.

АЛЕКСИЈЕ ЈЕЛАЧИЋ

СЛОВЕНЦИ И ЊИХОВА КЊИЖЕВНОСТ

I

Нама, Србима, словеначки део нашега народа најмање је познат. Ми њима такође. То долази услед велике удаљености и тешких верских и политичко-културних прилика под којима смо, одвојени једни од других, живели од доласка на Балканско Полуострво до скоро. Међутим, по прошлости, пореклу и крви, Словенци чине са Србима и Хрватима „једну нацију са два књижевна језика и три имена“. Срби и Хрвати имају један језик са две азбуке, а Словенци засебан књижевни језик, који стоји „на ивици српско-хрватске цивилизације“, и у себи чува још многе типичне црте старословенског језика.

Као један део наше народне целине, Словенци заузимају најзападнији део Балканског Полуострва: Крањску, Корушку, Штајерску, Истру и Горицу са Трстом. Некада су настањивали простор од 60.000 км.²; данас заузимају око 25.000 км.², и то: „у ширини једва 225 км.², а у дужини само 130 км.²“. Раније их је било много више, данас броје око 1,500.000 душа. После Лужичких Срба, то је најмалобројнији део југословенског народа, а уједно и најнесрећнији. Јер док су сви Срби и Хрвати, више мање, слободни и уједињени, Словенци су још једним делом робови: Талијани им држе Истру и Горицу са Трстом, највећим словеначким градом, а Немци су им назови плебисцитом уграбили Корушку — колевку Словенства — *Patria Sclavorum*.

У прошлости, својим географским положајем, Словенци су били камен спотицања Талијанима у Истри и будна стража надирању Немаца у Корушкој ка Јадранском и Средиземном Мору. Живећи тако између

¹⁾ Ево неколико примера тема за VII разред: „Упоредна карактеристика реформације XVI в. у различјим земљама“; „Католичка реакција и њена средства борбе“; „Културни препород XVI в.“; „Освојење Америке у XVI в.“; „Две енглеске револуције XVII в.“; „Век Луја XIV“; „Петар Велики у Русији“; „Фридрих Велики у Пруској“; „Марија Терезија и Јосип II“; „Постанак и уређење Северо-Америчке Уније“; „Главне политичке и историјске мисли Монтескија“; „Главне филозофске и политичке мисли Русоа“; „Француска револуција: 1789–92; 1792–94; 1795–99“; „Наполеон I“; „Наполеон I и Срби“; „Наполеон I и Југословенство“ (илирска краљевина); „Источно питање“; „Улога Аустрије на Балкану“, итд.

два непријатеља, као између чекића и наковња, они су се почели под утицајем културнијих досељеника, нарочито у Корушкој, „која је била управо земља плача, земља германизације“, претапати у „Њемчуре“ — тако данас зову те некадање Словенце —, губити националну свест и заборављати свој матерњи језик. Уз то, велика емиграција због тешких политичких и социјалних прилика, особито у Америку (око 100.000), слабила је све више гро словеначког племена, тако да су „данашњи Словенци само жалосни остаци негдашњих силних и моћних панонских и поалпских Словена“.

II

Њихов географски положај био је посве незгодан. Он је утицао на целокупан развој њиховог живота и историје. Они, у правом смислу, немају своје народне историје. По речима Г. Ј. Цвијића, „Словенци, без раније снажне историје, представљају најмање традицијама оптерећен део јужних Словена“. Њихова народна историја, кратка и оскудна, текла је у главном овако. За време Велике Сеобе Народа, као саставни део великог словенског стабла, они, са осталим словенским племенима, долазе из Јужне Русије у току V и VI века у пуне равнице Дунава и Саве. Одатле, у другој половини VI века, када навалише Авари, нека словенска племена кретоше се ка западу и продреше дубоко у Алпе, населише целу Штајерску, Корушку, Крањску и један део Горње и Доње Аустрије, и формираше најзападније словенско насеље, прозванши се Словенцима. Тако се, одмах у почетку своје историје, Словенци одвојише од своје једноплемене и једнокрвне браће Срба, који у исто доба почеше прелазити Саву и Дунав, и Хрвата, који заузеше западне крајеве Приморја и Далмације.

У новој домовини Словенци у прво време живе племенским животом под управом својих домаћих војвода Валука, Борута, Хотимира и Горазда — о којима народна традиција највише говори. Један мали део Словенаца нађе се уједињен у држави чешког краља Сама (658). Али то беше кратког века, јер убрзо потпадоше под власт франачког краља Карла Великог (788). Најзад, идеални покушај у почетку IX века посавског кнеза Људевита (819—822) да око себе групише сва словенска племена у једну државу, био је по Словенце кобан. Људевитов устанак би угушен, Словенци изгубише и оно мало самосталности, оличене у домаћим војводама. На место њих добише немачке грофове и бароне. У своју средину морадоше примити немачке колонисте, и тако и оно мало традиције на слободан живот ишчезе, и „од једног народа постадоше само етнографски одломци“ — како каже словеначки књижевни историк Г. Иван Пријатељ.

Словенци, тако рано и брзо изгубивши своју самосталност, посташе играчка у рукама туђинаца. Словеначка поста попрште политичких и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

верских борби и мамац немачких колониста, који у масама долазе и настањују се међу Словенце. Око њихове земље воде се племићке и династичке борбе, они учествују у њима, борећи се најчешће против својих интереса. Али кад г. 1278 у битци на Моравском Пољу погибе чешки краљ Отокар, Словенци дефинитивно потпадоше под власт немачку. Од тада су они стално под Немцима, и цела њихова култура је немачка. „Густа копрена поче обавијати лепу Словеначку“. Словенци почеше губити везу са осталим словенским племенима; и без великог броја интелигенције, школовани по туђим школама, без школа на своме народном језику, они полако почињу тонуту у немачком мору.

Од потпуне пропасти и ишчезнућа Словенце спасе: прво, Француска Револуција, која означи буђење целе Европе; друго, долазак великог војника Наполеона у наше западне крајеве. Образовање „Илирске Краљевине“ 1809 г. од стране Наполеона, са седиштем у Љубљани, пробуди Словенце из сна, из дуго-годишњег мртвила. Они се пренуше, оживеше; национална свест, дотле успавана, поче се будити; занемарени народни језик неговати, истицати и потискивати немачки из употребе. Тада се јавише *прве* школе са словеначким наставним језиком на место немачког; покрете се *први* лист на словеначком језику — *Новице* Водникове. Једном речју, Наполеон, може се рећи, препороди Словеначку, „оживе све што је у затвореној собици словеначког живота толико векова спавало“, удари основ словеначкој народној историји и књижевности.

Али „Илирска Краљевина“, нада свих Словенаца, би кратког века. Кад Наполеон у Русији 1812 г. би потучен, одлуком Бечког Конгреса 1815 г. укида се „Илирска Краљевина“, и Словенци опет изгубише слободу и потпадоше под власт Хабсбурговаца, под којима остадоше све до 1918 г. — до ослобођења и уједињења у данашњу заједницу. Што се за ово време робовања Словенци нису изгубили сасвим, треба заблагодарити „необично развијеној особини етничке издржљивости и жилавости“, „Дружби Тирила и Метода“ (која и данас постоји), која је највише учинила за Словенце, стајући на пут германизацији; и малом броју њихових великана, који су речју и делом почели да народ, национално изгубљен, подижу, просвећују, национално освешћују, позивајући кроз многобројне листове и часописе Словенце на окуп, „на културну синтезу Југословенства; на изградњу једне будуће југословенске културе, која мора базирати на већ једној пред-државној заједници“, — у чему лежи свима спас, нарочито Словенцима, „који највише пате под величином културног колоса Германо-Немства“.

III

Без слободе и самосталне државе, Словенци се нису могли развити и дати све што могу; нису могли у слободи да беру плодове својих

мука и тежњи, као што је то случај са слободним народима. Живот словеначког племена био је кроз векове само дуго ропство. Њихова култура није била народна, словеначка, већ немачка. „Противници нашега народа тврде — па и по који Словенац верује — пише један њихов историк — да Словенци немају историје, јер нису имали једне државе која би све Словенце обухватала... Ако под историјом схватамо само голе податке, докле је овај или онај народ владао..., које се политике држао, с ким је ратовао, онда Словенци немају историје. Али Словенци имају другу историју која приповеда како се људство на основу својих старих правних обичаја само из себе развијало; по каквим је законима било његово напредовање; какве је препреке морало савлађивати; колико је фактично управа ускоравала или задржавала народни развитак; како су притом други, особито сродни народи, утицали и својим напретком одушевљавали свога суседа. Такву историју имају зацело и Словенци.“

Та друга историја, у којој је оличен сав њихов живот, сви болови и све радости једнога народа, тежње и идеали народни, и која је најпотпунији израз њиховог духовног и културног развитака, јесте њихова књижевност, — словеначка књижевност. Она, истина, није обимна, али у маломе показује све промене кроз које су прошле све европске књижевности од примитивног доба до данас.

По добу трајања и развоју, по духу, карактеру и људима који је изражавају, целокупна словеначка књижевност дели се, у главном, на два велика периода: на старо и ново доба; на старо-верско доба, доба рађања словеначке књижевности, и ново доба, световно доба, које је у правом смислу књижевно доба. Старо доба словеначке књижевности траје од почетка IX века до последњих година XVIII века; ново, световно доба почиње са Наполеоном и допире до данашњих дана.

Књижевност код Словенаца јавља се доста рано, пре него код Хрвата и Срба. То тврде први словеначки, најстарији југословенски споменици, *Бризински рукописи* — названи тако по месту где су нађени. Ова књижевна радња стоји у вези са радом словенске браће Ћирила и Методија; управо, с појавом хришћанства код Словенаца јавља се и књижевност, тако да се може рећи да примање хришћанства од стране Словенаца значи излазак Словенаца из примитивног, многобожачког живота и ступање у културу, ступање из таме у светлост. Само, ова књижевност верског карактера, — што је нарочито важно и што треба истаћи — била је писана не старословенским језиком, не глаголицом и ћирилицом, већ одмах народним језиком и латиницом, а доцније и готицом.

Овако зачета књижевна радња није дуго трајала. По смрти Методијевој настаје реакција: словенска служба угушује се, списи као јеретички спаљују се, народ се силом преводи у католичку веру, деца нагоне

у немачке школе, где поред латинског уче немачки. Војска и папска пропаганда учинише своје: Словеначка, хришћанска и словенска земља, поста земља католичанства. И векови: друга половина XIII, XIV и XV, то су најдрњи векови словеначке народне историје и књижевности. То су векови робовања душе и тела, доба гњурања у немачко море — понемчавања. Јер све беше туђе — немачко: вера, власт, школа, званичан језик. Само народна књижевност, која је живела у живој речи народној, чувала је успомену на далеку њихову прошлост и певала о свима догађајима свога народа. У лепој Словеначкој завлада мртвило, општа несрећа и расуло. Намети беху све већи, спахијски зулуми све тежи.

Обезглављен народ бунио се, али узалуд; борио се против својих племића у њиховим тврдим замковима и против Турака који почеше у то доба надирати у Словеначку. Све беше узаман. Народ би остављен самом себи и тражаше једино заштите у Богу и у вери, коју раздираше симонија и безвлашће.

IV

Реформистички покрет, који је утицао на развој духова Европе, јако је утицао на духовни живот Словенаца. Његова отаџбина била је Немачка, њен зачетник Јован Лутер. Реформација је значила реакцију католицизму, тражила да се стане на пут покварености која тада владаше у цркви, и да се човек стави у бољи положај, ослободи ропства духовног и телесног и буде слободан. Лутер поче верску револуцију у Немачкој, и његово учење — протестанска вера — нађе одјека ван Немачке и продре и у Словеначку, која је у то доба била саставни део немачког царства. Нову веру прихватише сви: и племићи и народ, који у новој вери гледаше спас од тешког економског и социалног стања.

Нова вера изазва појаву књижевности верско-полемичког карактера: народни словеначки језик узе се као средство за пропагирање принципа нове религије. Чак се у Љубљани основа прва штампарија ради штампања књига на словеначком језику, у циљу ширења протестантизма.

Овај верски покрет даде словеначкој књижевности првога, по времену и важности, писца, *Приможа Трубара* (1508—1586). Он први почиње да пише и штампа дела на словеначком језику. Као присталица Лутеровог учења, прогнан из отаџбине, он се склања у Немачку и отуда шаље књиге без потписа. У предговору *Новог Завешта* 1557 г. Трубар вели: „Бог ми је сведок, драга браћо, да сам још у оно доба када сам у вашој средини проповедао словенским језиком, а по немачким и латинским књигама, небројано пута уздахнуо и подизао своје молитве ка Господу Богу... да би Он погледао милостивим оком на бедни, прости, простодушни народ и даровао му милост, не би ли и он могао читати

и писати као и други народи. Ти разлози су ме и побудили да покушам може ли се словенски језик писати латинским и немачким словима; покушај је успео, и ја Божјом помоћу преведох катихизис, неколико црквених песама и поуку о правој вери, и саставих таблицу по којој може омладина научити словенски.“ — Трубар своје књиге штампа не само латинцом и готицом, већ чак и ћирилицом, и упућује их свима словенским племенима у циљу да их придобије за протестантизам, и на тај начин уједини их у једној вери, и по томе он спада у ред првих поборника југословенске замисли.

Али Реформација у Словеначкој би силом угушена, и Словенци опет враћени у крило католичке вере. Главно дело Реформације, словеначки језик којим се писаху књиге протестанске, не могаше бити истиснут из употребе, из књижевности; чак га и католички свештеници прихватише и њим почеше говорити и писати, тако да се с правом може рећи да се са Реформацијом зачиње словеначка књижевност. „Јер — по А. Соколову — пробуђено сазнање да је могућно читати и писати на словеначком језику није могло више утрнути, и што словеначки народ није постигла судба Поморана и Кабуша, има да се захвали Трубару..“, који је био душа овог покрета у Словеначкој, формиравши собом читаву школу, која је радила доиста за веру, више него за народ, али која је ипак донела народу огромне користи, тако да са њеном појавом почиње прво и право буђење Словенаца.

Рад Трубара и његових следбеника од предсудног је значаја по целокупну словеначку књижевност. Трубар *први* уведе словеначки језик у књижевност. Један од његових следбеника, Адам Бохорић, даде *прву* словеначку граматику, названу по њему „Бохарчија“; Јурај Далматин, који настави рад Трубарев, преведе Библију на словеначки, и ова поста ризница за познавање словеначког језика. Речју, Трубар са својим ученицима удари основ словеначкој књижевности, и све што се после њега урадило, наставило, оснива се на његову раду. Кроз цео XVI, XVII и XVIII в., у словеначкој књижевности пише се на народном језику, али ради вере, цркве, а не ради народа и народног просвећивања. Томе се не треба чудити кад се зна да су сви словеначки писци тога доба били свештеници, и да је онда вера била све, да се онда народност идентификовала са вером; јер се онда није питало ко каквим језиком говори, већ ко се каквим крстом крсти.

V

Реформација је ударила основ словеначкој књижевности и утрла пут њеном даљем развоју. Француска Револуција са романтизмом, оличеним у истицању свега што је народно, у неговању народног језика и љубави према народној прошлости, извела је словеначку књижевност из уског домена цркве, у широко световно поље народа, науке и умет-

ности. И са ослобођењем сељака (Јосиф II), са економским и социалним друштвеним напретком, напредује и књижевност. Поред духовника као писаца, јављају се и световњаци. Књижевност престаје бити књижевност једнога повлашћеног реда, већ свих и свакога; она је сада општа, свачија, свестрана, и њен циљ више није пропагирање црквених догми; њен рад је упућен просвећивању широких народних маса, буђењу националне свести и борби за народ и народна права.

Романтизам код Словенаца значи почетак словеначке нове књижевности световног садржаја. Романтизмом, пренетим из Немачке, поче се стварати словеначки национализам; удубљивањем у далеку прошлост, дође се до закључка да Словенци са Србима и Хрватима чине један народ, и као што су једно били у прошлости, да треба да буду једно и у будућности. И у том смислу поче се радити кроз књижевност: на васкрсавању прошлости и стварању будућности, велике будућности свих Словена у слози и заједници. Речи Немца Хердера, оца романтизма, који Словенима, који настањују најлепше и најпространије земље Европе, прорече, „сјајну будућност, кад се једном од сна пробуде и ослободе ропских ланаца од Јадранског Мора до Карпатског Горја, од Дона до Мулде“ — посташе Вјерују свих Словена, који се почеше да буде... Као последица свега овога, створише се књижевна друштва са циљем изучавања народне прошлости и неговања народног језика. Нарочито је важна у томе буђењу улога словеначког мецене Жигмунда Цојса-Зојса (1747—1819), који око себе прикупи све што је умно и свесније било. Он одгаји словеначкој књизи прве великане. Под његовим окриљем развише се многи, од којих треба истаћи највише научника Јернеја Копитара, духовног вођу нашега Вука, и првог словеначког песника, оца словеначке уметничке поезије, Валентина Водника. Овај човек, и ако свештеник, издиже се духом далеко изнад свога доба, радећи „сам за десет других, из чисте љубави према народу, у доба кад је још густа магла туђинштине опкољавала његову заробљену домовину“. Он се у то доба јавља као песник свога народа, народних болова и радости. Водник је први по реду словеначки песник, први словеначки историк, први словеначки новинар, покретач *Љубљанских Новица* (1797 до 1798), први издавач књига за народ; први просветни радник, педагог, — речју, „велики мисионар образовања и родољубља“. Његове песме, испеване у духу народном, још му чувају име у народу. Једна му је од најбољих песама *Илирија оживљена*. У своје време, ова је песма била химна словеначка, програмна песма — „будница“. У њој, он слави буђење свога народа, велича од Наполеона створену „Илирску Краљевину“, и у заносу родољубља завршава:

На челу Грчке стоји Коринт,
А Илирија лежи у срцу Европе —
Коринт су назвали јелинско око:
Нека Илирија буде прстен Европе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Овај „Илирски Покрет“, изражен у идеализму прошлости и у уједињењу свих Словена у једној држави, заснован на нереалној основи, оличен код Хрвата у Људевиту Гају, оцу илирске замисли, нашао је одјека и код Словенаца у Станку Вразу, „Илиру из Штајера“, како се он у почетку потписивао. Задахнут словенским духом, ватрени читалац Вукових песама, Враз увиде да је спас Словенаца у јединству са Хрватима и Србима, и следејући своје великом учитељу Хрвату Гају, он занемари словеначки језик штајерског наречја, и први од Словенаца онога времена поче да пише српско-хрватским језиком — јужним дијалектом штокавског наречја — Вуковим језиком и Гајевим правописом.

У овом свом подухвату, он беше усамљен: за њим не пођоше остали. Чак га многи (на пр. Прешерн) нападаху што се одрођује, занемарујући свој матерњи језик. Али он истраја до краја и указа пут онима који долазе, говорећи: „Шта ћемо ми кукавци Словенци слаби и по броју и упливу? ...Ту не има другог избора него ли се сложити душевно са јачим и ближим гранама, или пропасти у туђем елементу... А гдје имамо ближњег и сроднијег елемента него ли што су југословенске остале гране, особито штокавске.. Нас дакле достоји да се сложимо с њима душевно, књижевно, да их потпомажемо, и том помоћу и сами себе избавимо од пропасти душевне и материјалне... и да си сазиђемо опћи храм у којим ће наш (словенски) дух проживети у јакости све буре...“

Али онда ове његове речи осташе „глас вапијућег у пустињи“. Против њега уста највећи словеначки песник — „краљ у лирској поезији и сонету“ — Фрањо-Франц-Прешерн (1800—1849), који је био отворен противник Илиризма, и, изнад свега, прво Словенац који верује у будућност свога народа.

Он словеначку поезију, зачету са Водником, усаврши, реформиса, обогати је новим уметничким облицима и свежим мотивима; удари основ модерном схватању књижевности као највише уметности; прекиде са традицијом да се од уметности тражи поука; истаче личност над свим, субјективизам над објективизмом. Прешерн даде низ лепих, нежних песама, нових и по облику и садржини, већином песама љубавног карактера, и „крепке вере великог патриоте у будућност свога народа“. Својим епом *Крштење на Савици* (1836) — првим епом у словеначкој књижевности — и првом збирком својих песама, *Поезије*, он изазва револуцију у словеначкој поезији. Присталице старих, утилитарних теорија, већином свештеници, нападоше га што пева о себи, место о народу, што пева о љубави, велећи да својим враголастим стиховима шири саблазан, и његову поезију огласише свечано као неморалну и штетну по друштво. Прешерна напади не збунише. Он продужи најљућим бичем ироније и сарказма да шиба и исмева заблуде својих земаља. Он, попут нашега Бранка у *Пушу*, у *Небеској процесији* удари на изврнута схва-

тања и појмове „како ће нове зграде, као позориште и друге које се подижу у Љубљани, кварити и неморално утицати на поштене грађане и грађанке, и како ће све то ићи у корист ђаволу“, а у *Новој писарији* — у дијалогу између ученика и учитеља — исмеја ученог књижевника, како овај ученику светује да не треба да пева баладе и романсе — туђе облике које је први Прешерн увео —, и како му се ученик захваљује на савету, обећавајући да ће у будуће певати о гусеницама, о томе како се најбоље обрађује кромпир, и како се мишеви лове...

Тако Прешерн својом поезијом учини прелом у словеначким духовима, истаче пробуђеног Словенца, који самостално почиње да мисли, осећа, слободно говори што жели; себе изнесе на висину највећег песничког генија новог доба; уврсти себе у ред првих међу првима у породици југословенских песника, поста за Словенце оно што је Његош у Срба, што је Мажуранић у Хрвата — по речима Г. Павла Поповића —; поста највећи песник Словеначке, која почиње да се диже и буди.

(Свршиће се)

ЈОВАН Ј. БАБИЋ

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ, ЊИХОВИ НАСТАВНИЦИ И ЂАЦИ У СРБИЈИ, ЦРНОЈ ГОРИ И ВОЈВОДИНИ 1921—22 ГОДИНЕ

(Крај)

Из приказаних табела може се посматрати, како бројно стање, тако и процентуални однос школа, наставника и ђака у четири приказане покрајине. И док је број, на пр. мушких школа у Црној Гори и Јужној Србији прилично велики у *упоређењу са женским школама*, у Србији, а нарочито у Војводини, тај је број знатно мањи, а однос готово једнак (у Војводини: 49% мушких и 44% женских школа). То, наравно, долази отуд што многе школе у Црној Гори у Јужној Србији *не посећују женска деца* дорасла за школу, *и ако шакве деце има*.

С обзиром на различитост школских закона који су доскора владали у појединим покрајинама, интересантно је подвући ову чињеницу: у Црној Гори у опште *нема школа са пет и шест разреда*; у Јужној Србији је број тих школа већи но у предатној Србији — због тога, можда, што су те школе, за прилике у Јужној Србији, биле накнада за незнатан број средњих школа; а у Војводини проценат школа са пет и шест разреда *већи* је од онога са четири разреда.

Одељења по појединим покрајинама ваља посматрати на основу материјалне културе у појединим покрајинама. Јер, док у Црној Гори и Јужној Србији свака школа, просечно, има два одељења, у предатној Србији тај број се, незнатно, пење на 2:1, а у Војводини на три одељења.

Апсолушно највећи број школа у предатној Србији има округ пожаревачки, а *релативно* — округ крајински. *Апсолушно* највећи број

школа у Јужној Србији има округ битољски, а *релативно* — округ те-товски. У Црној Гори: *апсолутно*, округ никшићски; *релативно*, округ колашински. Што се тиче наставника, и ту има интересантних опажања: у Црној Гори је број *учишела* преко *седам пуша већи* од броја *учишелоца*; број *учишела* у Јужној Србији је само *два и по пуша већи* од броја *учишелоца*; у Војводини и предатној Србији се та два односа приближују један другом и проценат учитеља и учитељица износи: за предатну Србију 56·6 : 43·4, а у Војводини 57·2 : 42·8.

Највећи проценат *наставника* који раде са *једним разредом* има Војводина (54·8%), што је очит знак да су просветне прилике у Војводини најсређеније. Одмах иза Војводине долази Јужна Србија, што на први поглед изгледа нелогично; али, кад се има у виду да су скоро све школе у Јужној Србији отворане последњих година са најпримитивнијим средствима и ради најосновнијих народних потреба, онда ће се разумети како то да проценат наставника који раде са *једним разредом* износи 49·3%. У предатној Србији и Црној Гори тај проценат је скоро једнак, и он представља скоро непроменљиво стање школа у тим крајевима назад 15—20 година.

Што се тиче наставника који раде са два, три, четири разреда, однос је овакав: са *два разреда* ради *највише* наставника у предатној Србији, а *најмање* у Јужној Србији; са *три разреда* *највише* наставника ради у Јужној Србији, *најмање* у Војводини; са *четири разреда* *највише* наставника ради у Црној Гори, а *најмање* у Јужној Србији, што такође служи као доказ да школе у Јужној Србији постоје тек од најновијег времена.

Наставника *без разреда* било је највише у Јужној Србији, 12·9%, а најмање у предатној Србији, 2·4%. Овде има да се напомене да тако велики проценат наставника без разреда у Јужној Србији — а скоро исти толики и у Црној Гори (11·3%) — долази отуд што су у наставнике без разреда урачунати и муслимански вероучитељи, који *de facto* немају свога разреда, већ у настави помажу квалификованим учитељима предајући само верске предмете. У Војводини је број наставника без разреда већи од онога у предатној Србији, стога што има приличан број наставника који предају националне предмете у неколико одељења додељених наставницима Немцима или Мађарима.

Број *сталних учишела* у предатној Србији и Црној Гори и Војводини износи приближно $\frac{4}{5}$ од укупног броја, док у Јужној Србији тај број износи тек нешто преко $\frac{2}{3}$ (69·4%). Број *сталних учишелоца* подједнак је у Црној Гори и Војводини — око 85·5%; у предатној Србији, међутим, он се пење чак до 93·3%, што је знак да је правни положај учитељица у тој покрајини, у главном, регулисан, и да учитељице по квалификацијама одговарају законским прописима. Овде се намеће једна интересантна мисао: није ли проценат сталних *учишела* у

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

предратној Србији за читавих 10⁰/₀ мањи од процента сталних *учитељица* зато што су мушкарци морали напустити школе ради одбране земље и тако изгубити прилику да своје школовање доврше?

Број *привремених учитеља највећи* је у предратној Србији (14·8⁰/₀), знатан у Војводини (13·4⁰/₀), а *најмањи* у Црној Гори (2·3⁰/₀). Тако исто *најмање привремених учитељица* има у Црној Гори (4·3⁰/₀), затим нешто више у предратној Србији (4·6⁰/₀), а *највише* у Војводини (12·9⁰/₀).

Број *учитеља-вршилаца дужности* у Војводини и предратној Србији је минималан (1⁰/₀ и 1·9⁰/₀, док се у Црној Гори пење на 17·4⁰/₀, а у Јужној Србији чак на 22·9⁰/₀). То су, у главном, већ споменути муслимански вероучитељи, који због својих недовољних квалификација не могу по закону ни рачунати на то да им се положај промени на боље. Исти сразмер је и код *учитељица-вршилаца дужности*. У Војводини, проценат њихов не достиже ни 1⁰/₀ (0·8⁰/₀), а у Црној Гори износи 10⁰/₀, да се у Јужној Србији попне на 16·5⁰/₀. Тако велики њихов број у Јужној Србији долази отуд што су у државну службу примљене многе бивше егзархијске учитељице које, такође, немају законом прописане квалификације.

Однос између *становника и наставника* био је *најповољнији* у Војводини — један наставник долази на 583 становника, — а *најнеповољнији* у Јужној Србији, где један наставник долази на 874 становника. Интересантно је да Црна Гора у том погледу стоји много боље од предратне Србије; јер, док у Црној Гори на једног наставника долази 626 становника, у предратној Србији на једног наставника долази 836 становника.

Пре но што пређемо на проматрање разних односа међу ђацима, нагласићемо ово: досад ни једна статистика није водила рачуна о *школским обвезаницима*, тако да се њихов несумњиво велики број не може ни приближно одредити. Колика је то погрешка, није потребно нагласити. Свакоме је јасно да, док се број школских обвезаника не установи, не могу се никакве ефикасне мере предузимати ради побољшања наших лоших просветних прилика.

Из предњих табела види се да је *највећи ајсолушни број* уписаних ђака био у предратној Србији — 205.256, — а *најмањи* у Црној Гори — 24.394. *Највећи релативни број* уписаних ђака био је у Војводини, где је на хиљаду становника долазило 94 ђака; затим долази предратна Србија са 66, Црна Гора са 53, и на послетку Јужна Србија, где на хиљаду становника долази само 46 ђака.

Сразмер између уписаних *ученика и ученица* био је *најповољнији* у Војводини: скоро једнак број и једних и других (ученика 51·2⁰/₀, ученица 48·8⁰/₀). *Најнеповољнији* је сразмер ученика и ученица у Црној Гори, где има ⁴/₅ мушких, а тек ¹/₅ женских (79·7 : 20·3).

У току школске године *изостало* је највише и мушких и женских у Црној Гори (19·6⁰/₀), а најмање у Војводини (9·7⁰/₀). У опште, женских је, осим у Војводини, у све три покрајине изостајало више од мушкараца. У предратној Србији тај је вишак знатан; тако, мушких је изостало 12·8⁰/₀, а женских 19·2⁰/₀. Према напред изнесеном размеру најревносније су похађали школу ђаци у Војводини, — на крају школске године 90·3⁰/₀ од уписаних — а најнемарније у Црној Гори, где је само 80·4⁰/₀ ђака било на крају школске године.

Најбољи успех — ако се као мерило узме прелазак у старији разред — постигли су ученици у предратној Србији, где у старији разред прелази 87·8⁰/₀, а најлошији у Јужној Србији — 79·6⁰/₀. Од ученица најбољи успех су постигле оне у Црној Гори, где у старији разред прелази 83·6⁰/₀, а најлошији опет у Јужној Србији — 79·4⁰/₀. Разлог најбољем успеху ученица у Црној Гори могао би бити у томе што је проценат ученица у односу према ученицима 1:4; значи да у Црној Гори похађају школу претежно само она женска деца код које постоји јака воља за образовањем, па је и успех ту лакши но код деце која су обвезана за полазак школе. У опште узев, најбољи успех постигли су ђаци у предратној Србији, где остаје да понови разред само 13·6⁰/₀; затим у Црној Гори — 14·8⁰/₀; у Војводини — 18⁰/₀; а најлошији успех постигли су ђаци у Јужној Србији, где остаје да понови разред 20·4⁰/₀.

На једну школу највише ђака долази у Војводини — 170, а најмање у Црној Гори — 75. Из тога се може закључити да су школске зграде у Војводини прављене са више одељења, а у Црној Гори претежно са једним одељењем. Најповољније услове за успешан рад у школи имали су наставници у Црној Гори, где на једног наставника долазе само 33 ђака. У Јужној Србији број ђака који долазе на једног наставника одговара законским прописима, јер износи 40 ђака на једног наставника; међутим, у предратној Србији и Војводини број ђака прелази преко законом одређеног максимума и износи за обе покрајине 55 ђака на једног наставника. Што је и поред тога у предратној Србији постигнут најбољи успех у школском раду, може се тумачити тиме што су наставници у предратној Србији релативно боље квалификовани од оних у Црној Гори.

Да би прегледно приказали односе мушких, женских и мешовитих школа; школа са 1, 2, 3, 4, 5 и 6 разреда; учитеља и учитеља; наставника који су радили са 1, 2, 3 и 4 разреда, итд., по *окрузима*, ми смо изнели једну табелу (в. прошлу свеску *Просветног Гласника*, стр. 560 и 561) из које се види највећи и најмањи проценат њихов.

Паралела између ове школске године и прве послератне (в. прошлу свеску *Просветног Гласника*, стр. 562) могла се повући једино с обзиром на школе, наставнике и ђаке у предратној и Јужној Србији; Црна Гора није могла овде да дође у обзир, с тога што Одсек за Статистику Ми-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нистарства Просвете није могао да дође до података о школама у Црној Гори за 1918/19 годину, као што се у опште тешко дошло до њих и за предратну и Јужну Србију. Што се тиче Војводине, рад на прикупљању статистике могао се организовати тек онда кад су се школски закони који вреде за Србију протегли и на Војводину. Па, и после тога, тешко је било доћи до статистичких података из Војводине, што је несумњиво кривица школских надзорника. Да би се видело колико је то истина, наводимо да је цео приказ школа у Војводини рађен без података о школском срезу вршачком, јер надзорника за тај срез Министарство све до сада није могло нагнати да пошаље податке које је дужан био послати још у јулу прошле године.

Ни сви окрузи у предратној и Јужној Србији нису потпуни што се тиче података о школама за 1918/19 годину, јер неки школски надзорници нису послали податке; а који су то, види се из „напомене“ на последњој табели. Међутим, то не мења много однос података за 1918/19 годину и 1921/22.

У предратној Србији број школа од 1918/19 год. до 1921/22 год. увећао се највише у рудничком округу: за 105⁰/₀, затим у крајинском за 79·5⁰/₀, и крушевачком за 71·1⁰/₀. Мора се, на жалост, констатовати да има један округ у коме је мањи број школа ове школске године но што је био 1918/19 год.: то је тимочки округ, у коме је 1918/19 год. било 80 школа, а 1921/22 год. 79 школа, дакле указује се мањак од 1·3⁰/₀. Иначе, најмањи вишак у школама има округ топлички — 2·7⁰/₀, а за њим ужички, 5·2⁰/₀.

Не у истом сразмеру са школама, вишак у наставницима највећи је у смедеревском округу, где је 1918/19 год. био само 71 наставник, а 1921/22 184 наставника, — дакле више за читавих 159·1⁰/₀. Прве споменуте године у томе округу радио је, просечно, сваки наставник са 104 ђака, а 1921/22 са 62 ђака. — Иза смедеревског округа, број наставника се у четвртој години после рата повисио највише у пиротском округу — за 150⁰/₀; али, овде се мора имати у виду да је читав један велики школски срез (царибродски) припојен округу пиротском после 1918/19 год. Најмањи вишак у наставницима има округ подрински — 10·6⁰/₀. Иза њега долази округ тимочки — 28·8⁰/₀, и округ београдски — 35·4⁰/₀.

Врањски округ, у коме је прираст школа и наставника био осредњи, стоји у погледу вишка ђака на првоме месту у предратној Србији. Док је 1918/19 год. имао тек 5385 ђака, четири године касније има их 15.836 — дакле 194⁰/₀ вишка. То долази отуд што је округ врањски у рату највише страдао од Бугара, који су систематски расељавали и уништавали становништво тога округа. Осим тога, округу врањском припојен је и један нов срез — босиљградски. Као и код наставника, и код ђака пиротски округ долази на друго место, са 186·7⁰/₀ вишка. Разлог тако

великом прирасту је исти као и код наставника. На треће место долази округ руднички, са 160% вишка. У опште узев, *руднички округ* има *сразмерно највећи вишак* како у школама тако и у наставницима и ђацима.

У Јужној Србији број школа највише се увећао у округу тиквешком: за 380%. Тако огроман проценат увећања настао је због тога што су 1918/19 год. у томе округу радиле готово само неке градске школе, а све остале, по селима, ближе ратишту, биле су или до темеља срушене, или толико оштећене да је у њима сваки школски рад био немогућ. Осим тога, и тиквешком округу припојен је после 1918/19 школске године један нов, велики срез — струмички. Колико је велики тај прираст у округу тиквешком, види се и по томе што је највећи прираст у школама предратне Србије за читавих 280% мањи од прираста у тиквешком округу. На друго место, у погледу прираста у школама Јужне Србије долази опет један округ који се налазио у самој ратној зони: то је охридски округ, са 210·5% вишка. Наравно, разлози толиком прирасту скоро су исти као и они у округу тиквешком. На треће место долази округ косовски, са 144·4% вишка. Но овако утешан рад на подизању просвете у појединим окрузима Јужне Србије губи много кад се узме у обзир да има два округа у којима је знатан мањак у школама 1921/22 школске године према стању од пре четири године: то је округ кумановски са 186% и брегалнички са 17·7% мања. Није тешко нагодити прави узрок том жалосном стању. Д-р Рајс, у своме недавном публикованом извештају о приликама у Јужној Србији, тврди да је један од најглавнијих узрока несрећеним приликама у тим крајевима тај што се не посвећује довољна пажња културном и просветном подизању тамошњега становништва. То је истина; али је исто тако истина да кривица за такве прилике не лежи никако на просветним факторима, чија воља да се тим крајевима помогне није сама по себи довољна, већ мора бити подупрта озбиљним радом фактора који су у првом реду позвани да заштите бар живот тамошњих просветних радника.

Прираст *наставника* био је највећи у округу тиквешком — 275%, и, нешто мањи, у охридском — 269·4%. Као што се види, та два округа и у погледу наставника стоје на првом месту. На треће место долази округ кумановски, са 171·1%, и за њим брегалнички, са 167·8% прираста, што је нарочито интересантно. Јер, док се у оба округа показује знатан *мањак у школама*, опет се у оба показује знатан *вишак у наставницима*. То значи: све школе после повлачења Бугара из тих крајева остале су недирнуте, али су многи наставници, по народности Бугари или Македонци, који су се сувише експоновали као бугарски пропагатори, морали повући заједно са бугарском војском, и тако оставити школе празне; а, пошто за попуњавање тих школа непосредно из споменутих промена није било довољно наставника, то је попуњавање бар неких школа вршено тек у току 1920, 1921 и 1922 године. *Најмањи*

www.ubprirast у наставницима има округ тетовски — 42·6⁰/₀, скопски — 62⁰/₀, и битољски — 64·5⁰/₀.

Како у погледу школа и наставника, тако и у погледу *ђака*, на *првом месџу стоји* округ *шиквешки*, са прирастом од 281·5⁰/₀. Одмах за њим долази округ косовски, са 168·3⁰/₀, који и иначе показује један леп и логичан развој просветних прилика. Најмањи прираст у *ђацима* има округ призренски — 76⁰/₀; затим битољски — 84·9⁰/₀ и кумановски — 86·9⁰/₀.

Кад се повуче паралела између *свих* школа, наставника и *ђака* у предратној и Јужној Србији, види се да је проценат прираста школа и наставника у Јужној Србији преко $\frac{1}{3}$ већи од онога у предратној Србији. Међутим, прираст у броју *ђака* је скоро исти за обе покрајине: 102·3⁰/₀ у предратној и 104·6⁰/₀ у Јужној Србији.

Што се тиче односа између школа и наставника, с једне, а *ђака* с друге стране, излази да је у предратној Србији 1918/19 год. на једну школу долазило 89 *ђака*, а на једног *наставника* 56 *ђака*; 1921/22 год. долазило је на једну школу 139 *ђака*, а на једног *наставника* 64 *ђака*. Из тога излази да 1921/22 год. долази равно 50 *ђака* више на једну школу, и тако настаје иста она појава која се јавља и у средњим школама: пренатрпаност школских просторија. То повећање није тако знатно код односа *ђака* и *наставника*, јер се број *ђака* у 1921/22 год. пење за 9 *ђака* на једног *наставника*. Да би остао исти сразмер школа и *ђака* у 1921/22 год. какав је био у 1918/19 год., требало би да је у 1921/22 год. било не 1477, већ 2300 школа, а *наставника* не 3176, већ 3744.

У Јужној Србији прилике су у том погледу нешто боље, а нарочито што се тиче *наставника*. Број *ђака* који долазе на једну школу 1921/22 год. већи је од онога пре четири године за 34 на једну школу. Према томе, да у 1921/22 год. остале исти сразмер школа и *ђака* као у 1918/19 год., требало би не 628, већ 921 школа. Однос између *наставника* и *ђака* у 1918/19 год. и 1921/22 год. остао је исти, јер је и једне и друге године долазило 46 *ђака* на једног *наставника*.

На шест табела публикованих у прошлој свесци приказани су сви подаци којима, засад, располаже статистички одсек Министарства Просвете. Покушавало се да се прикупе подаци и о вери и народности *ђака*, али је тај покушај остао без пуног успеха. У обрасцима који се шаљу школским надзорницима нема посебне рубрике за ту врсту података, па су неки надзорници послали обрасце без њих, с изговором да им је немогуће речене податке прикупити.

Идуће школске године статистички приказ основних школа, *наставника* и *ђака* радиће се на основу опширних података, из којих ће се моћи створити јасна слика стања наших школа, *наставника* и *ђака*. Том приликом ће се на основу истих опширних образаца први пут од уједињења прикупити подаци о свима основним школама из целе Краљевине.

О КЊИЖЕВНОСТИ

...Замислите, у једној грандиозној слици, у помрчини векова, неогледне, хаотичне војске прошлих генерација, од искони до данашњег дана, циновско гробље васколиког човечанства пробуђено и усталасано: све што су те милиарде душа осећале, патиле, волеле, сањале, тежиле, мислиле, „сви епизоди оне велелепне епонеје коју геније људски измишља од почетка историје човечанства“, све се то налази сачувано у књижевности, непроцењивој ризници, неисцрпном завештању минулих векова. Човек дакле, потпун човек, са свим својим унутарњим и спољним животом, са свима својим боловима и радостима, са свима својим жељама и надама, са свима својим борбама и свим својим скупо плаћаним искуством, ту је верно насликан. И отуда за нас, који смо то исто што су били они, ништа не може бити занимљивије, и ништа корисније ни поучније, него да слушамо, кроз књиге, тај „глас оних који су далеко и који су умрли“. Књиге нас чине наследницима умног живота прохујалих доба и, као какве огромне лађе, бродећи преко пространих океана векова, доносе нам, из најудаљенијих времена, најскупоценије благо: све искуство прошлости, обесмрћено у најтачнијим, најдубљим, најизабранијим мислима најбољих и највећих духова, ту је нагомилано и сачувано. Књижевности захваљујући, ми можемо призвати у своју скромну собу, као у њихово светилиште, сени највећих и најмудријих људи који су икада постојали, песнике, филозофе, државнике, историке, путописце и беседнике свију времена и свију земаља, и приморати их да разговарају са нама о најзанимљивијим стварима, дајући нам квинтесенцију свога духа и цвет свога разума: Цезара и Наполеона, да нам причају о својим ратним походима; Цицерона, Демостена и Босиеа, да пред нама просипају своју речитост; Сократа и Платона, да нам износе свој благи морал и своју здраву филозофију; Омира, Дантеа, Шекспира, Молиера, Гетеа, Виктора Ига, Толстоја, Његоша, да нас познаду, до најситнијих танчина, с тајнама људског срца; књижевности захваљујући, ни време, ни простор немају више за нас никаквих граница: историја је ту да нас одведе до најдубље прошлости и васкрсне нам најудаљенија доба, док нас, с друге стране, путничка и слична дела проводе око целог света, и одводе чак на друге светове, да нам, кроз очи песникове, даду живљу и потпунију идеју о предметима но да смо их својим очима видели. Нема мудријих и искуснијих учитеља, ни бољих пријатеља, но што су књиге. И каквих дивних учитеља: који нас уче забављајући нас; који нам стоје увек на услузи, неуморни, а ненаметљиви; „које призивамо и отпуштамо кад хоћемо; који нам одговарају одмах, и беспрекорно тачно, на сва питања; који немају прута, и не грде нас ако смо незналице; и који не траже никакве награде за своје учење“. И каквих ретких

пријатеља: који нас, као прави вођи, прате на целом тешком путу живота, расипајући нештедимице своје незаинтересоване савете, и који су увек уз нас, и увек исти, у свима приликама живота: у срећи, да јој даду што више сјаја; у несрећи, да нам пруже разонођења, обадрења, уточишта, и трајне и стварне утехе, мешајући своју патњу с нашом.

Али књижевност није само моћно средство за умно, него и за морално усавршавање. Дела лепе књижевности — реч је увек о добрим делима — имају неодољиву моћ да нас, ударајући у наше осетљиве жице, поведу на ону страну на коју она хоће, на добру страну, и да учине да се занесемо тако, инстинктивно, спонтано, за светлим примерима који нам се тамо дају. Она нас често уче да волимо истину, правду и част, и дају нам носталгију врлине и савршенства; она нам стварају и прекаљују душу, пуне је благородним, окрепљујућим и добротворним осећањима и племенитим емоцијама, и расипају по њој неко ведро спокојство; она јачају наш морални смисао и подижу достојанство наше душе; и чувају нас, на тај начин, од многих лутања, и чине да волимо нашу браћу људе, да им не шкодимо, и да им чинимо добра. Толико пута готово је немогућно да човек чита једно заистински велико дело а да се не осети нешто срећнији и бољи. И тај је благотворни утицај књига на душе људске тако огроман да су оне изводиле толике напредне револуције човечанства и мењале читаве цивилизације, од Јеванђеља, које је срушило стари свет, до Жан-Жак Русовог Друштвеног уговора, који је, с другим делима, срушио нови; и да се људи питају, у данашње време кад очи престају да се дижу к небу, да књижевност, и друге уметности с њом, једнога блиског дана не постану можда оно што је Вагнер предвиђао у својим далековидим сновима: „религија будућности, велики идеал човечанства сједињеног у општем култу лепоте“.

Међутим, књижевност утиче на нас на још један начин, сем што нас учи и што васпитава наша осећања, и тај начин није мање важан: она задовољава нашу неодољиву потребу за сањаријом, за поезијом и идеалом. Наш свакодневни живот, пун брига, болова, грубости, прљавштина и монотоније, далеко је од тога, на жалост, да наличи на какву светковину где је човек дошао да се забави и провесели; срећа није наша сенка, и оно мало сиромашних и једноликих задовољстава које нам је Судбина допустила, како су ташта и отужна, и како пролазе брзо као муња. И отуда ми сви, у извесним тренуцима, осећамо бескрајну потребу да се склонимо из тог узаног света неспокојства, прозаичности и чаме, „ма где, само далеко од стварности“, као што је узвикивао онај француски романтичарски песник, и кренемо се, за Химером која нас зове, у поход на далеке хоризонте. Ми се сви сећамо с колико смо задовољства, с каквом огромном лакомошћу у својим безазленим очима, не мичући се с места, не дишући, не трепћући, унесени у своју добру

баку, слушали некад, у какав зимски сумрак док је ветар певао своју песму у димњаку, доживљаје сироте љупке Пепељуге, беснећи гневом на њену опаку мађију, ражалашћени њеним незаслуженим мучењем и с лицем расцветаним од радости кад видимо да на крају победе лепота, врлина и правда: ми смо сви у том погледу остали деца, с истом љубављу за фантазијом и истом лаковерношћу, и песници нису ништа друго до добре баке човечанства које нас залагују и засипају нам живот сновима. Има једна источњачка прича о двојници људи од којих је један био краљ али је сањао сваке ноћи да је постао просјаком; други, на против, који је био просјак, сањао је сваке ноћи да је постао краљем и да станује у палати. Ја не бих могао са сигурношћу тврдити који је од ове двојице био срећнији: јер, као што каже Г. Богдан Поповић у својој бриљантној студији *О књижевности*, „за све време док се човек са својим сновима бави у својој машти, која му их испуњава, они су као да су и остварени, и уживање је у њима као да није уображено, можда још потпуније, свакојако чистије, можда и веће, почем је могуће да је, код жеља, задовољство у жељи, кад већ и онако није у остварењу“. Било како му драго, снови наши, изазвани књигама, допуштају нам, ако хоћемо, да будемо прави краљеви и да станујемо у најсјајнијим палатама; они нас преносе, као каквом чаролијом, без умора и без трошка, у најлепше пределе на свету, и који изгледају још лепши кроз призму и сјај песничке уобразиље, пред горостасне и дивље архитектуре планина, или на морску обалу где долазе да умру вали; они нас праве савременицима свију епоха, грађанима свију држава, господарима целог света; они нам дају златне кључе од тајанственог царства лепоте. Сваки од нас добро зна, из искуства толико пута понављаног, какво је бескрајно уживање, када нас обузме туга и сколе нас бриге, или нам се душа замрачи и клоне, или нас стане врећати грубост људи и ствари, изићи из себе, одвојити се од земље, уздићи се, на крилима душе, у чисте и светле видике, у сав онај раскошни, зрачни и бескрајни свет идеалних личности створен плодном имагинацијом Шекспира, Гетеа и других изабраних генија: тамо, обузети осећањем ведрине, благости и мира, ми заборављамо на све бриге и трзавице овога света, на све своје личне обзире, који постају безначајни, јер ту више не живимо својим животом, не патимо са своје жалости, не радујемо се са своје радости, и наше хладно ја ишчезава „у пламеном етру љубави“; тамо, ми сневамо свој сан лепоте, ми пијемо воде заборава, и налазимо утехе и накнаде за многе своје горке часове, и потпоре да можемо носити своје тешко животном бреме, улепшавајући и обасјавајући живот стварима из тог идеалног света. Са тих пријатних шетња кроз чаробне регионе високог и лепог, које су за наше морално здравље што и шетње по сунцу за физичко, човек се враћа одморен, прекаљен, препорођен, као да се напио воде на свежем планинском извору и надисао освежавајућег горског ваздуха. Ти

драгоцени и јединствени тренуци интензивног унутрашњег живота, кад нам је душа, у једном новом свету, испуњена чистом лепотом, јесу једини кад ми живимо заистински, пламтећи, треперећи целим бићем, осећајући крв где нам струји жилама, и ради којих живот вреди да се живи; они дају нашем бесмисленом и отужном животу сав његов смисао, сву цену и сав разлог, и изгледају, по лепој речи Анатола Франса, „у овом животу тако мрачном, као светлост на црноме путу“. Они су зачин и драж живота, његова поезија и његово цвеће...

ПЕТАР СВЕТИСЛАВЉЕВИЋ

ВАЖНОСТ ШКОЛСКИХ ИЗЛЕТА ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ

I

Савремена педагогика истиче за циљ васпитању: стварање моралног карактера. Како се вредност човекова не цени по количини знања, него према поступцима у раду и јавном животу, то и настави, која мора бити у служби васпитног циља, није искључиво задатак давање знања и богаћење сиромашног дечјег искуства, већ, преко датог знања, стварање доследне, јаке и трајне воље у правцу моралних идеја. Настава дакле, по речима Хербартовим, мора бити васпитна. Треба тежити да се њоме створи морално убеђење, коме ће се воља, као прави предмет етичког суђења, потчињавати, и на тај начин створити морални карактер — мерило вредности човекове.

И основна настава, дајући деци основне појмове свега што им је потребно за даље духовно усавршавање, као део опште наставе, мора тежити истом циљу. Овај свој задатак она постиже помоћу одабраног наставног градива, које црпе из два извора: дружења и искуства. Све представе које находимо код сваког појединца, долазе у главном из ова два извора.

Дружењем стварним, где се ученици друже са члановима друштвене заједнице, и идеалним, које нам пружа група историјских наука, богати се круг дечјег искуства, јер се упознају личности и њихова дела; јача њихова воља, јер им се показује могућност остварења идеала; изоштрава мишљење, јер им се даје прилика да суде о својим поступцима; развијају морална осећања, која су мотиви вољних радњи, итд., — дакле, утиче се највише на вољу васпитаника.

Али и свеколика осећања, идеали и одушевљење за оним што је узвишено и лепо, за људе који не познају стварност не вреде ништа; јер их без познавања стварности не могу остварити. Живот људски је борба, и да би човек могао живети, мора се борити. Да би у тој борби имао успеха, мора добро познавати стварност, познавати услове живота,

познавати природу. Школа, спремајући децу за живот, мора их упознати са природом, чији су и они један минимални део, и на тај начин оспособити их за што успешније савлађивање свих препрека које стају на супрот њихову делању и тежњама.

Природу ће ученици најуспешније и најлакше изучити у самој природи. Још и пре ступања у школу, ученици имају извесну количину чулних представа о природним предметима и појавама које су посматрали. Разуме се да су свеколика њихова опажања нејасна, непотпуна, случајна, често погрешна, без есенцијалних ознака појединих природних предмета, и без јасно и правилно схваћених узрока појединих природних појава. Тек школа, помоћу школских излета под надзором и вођством спремног наставника, може упутити ученике да правилно упознају природу, њене појаве, живот у њој, као и да схвате каузалну везу појединих природних појава.

Данас се успех у природној и земљописној настави народне школе не да ни замислити без непосредног посматрања и испитивања природе. Према мишљењу савремених психолога, резултатима новије психологије, као и мишљењу свих савремених природњака и дидактичара, школски излети имају необично велику важност нарочито за основну наставу, где се деца дају основни појмови, вежбају њихова чула, теку аперцептивне представе, шири круг њиховог иначе сиромашног искуства, и где се деца оспособљавају за што поузданије и правилније схватање природе и живота у њој.

Важност школских излета различито је схватана, па према томе, у разна времена, код разних народа, различито и цењена. Још стари грчки филозофи Сократ, Платон и Аристотело придаваху велику важност бављењу са ђацима у живој, веселој и издашној природи. Сократ обучавао омладину, сократизирањем, у шетњи по граду, тргу и другим јавним местима. Платон предавао својим ученицима, шетајући се заједно са њима, по нарочито лепим дрворедима лепо уређеног перивоја. Аристотело рађаше то исто, и његова школа звао се искључиво именом шетње.

Али је било времена, нарочито у средњем веку, када су се јављали сасвим чудновати погледи на природу и начин њеног упознавања; када је све учено у затвореној учионици; а деца слушала наставника без икаква учешћа у настави. Тада беше овладао механизам и вербализам, т.ј. учење без икаква разумевања садржине онога што је учено. Много важнију улогу од факата и доказа у настави играли су тада цитати и ауторитет, те је и настава била готово без икакве везе и основа са стварношћу.

Доба реформације утицало је и на саму наставу, те је и она знатно измењена; дотадашња заблуда уступила је место реалнијој и напреднијој мисли, и почела се обраћати много већа пажња природи као највећој учитељици рода људскога.

Бекн је отворено устао против дотадашње заблуде и захтевао да се мртве књиге замене књигом живота — природом, а мртве речи учитељевих предавања о разним природним појавама и створовима, да замене рођени осећаји наших чула. Сличне мисли и делања у истом правцу находимо и код Словенина Јана Амоса Коменског, затим код Ратихијуса, Раблеа и Џона Лока. Овај последњи доказиваше да је свест човечја резултат чулних опажања, и да према томе нема ништа у уму што није прошло кроз чула.

Ако пођемо од ове епохе унапред, наићи ћемо на многе педагоге и филозофе који се занимаху начином учења. Већ Русо, који тврђаше да се непосредним посматрањем конкретних ствари могу схватити и најапстрактније ствари, пружа читав, лепо разрађен, план природно-историјских лекција; а његов рад и идеје нису остали без утицаја на Базедова и остале филантропе.

Песталоције пак, схватајући неоспорну важност непосредног посматрања за правилан и успешан духовни развитак, захтеваше да свако упознавање мора полазити од посматрања и сводити се на посматрање, и да се у духовном развитуку мора ићи од чула ка појму. Запојени истом идејом, Харниш, Дистервег и Росмеслер делаху у истом правцу и тежашу да њихове идеје ухвате што стабилнији корен у настави. Росмеслер говораше да је жалосно што деца живу природу изучавају у мртвој учионици, на увелом цвећу, пуњеним птицама, и да себи не можемо представити тугу и жалост коју деца осећају што не могу изаћи у живу природу, где би много више и боље научили него у празној и често пута мрачној учионици.

Директори и учитељи источне и западне Пруске на својим конференцијама (1880) расправљаху о екскурзијама, и сматраху их као неопходно потребну допуну природно-историјским лекцијама.

У своме делу *Практика у народној школи*, Карло Кер захтева да се деца што чешће изводе у природу; да посматрају птице, жетву и друго; јер ће се на тај начин много више учинити за правилно схватање природе, појава и живота у њој, него ако се деци у учионици пуне главе мртвим знањем, празним и шупљим појмовима, а место предмета показује шарена слика.

Сви савремени природњаци и дидактичари придају необично велику важност излетима, како за правилан телесни и духовни развитак, тако и за упознавање природе, живота, закона и сила који њоме управљају. Већ са појавом здравијих и трезвенијих погледа на природу и начин њеног упознавања, поче се увиђати да се јединство у природи, живота у њој, па ни закона који њом управљају, не може схватити само посматрањем природних јединака и описивањем њихових спољних ознака. Фридрих Јунге својим списом *Сеоска бара*, као „заједница живота“, изазва необично жив покрет и јако интересовање многих природњака

и дидактичара, те расправљаху о начину упознавања и изучавања природе, живота у њој, закона и сила које њоме управљају. Јунге тврђаше да се једноставан живот у природи, односно схватање природе као целине, може постићи посматрањем и изучавањем заједница живота, где њени чланови својим животом условљавају један другом опстанак. Кад се на овим заједницама схвате закони који њима владају, моћи ће се индукцијом схватити и унутрашње силе које управљају целокупном природом.

Значајно је поменути педагошке универзитетске семинаре у Лајпцигу под управом Цилеровом, и у Јени под управом Стојевом, а доцније Рајновом, нарочито стога што се у њима с планом и систематски старало да се школски излети унесу у предмете васпитања и наставе, и многобројним практичним огледима доказало се да је то могуће.

Шта су школски излети? — То су краћа путовања, која трају неколико часова или највише један дан, а поглавито су у служби васпитне наставе, премда сва путовања, било дужа или краћа, и ако им се према приликама и нарочитим потребама истичу особити циљеви, имају општу вредност. Број учасника не треба да је велики, иначе се често дешава да појединци мало виде и разумеју од онога што им се показује, те излет за њих нема своје праве вредности.

Према свему изложеном, школски излети у живу, веселу и издашну природу имају неоцењиве вредности за правилан телесни и духовни развитак, успех у самој настави и васпитању. Да изнесемо у најкраћим потезима важност излета за *физички развитак*, који се по нашим основним школама врши наставом гимнастике и слободних дечјих игара, и који условљава правилан духовни развитак и успех у настави и васпитању. За децу, која читаве часове и дане проводе у затвореним и често пута нехигијенским учионицама, школски излети у мирисна поља, цветне ливаде, горостасне планине, итд., пуне свежег, чистог и мирисног ваздуха, јесу велика благодет која излази на сусрет њиховој живој природи и помаже правилан телесни развитак.

За време периоде *рапидног растења*, и живчани центар захтева много већу активност него доцније. Зато у дечаштву, док се рефлексни кичмене мождине добро не оснаже, треба деца да се што живље и чешће крећу. Физиолог Ранке, истичући потребу кретања, каже да мирно седење и усиљено ћутање утиче рђаво на децу, а нарочито на развитак срца, које је често, због оскудице телесног кретања, тако мало да не може довољно да врши своју функцију. Основни је закон физиолошки да сваки телесни орган, у колико се више вежба и креће, у толико више захтева хране, троши је, добија нову, боље напредује и развија се правилније, те може правилно да врши и своје функције. Наше школе нису акомодоване према горњим биолошким законима, те излети до некле попуњавају ту празнину.

За време излета, где се ученик креће слободно, неусиљено, где је чист ваздух, треба децу спремити и пустити да успут певају ради развитака гласовних и говорних органа, бржег и јачег дисања, правилнијег развитака грудног коша, брже и потпуније циркулације — у опште, правилнијег физичког развитака.

Излети неће имати оног успеха и благотворног утицаја на ученике који се од њих очекују, ако их не прати расположење, веселост и задовољство. Строга дисциплина за време излета није дозвољена, иначе излети губе много од своје важности. Пошто се постигне главни циљ излета, треба ученици да оиграју и коју слободну игру. Играње на чистом ваздуху, где се скаче, трчи, виче, и које чини да крв јури у лице, јесте најбоље средство за успешан и правилан физички развитака код деце. Надмоћност слободне игре над гимнастиком огледа се у веселости, слободи и активности децјој. Док се код гимнастичких вежби тело држи укочено и вежба се само један његов део, дотле код слободне игре има честих промена; врше се слободни и неусиљени покрети свих телесних органа, убрзава крвоток и дисање, сви органи правилно функционишу, а све ово чини да организам напредује и одржава се у здравом стању.

Изнели смо у најкраћим потезима важност излета за физички развитака, који условљава успешан духовни развитака, па према томе и успех у настави о васпитању. Како у народној школи правилном и успешном *духовном развијку* доприноси највише настава, која преко знања утиче и на васпитање, то ћемо изнети у кратким потезима важност излета за саму наставу и успех у њој. Настава врши горњи циљ помоћу наставног градива, које црпе из људског и природног живота, и саопштава га ученицима. При саопштавању наставног градива, главно је умети изабрати најбољи и најлакши начин да се то знање ученицима саопшти и постане њихова духовна својина, са којом могу самостално располагати. Да би се успело у овоме, тј. да би се изнашао најбољи наставни метод, треба познавати психолошке законе по којима се врши усвајање знања, и који су, и поред свих индивидуалних разлика, ипак слични код свих особа.

Психологија нас још учи да основицу нашег сазнања чине представе које се добијају непосредним чулним опажањем, да је чулни рад услов за правилан и успешан духовни развитака, и да њиме добијамо најјасније представе о предметима спољашњег света. У колико је чулни рад интензивнији, физиолошке и психолошке промене у чулним апаратима, нервима и можданој кори чешће, у толико ће чулни апарати лакше примати нове надражаје из спољашњег света, нерви постати еластичнији, и лакше их спроводити можданом центру (оном делу мозга и мождане коре са којим чулни апарат општи), а ћелице овога бивати развијеније и способније за јасно схватање нових и нових осећаја. Синтезом јасно схваћених осећаја добијамо јасну и потпуну представу о предмету

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

који је дејствовао на наша чула. У колико је представа састављена из више јасно схваћених осећаја (боје, укуса, мириса, рапавости, итд.), т.ј. у колико је при њену стварању радило више чула, у толико је она јаснија и потпунија. А ко има више оваквих представа, биће способнији да гради и схвати представе које не може добити чулним радом. Сем тога, код кога су потпуније и јасније представе, природно је да ће бити потпунији и јаснији појмови; па према томе и мишљење, које се заснива на таквим појмовима, мора бити потпуније, јасније и тачније.

У овом смислу и треба разумети очигледност у настави народне школе, нарочито географској са историјском и природном, где се успех не да ни замислити без очигледног посматрања и испитивања природе. А нигде се ученицима не може дати толико могућности да своје сиромашно искуство проширују представама које добијају непосредним чулним опажањем, представама које су темељ целокупном даљем духовном образовању, као при школским излетима у живу, издашну и веселу природу, тај извор свеколиког сазнања човековог.

Отуда су излети неминовна потреба за успех у географској и природној настави народне школе.

II

Географска настава народне школе мора, чулним опажањем географских објеката непосредне околине, стварати код ученика најважније и најосновније географске појмове, и на основу ових упознати ученике са географским објектима ван круга њиховог чулног опажања. Ако ученици претходно не добију јасне и потпуне представе о домаћем брду, планини, потоку, реци и др., не могу они доцније ни радом своје фантазије створити себи јасне представе о планини, реци и др. у туђини. Све оно, дакле, што се не може довести у узајамну везу и упоредити са старим представама, добивеним чулним посматрањем географских објеката и појава, остаје за децу једно вечито X. Отуда је и значај перцепованих представа добивених очигледним путем у толико већи у колико се њихов утицај простире на целокупно доцније опажање. Свака нова представа, да би се јасно схватила и постала прави духовна својина ученичка, мора доћи у узајамно дејство и везу са старим, већ јасно схваћеним представама. На овој аперцептивној вези представа, односно вези физиолошких процеса мождане коре који се врше приликом добијања представа било чулима или радом фантазије, оснива се педагошко начело: „од познатог ка непознатом“.

На изложеним психолошким чињеницама заснован је и дидактички захтев да редовној земљописној настави народне школе мора претходити темељно познавање завичаја. Географско познавање завичаја је од пресудне важности и значаја за познији успех у географској настави, јер што се на овом претходном ступњу утврди, служи као основ за даље

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

изучавање географије. Ово ће бити само тада ако се ученици буду изводили у најближу околину и, у колико је то могуће, све географске објекте завичаја посматрали у природи; јер, по речима Спенсеровим, од посматрања зависи и сам успех. Чешћи излети, које ће сваки наставник увек вршити са планом и унапред истакнутим циљем, учиниће највише за правилно и темељно упознавање и схватање географских објеката и појава и изучавање завичаја.

Наставник се мора за сваки излет, увек, претходно спремити, добро проучити садржину коју ће ученицима показивати и објашњавати, а непознат крај претходно сам обићи, разгледати, добро проучити, често и скицирати, па тек ученике изводити. Иначе ће се, у множини утисака који запљускују и наставника и ученике, већа пажња поклонити ситницама, а важније ствари остаће незапажене. У множини ових разноврсних утисака, наставник мора већ унапред знати које ће од њих гледати да појача у свести децјој, а које да ослаби. Не буде ли овога, онда ће се наставник лако изгубити, те настава у природи може остати без оних резултата које треба да да.

Неспремност у овом погледу може бити од велике штете и по наставу, јер ће се много што шта важнога изоставити, недовољно и погрешно објаснити; као и по углед самог наставника, нарочито тада ако се он доведе у незгодан положај да ђаци посумњају у његово знање и спремност.

Тако исто врло је важно и ученике припремити за правилно посматрање у природи, јер би се ученици у сасвим самосталном посматрању изгубили у појединостима, ситницама и мање важним стварима. Да би се ово избегло, ученицима треба скренути пажњу на важније ствари, па их онда оставити да у датом оквиру самостално посматрају, изналазе појединости и уочавају типичне и карактеристичне ознаке посматраног.

Ако се зна да су многи ученици били раније тамо куда их наставник води, онда се пред полазак саопштава ученицима циљ излета, те се на тај начин концентрише њихова пажња на оно што се излетом хоће да постигне, и истовремено проверава самостално стечено искуство оних који су тамо раније били.

Ово искуство деце, премда је врло често неправилно, погрешно и непотпуно, ипак у многим може да користи наставнику приликом показивања и објашњавања, те се он задржи на многим стварима за које је рачунао да су деца сасвим јасне, и објасни их.

У интересу саморадње, коју код ученика треба развијати, све што ученици могу сами видети и објаснити, не треба им о томе ништа говорити. Дужност је наставника да ученике упуту и скрене њихову пажњу на важније ствари, а покаже и објасни само оно што ученици не би могли сами учинити.

При показивању и објашњавању наставник ће вешто искористити искуство оних ученика који су раније били у том крају, па непотпуна и погрешна опажања њихова допунити и исправити, јер оваквим излетима и јесте циљ да ученичко искуство обогате новим чулним представама, а старе оснаже и расветле.

За време показивања и објашњавања нарочито пазити да се ученици о свему сами увере. И ако је наставник већ раније измерио одстојање од једног објекта до другог, ипак ученици морају мерити и радом доћи до резултата, а никако да им наставник просто саопшти резултат. Главно је, даље, упутити ученике да правилним посматрањем географских објеката уоче све типичне и карактеристичне њихове ознаке; да их по њима разликују од других, нарочито сличних, и на тај начин добију јасне и потпуне представе о њима.

Ово изналажење разлике и сличности, са гледишта новије психологије необично је важно; јер од простог разликовања објекта од објекта, појаве од појаве, па до схватања узајамности и односа њиховог са једне стране, и човека са друге стране, стоје безбројни акти човекове спонтане душевне радње, који треба да се заврше јасношћу и одређеношћу — сазнањем опаженога. Простим посматрањем не може се доћи до јасности и одређености, управо до сазнања опаженога.

Само посматрање није довољно за ово, јер све док свест не мисли, већ само посматра оно што јој је као садржај дато, дотле она није јасно свесна свега онога што јој је у овом садржају дато. Задатак је мишљењу, као психолошкој функцији, да тамну и неодређену свест о опаженом доведе до јасности и одређености — до сазнања опаженог. Да би се свест уздигла на ступањ мисаоне свести, потребно је разликовати поједине састојке опаженога, да би се као јасно схваћени спојили у једну целину која ће бити јасно схваћена. Анализа, разликовање, фиксирање појединога, јесте прва функција нашег мишљења, те стога и Бен каже: „Полазна тачка духу јесте распознавање, а свест о разлици јесте почетак сваког сазнања“.

Стога треба за време једног излета показати ученицима планину и упутити их да властитим посматрањем запазе битне ознаке њеног подножја, страна и врха; затим, као њен контраст, равницу, па тражити да помоћу уочених и запажених карактеристичних ознака и особина изведу разлику између једног и другог објекта, и на тај начин добијају јасне и потпуне представе о њима. Да би ученици схватили шта је брежуљак, брег, брдо, а шта планина, треба их извести и показати им све објекте, тражити да изводе разлику између једног и другог и створити јасне представе о њима.

Да би ученици имали јасну и потпуну представу о реци, мора их наставник извести и упутити да посматрају: врела из којих извире вода; поточиће којима отиче те гради реку; како ова тече просецајући

земљиште и правећи себи корито и обале (десну и леву) између брда и планина; каква јој је вода; колико има воде; место где се улива у другу реку, итд.

Ориентовање, које се мора још пре сваког излета — приликом упознавања ученика са учионицом и двориштем и њихова цртања — утврдити, применити сада на ширем хоризонту. Тражити да ученици одређују: на коју страну тече река; на којој је страни планина од школе; на којој село од планине, итд.

Деца треба да посматрају све географске објекте завичаја, са којима ће се у доцнијој географској настави морати непрестано сретати, те да би поред индивидуалних представа добили и опште представе о њима.

При посматрању приликом излета треба обраћати нарочиту пажњу на каузалне везе, учавати их на конкретним примерима, па тек на основи ових изводити опште ставове или законе.

Посматрањем карактеристичких особина географских објеката, појава и крајева — дакле на конкретним примерима — треба ученици да увиде: прилагођивање биља и животиња према природи земљишта; зависност животиња од богатства биља; однос људи према земљишту; утицај природе земљишта на начин њихова рада и занимања, на гајење ове или оне врсте стоке, жита, културних биљака и осталог, на насељеност и тип насеља, на подизање комуникационих средстава, здравље и ношњу, итд.

При свем овом, треба упутити ученике да мисле и логички суде, тј. да из прилика у којима људи живе и раде увиде да су их оне на све ово приморале, јер човек, вели Кант, који има велико памћење а мало суђење, јесте жив речник, и ништа више.

Оно што ученици нису у могућности да сами учине, наставник треба да им покаже. Тако ће наставник, али уз активно учешће ученика, на земљи или песку цртати пређени крај са свима географским објектима. Ученици у овом случају имају пред собом оригинал — природу, — и слику — цртану карту —, и тако лакше појимају како постаје земљописна карта. После свршеног једног географског излета, треба средити и утврдити оно што је на њему посматрано и објашњавано. Ради тога се ученици о свему овоме пропитају, да бисмо се уверили и увидели колико су се ученици користили излетом, и да се све представе, стечене приликом излета, среде и боље утврде у свести. Поједини ученици износиће своја опажања, а други уз припомоћ наставника, допуњавати их и поправљати. Нарочито пазити да ли су ученици правилно схватили узроке и каузалне везе, па изводити опште ставове и законе, који морају бити просто, јасно и за децу разумљиво изражени. Ово понављање мора ићи извесним редом, а осим тога наставник ће — ради предочавања онога што су ученици посматрали једног излета, и ради бољег појимања по-

станка географске карте — цртати на школској табли оно што је пређе цртао на земљи или песку; све објекте ту нацртане показивати ученицима на вештачки израђеној географској карти, која ће, за познији успех географске наставе оних крајева које ученици не могу посматрати, поред цртања, живог описивања наставникова и показивања добро израђених уметничких слика, бити једно од најважнијих помоћних средстава.

Али и пре цртања на табли наставник треба са ученицима да изради пластичну (рељефну) карту краја који је посматран, радећи на њој географске објекте оним редом како су посматрани, па тек после треба прећи на цртање на школској табли и дечјим таблицама. На овај начин, поступним прелазом са природних објеката на знаке којима их представљамо на цртежима (грубим дечјим картама), добијају деца јасан појам о постанку географске карте, на којој се географски објекти представљају у миниатури и извесној сразмери један према другом.

Кад ученици добију јасне и потпуне представе географских објеката завичаја, кад упознају све знаке којима се они представљају на картама, кад добију јасан појам о постанку карте на којој су објекти представљени у миниатури и сразмери, када се оспособе да могу правилно читати карте помоћу топографских знакова, тада ће се — поређењем са већ познатим објектима уз припомоћ цртања, показивања на карти, живог описивања наставникова, показивања добро израђених слика, и др. — моћи, помоћу репродуктивне и комбинативне фантазије ученичке, створити бар приближно јасне представе и појмови о оним објектима, појавама и крајевима који су ван домашаја ученичких чула.

Поређење које помену смо — изналажење сличности и различности — имаће своје важности за успех у географској настави само тада ако се нов објект, појава или крај, пореди са већ познатим објектом, појмом и крајем, који су ученици посматрали и о коме имају сасвим јасну представу.

ЈОВАН Љ. СТАНКОВИЋ

(Свршиће се)

КЊИШКА ШКОЛА ИЛИ АКТИВНА ШКОЛА?

Како су услови модерног живота променили васпитну улогу породице, свуда је примљено у принципу да школа не треба више да се ограничи на улогу чисто инструктивну. Али тешкоће настају чим је реч о практичном остварењу. У наше дане, покушало се да се допуни школски програм додајући му наставу уметности, ручних радова, уводећи, у опште узев, ствари које захтевају размишљање, удубљујући наставу вере и морала. Историја цивилизације је заменила обичне лекције из историје; извесне школе су се потрудиле да развију код детета *self-government*;

веће је место уступљено играма и спортовима. Једном речју, потреба да се изврше извесне промене у школској настави да би се њена дејства учинила дубљим и трајнијим, одговара општем осећању. Али све те жеље, оправдане и ако усамљене, сукобљавају се с масом ученика, са строго утврђеним и непроменљивим планом лекција, са традицијом, с обзирима које наставници лугују својим колегама. Уз то, не треба заборавити да су родитељи често равнодушни, да не кажемо непријатељски расположени, спрам сваког новачења. Треба рачунати такође с менталитетом садашње омладине. У средњешколским заводима, нарочито, констатује се често код ученика чудно, равнодушно држање спрам њихове школе, значајна антипатија и неповерење спрам „школског морала“. Оштровидан посматрач нашао би скоро свуда то рђаво духовно стање. Оно се много раширило од рата; смисао негативне критике отео је маха међу дечацима. У њиховим очима, наставници су специјалисти, можда компетентни у вршењу њихових дужности, али сувише мало хумани и мало способни да их воде у животу; наставници су за њих чиновници које је установила држава, и који су и сувише мало новатори у слободном развићу живота.

Тако не би требало да буде. Од пре двадесет година, младо поколење је покушавало да изиђе из своје пасивности; оно жели да прима директне утиске од људи и ствари, оно хоће да учествује у стварном животу, чак и у крилу школе. Поремећај који је настао иза рата, дао је нов подстрек овом покрету омладине. Задахнута најбољим намерама, она је покушавала да се изјасни и, први пут, ученици су одушевљено и отворено манифестовали жељу да учествују у организацији школског живота. На несрећу, њих нису разумели. Они су наишли само на неповерење, бојазан, равнодушност, одбијање, пре него ли на подстрек. Њихово одушевљење је пало до те мере да је ђачко удружење једне средње школе у Швајцарској изразило жељу да понуди председништво школском вратару. Наставници и школске власти су пропустили час; данас, млади људи су блазирани и равнодушни; они су постали резигнирани и обесхрабрени, и наставници су наново усамљени кад треба покушати да се створи нов школски менталитет: они савесно доприносе томе својим скуповима и путем штампе.

Какав је, у опште узев, посао наставника у школи? Ако се вратимо на једног од учитеља педагошке науке, Песталоција, ми ћемо констатовати да он тражи од родитеља, и нарочито од мајке, да меша дете са животом, с породичним животом и животом света који га окружује. Чак и ако данас мајка више не може да остане једина васпитачица, и ако школски васпитачи треба да дођу да помогну родитељима, Песталоцијево правило задржава дубоку педагошку вредност и треба увек да остане присутно нашем духу. Треба се сетити да наставници и наставнице који помажу родитељима и замењују их, треба да уведу дете у

модерну цивилизацију, да би оно могло наћи у њој своје место. Другим речима, ми не можемо више да се ограничимо на чисто књишку наставу; ми треба да идемо даље и да стално имамо у виду потребе живота.

Школа би требала да буде од почетка једна врста велике породице, права заједница. Породица је прва заједница којој дете припада; школа треба да буде друга. Растећи, оно оставља једну да би ушло у другу, и упућује се тако ка трећој, пространој људској заједници. У школи, усред својих садругова, дете чини прве огледе веза које ће доцније наћи у друштву. Отуда оно треба активно да учествује у животу ових првих заједница. Оно не треба само да се учи да им се прилагођава, већ да доприноси њиховом напретку, да би било у стању да ради доцније на напредовању човечанства. Међутим, цивилизација напредује учећи човека да се контролише, и проблем се састоји у томе да се преобразе индивидуални инстинкти у социалне инстинкте. Живот свих великих људи је доказао да се ништа велико не врши без страсти. Али треба пречистити и спиритуалисати ту страст чије је име амбиција, лакомост, освајачки дух, љубав или подстрек за радом; није реч о томе да се она сузбије, но да се усаврши и ослободи својих сирових нечистих елемената да би се ставила у службу заједнице, и да се управља њеним развићем ради њеног социалног искоришћења.

Ту лежи проблем индивидуалног васпитања; треба освојити свет пре него ли бежати од њега, волети своје ближње и водити активан живот пре него ли испоснички. Сећајући се непрестано тога, треба чврсто ставити тај циљ на супрот саможивој и узаној настави која прети да материализује школу и убије њен социални утицај. Идеал није више у томе да се нагомила максимум знања и да се брзо прокрчи пут кроз живот; надајмо се да нам је ратна катастрофа оставила бар, дубоко урезан, тај наук. Материализам не задовољава више у школи но у професионалном животу; обожавати златно теле не даје више срећу. Ми се обучавамо ради нашег властитог добра, ми помажемо своју браћу ради њиховога. Узајамна помоћ је забрањена у школи у којој влада рутина; узоран ученик је онај који учи много, не позајмљује своје свеске својим друговима, не помаже им да раде њихове задатке, не шапће им њихове одговоре; то је, једном речју, онај који чува за себе своје знање, да би наставник констатовоа сваког дана његове напретке. Нека сви они који теже бољим условима живота увиде, једном за свагда, колико је егоизма овај начин наставе потхрањивао кроз векове!

Предавана ствар постала је идол. Не може се никад довољно рећи до које су мере најфинија осећања детиња била угушена на тај начин. Учити је питање памћења, понекад разумевања, никада воље. Дух солидарности једини може да се успротиви струји егоизма. Сувише ревностан ученик је егоист кога не би требало сматрати као узорног ученика;

што је важно, то је наћи начин да се увећа и учврсти колективна снага школе, која се још не манифестује довољно.

Треба просто пробудити и развити дух узајамне помоћи. Прва мера коју треба предузети у том циљу, јесте да се развије колико је год то могуће корпоративни дух у сваком разреду. Многобројни наставници су се трудили око тога, и дошли су до извесног резултата. Ти резултати заслужују да буду ободрени од целог наставног тела, од школских власти и од родитеља.

Али школска заједница треба да буде мост који води социалној заједници. Да би се дошло да тог резултата, треба да ученици науче да се узајмно познају, да схвате своје границе и своје одговорности, да удубе смисао и социална знања која ће их одвести до прве колективне активности. То вежбање треба да почне још од детињства; то је остварење активног утицаја школе у моралној области. Што се тиче социалних знања, школа треба да доведе до савршеног схватања садањег живота; тако ће пажња ученика бити дјелом одвраћена од историје прошлости коју уче из књига, ка живој реалности. Према степену зрелости детета, оно ће се више упознати са професионалним, социалним, политичким, уметничким или религиозним условима и разним фазама њихове еволуције. Модерни живот, тако сложен, издвојио се из прошлости полако, трудно; његово развиће кроз историју треба да буде доказано ученицима, али је заблуда заустављати се на епоси Француске Револуције и не знати скорашње и актуелне догађаје.

Дете ће лако увидети да се модерни рад дели, у принципу, на физички рад и интелектуални рад, да је један тако исто користан као и други, и да се они узајмно допуњују.

Будућа школа треба да увећа вредност ручног рада, не само из хигијенских разлога, но и из социалних и моралних разлога. Ти радови се могу вршити у врту или у школским радионицима, у школској кујни или у разредима за шивење, придајући нарочиту важност иницијативи и умешности, и сећајући се да је се већ Песталоци дизао противу искључиве вербалне наставе. Школски живот, тако схваћен, биће шири и дубљи. Добар плик који на рукама ученика направи каква алатка треба да се цени исто онолико колико какав добар писмени састав или добро израђен математички задатак. Рат нам је доказао вредност социалних снага које се крију у омладини. Уз то, активност у радионици и у пољу открива често знатне способности код деце осредње обдарене за интелектуални рад. Деца нису, срећом, сва саздана по истом узору. Обична школа, међутим, задовољава се тиме да запосли дечји мозак, али и ту не прелазећи извесне границе, које се даду разумети у разредима где треба учити у исти мах осамдесеторо деце, и можда више. Садања школа допушта и прима наставу у маси, и зато се рутина чврсто држи те школе. Ипак, како велика већина људи живи од рада својих руку, школа

више нема права да ради као да има само да образује бирократе који ће имати једино да рукују пером. Рука дечакова је гипча но код одраслога и способнија да научи руковати алаткама. С друге стране, онај који је сам држао алатку у руци разумеће лакше потребе и тежње ручних радника. Ако школа има за мисију да доведе доцније младе људе да се узајамно разумеју, да заспу јарак који дели класе, она се не може ослободити тога да дода ручни рад своје програму. Она ће то учинити и из једног другог разлога: из потребе да открије праву природу детета и да му да најбољу могућу оријентацију.

Школа треба да иде још и даље. Људи зависе једни од других, чак и кад су нашли свој прави пут и научили да се узајамно познају и цене. Увек ће бити патње у свету. Помагати несрећницима увек је био циљ филантропа. А ако већина оних који мисле и који осећају прима да људи могу бити срећни само ако помажу једни друге, и да је чинити другоме оно што бисмо ми желели да нам се чини посао у исти мах људски и божански, школа не може а да не схвата да је то њен први циљ.

Ми бисмо желели, према томе, пре свега да школа учи децу да воле свога ближњега, да их спрема да добро раде, не само да добро мисле и добро говоре. Срећа свију зависи од тог држања, далеко више но од индивидуалног знања.

Векови искуства су јасно доказали немогућност да се успешно учи *Добро* у виду моралних поука. Реч има мало дејства; треба је допунити за време читаве младости живим примерима, непрекидном и стрпљиво управљеном праксом. Саможивост и самољубље који су основа људске природе и који су увек готови да отму маха, не могу бити побеђени говорима. Страх од световне и духовне казне даје покатак резултате, али страх је рђав педагог. Христос нас је учио да једино алтруизам води правој срећи.

ХЕРМАН ТОБЛЕР

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Једна француска граматика.

Још год. 1919 изашла је, у издању књижаре С. Б. Цвијановића у Београду, књижица под насловом *Кратка француска граматика* (Најпотребнија правила, с таблицом неправилних глагола). — Састављач „М. П.“ каже на 3 страни: „Покушали смо... да саставимо ову *Кратку француску граматику*...“ Човјек би дакле мислио да је то самостално дјело, а кад тамо, то је пријевод с њемачкога књиге: *Französische Taschengrammatik des Nötigsten*. Von D-r R. Kron. Zweite Auflage. J. Bielefelds Verlag, Freiburg im Breisgau, 1918.

У одјесеку „Именица“ налазимо као примјере исте ријечи као и у њемачком издању (*le roi, la reine; le hall, la halle; l'ami, l'amie; l'hôte, l'hôtesse*). Иза тих именица, које долазе у вези и с другим ријечима, стоје „Напомене“, које су дословни пријевод њемачких „Bemerkungen“. Само је овдје ондје наш човјек или нешто промијенио (*animaux* мјесто *sauvages; du pain, de l'air mј. du vin, de l'eau, de la bière*), или изоставио (*l'autre roi*, стр. 8 њем. изд.; *rien de и quelque chose de*, стр. 9; *tout* у значењу „читав“, стр. 9; није превео „alte Schreibung“ говорећи о плур. *x*, стр. 7), или додао чега у њемачком издању нема (*cette pierre-ci, cet aigle-là*, стр. 5; „множина од аусип и нил јавља се ретко“, стр. 7); или погрешно додао (кад на пр. за *article partitif* каже: „То је други падеж одређенога члана“, стр. 6).

Тако је обрадио све врсте ријечи и оно нешто из синтаксе. Чини се да се Г. М. П-у журило када је „састављао“ ову књижицу, те је многа мјеста криво схватио, погрешно превео или рђаво надопунио. Тако, на стр. 13 у њемачком оригиналу читамо: „*Oft* heisst in gewissen Verbindungen nicht *souvent*, sondern u. a.: tant de fois (so oft), combien de fois (wie oft)“, а наш састављач то преводи, и не мислећи што ради: „Често у извесним везама не значи *souvent*, већ и: *tant de fois, combien de fois*“ (стр. 11). На стр. 13 код поређења прилога изоставио је: *mal, pis, le pis*. Не знам гдје је нашао за прилоге и онда додао ово: „У староме језику и у наречјима наилази се на знатан број облика на — *ément*, које је Академија одбацила“ (стр. 13).

Говорећи о мјесту личних замјеница у реченици, измијенио је у примјерима неке глаголе (не све!): *je parle, parlé-je? у њем.: je suis, suis-je? prêter mј. parler* (стр. 16).

Односне замјенице обрадио је нешто слободније, али зато како! Говори о „именичним“ (!) и „придевним“ (!) односним замјеницама; онда опет каже: „Иза предлога у односу на жива бића, али не и на личности, примењују се ови облици: 1 и 4 падеж: *lequel, laquelle...*“ итд. (стр. 18). Што има ово да значи? Оригинал каже само „*Nichtpersonen*“, а то преводилац није разумео.

Ко ће опет ово разумјети: „*Он и он исти* у смислу личне заменице не каже се *le même*, већ само *le*, односно *la, les*“ (стр. 21)? Овако је превео њемачко: „*Was im Sinne des persönlichen Fürworts, „er, sie, es“ im Deutschen noch anzutreffende „der, die, dasselbe“ heisst nicht le(s) même(s), sondern einfach il(s), elle(s), le, la, les*“ (стр. 21). То вриједи дакле само за њемачки језик, а не и за наш.

Код „бројева“ (стр. 21—23) означио је и изговор (у оригиналу тога нема), и то скроз незграпно и некоректно. На стр. 25 под *g*): „Прост број *ил...*“ треба ово *ил* брисати, јер се иначе реченица не разумије.

Као примјере за конјугацију глагола на *-er*, Г. М. П. узео је *porter* и *rester* (стр. 28 и 29) *mј. parler* и *tomber* у њемачком издању. Исто

тако, мало даље (стр. 30), мијења и пише: *tomber, blâmer, désirer* мј. *arriver, voir*. На стр. 29 вели: „Никада се не каже *parlé-je?*“ а он је ипак на стр. 36 сам употребио као примјер *parlé-je?* (У њемачком: *suis-je?*). Види се, дакле, да није радио сабрано. — *ne . . . plus que* значи „само још“, а не „не више него“ (стр. 30). — За *e* у *nous mangeons* (стр. 30) каже криво: „Задржава се немо е“ (у њемачком „*e einzuschieben*“). — На стр. 31 вели да је изговор у *je paye* и *je paie* „увек један исти“.

За примјере глагола на *-ir* узима *ruir* и *sentir* мј. *agir* и *partir*, док за глаголе на *-re* задржава *rompre*. Даље налазимо глаголе *être attaqué* и *se tacher* мј. *être trompé* и *se laver*, иначе је све остало пријевод.

Долазимо до неправилних глагола. Г. М. П. хтио их је обрадити самосталније. Начинио је таблице (тога у њемачком издању нема), у које је ставио редом ове облике: *infinitif, part. présent et passé, prés. de l'indic.* (1 лице синг. и плур.) *et du subjonct.* (1 л. синг.), *passé défini* (2 л. синг.), *futur I* (1 л. синг.), *impératif* (2 л. синг. и 1 л. плур.), док у њемачком издању имамо обично овај ред и ове облике: *futur* (1 л. синг.), *prés. ind.* (читав осим 2 л. синг.), *prés. subj.* (не увијек), *passé déf.* (1 л. синг.) и *part. passé*. У нашем издању налазимо 160 неправилних глагола поређаних азбучним редом, док их у њемачком има само 90. Како то? Прије свега Г. М. П. навео је много глагола и облика за које каже: „Звездицом обележени облици не употребљавају се“ (тога у оригиналу нема), нпр. *abstraire, apparoir, attirer, chaloir, choir*, итд. То није смио учинити, јер у малу практичну граматику не спадају ти глаголи. Надаље, од глагола на *-dre* могао је као примјер само један навести, а ми ту налазимо: *correspondre, descendre, fendre, fondre, mordre, pendre, perdre, pondre, rendre, répandre, répondre, tendre, tondre*, као да је хтио све навести, а ипак не видимо најобичнијих: *attendre, défendre, entendre, vendre*. То исто вриједи и за глаголе на *-duire, -eindre, -evoir, -scrire, -traire*. У неправилне глаголе убраја и *arguer*, код којег треба у неким облицима pazити само на правопис.

Нашао сам код глаголских облика и неке недостатке и нетачности: код *courir* нема облика за *futur* и *impér.*; код *dire* и *faire* треба навести 2 л. плур. *prés.* и *impérat.*; код *fendre* помијешан је *impér.* од *feindre* и *fendre*; код *maudire* каже да је *part. prés.* као од *dire* (а треба *maudissant*); код *plaître* требало је навести 3. л. синг. *prés.* ради правописа (*il plaît*); код *tressaillir* треба рећи да се мијења као *assaillir*, а не као *saillir*; код *vouloir* каже да му је *impérat.*: *vouille, voulons!*

Приједлоге и везе прерадио је такођер по њемачком, само што је наше ријечи сложио азбучним редом. Како је ропски преводио, нека покаже овај примјер: у *par une belle journée d'été* преводи *par sa na* (према њемачком *an*), стр. 63.

Код рекције глагола налазимо исте глаголе као у њемачком издању, само је случајно изоставио *imiter* и *menacer* (стр. 70).

Код *part. prés.* и *gérond.* (стр. 76) сасвим је противно растумачио разлику у значењу између: *Je vous ai salué en sortant de l'école* и *Je vous ai salué sortant de l'école*. У њемачком је добро.

На стр. 78 код инфинитива као примјер за *infinitif* као субјект наводи реченицу: *Croire et faire sont deux*, мјесто *Dire et faire sont deux*: ово нешто значи, а његово је несмисао.

У опће, Г. М. П. више пута као да хоће да замете траг својему извору, па мијења примјере. То видимо и на примјерима у употребљавању *indic.* и *subjonct.* У њемачком имамо ове реченице: *L'explorateur Nansen n'a pas péri* и *On craint que l'explorateur Andrée (n')ait péri* (стр. 56). То је сасвим коректно. Међутим, Г. М. П. има ове двије реченице: *Le navigateur Cook a exploré l'Océanie* и *On croit que le navigateur Cook ait exploré l'Océanie* (стр. 84—85). Први његов примјер је добар, а други не ваља, јер иза *croire* долази *subjonct.* само када је тај глагол у негативном или упитном облику.

На стр. 86 има примјер: *Vive le duc!* мјесто *Vive l'empereur!* — У изразу: *Qu' à cela...* изоставио је *tieppe*. — „Gefühlsäusserungen“ преводи са „изрази сажаљевања“ (а то могу бити и изрази весеља, чуђења и страха).

Мјесто *à l'époque de Louis XIV* каже *à l'époque de Douchan* (стр. 88). Мјесто: *Les jongleurs récitaient leurs poèmes*, вели: *Les jongleurs allaient chanter leurs poèmes* (стр. 89), а то не ваља, јер *les poèmes* могу се само *réciter*. И у реченици: *Pierre I-er naquit à Belgrade en 1846* (стр. 89) није могао бити оригиналан, него је годину рођења (мјесто 1844) извадио ваљада из *Petit Larousse-a*.

На крају њемачког издања налазимо неке *simplifications* и *tolérances* у француском правопису. То у нашем издању није преведено.

Ето, тако изгледа та *Крашка француска граматика*, која је, осим тога, пуна штампарских погрешака. Видећи ту књижицу у рукама ђака и других особа — а згодна је ради својега малог формата, те се може ставити у џеп и носити на шетњу и путовања — заинтересовао сам се за њу. Одмах ми се учинила некако познатом по облику и по садржини, и тражећи нашао сам јој извор. Зашто је Г. М. П. затајио оригинал, не знам. Могао је граматику с њемачкога лијепо и тачно превести без сваких промјена и додатака, и казати да је пријевод, и ми бисмо добили добру књигу. Овако је начинио двоструко дело: прво, починио је плагиат, и друго, дао је рђаву књигу. Ово сам морао написати највише ради овога другога.

Д-Р КОСТА ДРАГАНИЋ

Немачка читанка за средње школе, трећи део. Саставили Д-р Милош Тривунац и Јован Кангрга. Издање Рајковића и Ђуковића, Београд, Стр. 259.

Задовољена је једна осетна потреба: ученици седмог и осмог разреда добили су немачку читанку.

На почетку овог приказа, морамо одмах признати да овај посао није био лак. То су и сами састављачи осетили, те у поговору, на стр. 256, веле: „Није потребно наглашавати да су се састављачи нарочито трудили да у прелазу од лакшега на теже буде постепености; али ако темпо те постепености ипак понегде одаје извесну задијаност, кривица може бити само до кратког времена које стоји на расположењу за учење тешког немачког језика, а не до састављача. Од сасвим простих реченица (као што су: „Ich lese laut. Ich lerne deutsch“, у првом делу Немачке Читанке) доћи у току четврте школске године до Канта и Гетеовог *Фауста*, посао је у истини веома тежак, и само у изузетним приликама потпуно савладљив.“

Тако је: крив је наставни план. И француски и немачки језик, који се у нашим школама уче као обавезни живи језици, потпуно су страни нашем језику, и још поврх тога међу собом немају никакве везе ни сличности. Отуда се и деца и наставници муче, а плод свега тога напора и утрошеног времена обично је то да деца или мало науче, или убрзо забораве све што су кроз толике године учила. Постоји један једини лек: учење само једног страног несловенског језика треба да буде обавезно, али се са тим мора почети још од првог разреда. Који ће тај језик бити, треба оставити деци да бирају. Само деца нарочито обдарена за учење језика, могу учити неколико језика напоредо.

Чудна, и са методичког становишта непојмљива чињеница, јесте то што је почетак учења немачког језика помакнут од првог на пети разред. Немачки језик је за нас Словене врло, врло тежак језик. То је толико очевидно да је свако доказивање излишно. И шта онда бива? Ако наставник немачког језика успе да његови ученици петог разреда заволе нови језик (ново је деци увек драго), онда се дешава то да деца потпуно занемаре учење француског језика. У писменим задатцима мешају немачке и француске речи, тако да код оних који су слабије обдарени наступа право „смјатеније језиков“. Наша школа мора да се реформише у том смислу, да знање које даје ученицима остане њихова трајна својина...

Г.Г. Тривунац и Кангрга доказали су својим првим и другим делом *Немачке Читанке* да имају не само искуства у састављању уџбеника, већ и потребну методску спрему и савесност у раду. У њима је и наставнику и ученицима напор сведен на најмању могућу меру. Напред се иде без потреса и изненађења, и на крају деца осећају потребу и

вољу да сама „запливају“ у ваншколски разговор и ваншколско читање. Питања уз штива, граматичке напомене уз извађене речи, доприносе много ученичкој храбрости и самопоуздању.

Трећи део *Немачке Читанке* разликује се у овом погледу од претходна два дела. Он је више збирка одабраног прозног штива и стихова. На крају књиге налазе се само најнеопходније напомене. У осталом, то је довољно: ученици су већ научили начине рада; појачана саморадна биће им само од користи.

При одабирању градива састављачи су се трудили да у читанку уђу ствари од првокласне књижевне вредности, зашта заслужују нарочиту похвалу. Несумњиво је да је *Фауст* тежак, али вешт и одушевљен наставник биће у стању њиме тако да пробуди интересовање код својих ученика, да ће они сами увидети да се труд око учења немачког језика исплаћује, кад је он у стању да пружи тако чиста и велика задовољства. Лака штива на почетку, као што су Гримове бајке, наводе нас на мисао да је можда боље било да су састављачи уместо једне књиге за седми и осми разред, дали две. Могућно је да су за ово трошкови око издавања, и неизвесност трајања оваквог наставног плана за немачки језик, били од пресудног значаја.

Пада у очи да су штива махом приче, или одломци из приповедака и драма, и да нема оне шарене разноврсности коју захтевају методичари ради обogaћења ученичког речника специалним, стручним изразима. Но ми то не убрајамо као ману овом уџбенику. На против, ми сматрамо да ученици најбоље уче језик онда када га заволе; а само лепа књижевност је у стању да пробуди ту љубав. Систем данашње средњешколске наставе такав је да је у стању да даје само основе за будући рад и будуће усавршавање.

За похвалу је што су састављачи у свој уџбеник унели — у већем броју но што је то до сада био случај — и таква штива у којима немачки писци говоре о нашем народу, или се баве нашим народним умотворинама. Корисна новина у нас је и уношење извесних одломака из естетско-критичких анализа у школске уџбенике. То ће у многоме допринети да се ученици науче цењењу уметничких дела и потпунијем уживању у њима. Наравно, и овде ће наставникова помоћ бити потребна, али је његова улога у многоме олакшана.

Кратак историјски преглед немачке књижевности на немачком језику потпуно је на своме месту. Када још наставник, својом живом речју, буде унео извесне допуне о животу и раду појединих великих песника и књижевника, онда ће ученици добити сасвим прегледну слику о развоју тако обимне и значајне књижевности као што је немачка.

Ипак остаје једно жаљење: што у ову читанку нису ушла још која тако лепа места. Наравно, то је немогућно захтевати од школског уџбеника у строгом смислу те речи. Ово је књига коју ће наставник

читати на часу са својим ученицима, који су само две године учили немачки језик. Домаћа лектира стоји му увек на расположењу да задовољи жељу за сазнањем својих будних и напредних ученика.

Писање ваљаних уџбеника је тежак посао. Поред знања и савесности, потребно је имати нарочитог дара. Састављање антологија је још теже подухеће. Поред широког знања потребан је и сигуран укус. Ми сматрамо да би Г.Г. Тривунац и Канрга учинили велику услугу школи, унапређењу наше књижевности и познавању немачке књижевности код нас, када би се дали на посао да израде опсежну збирку немачке одабране прозе, као и антологију немачког песништва. Ово је у толико потребније што је до немачких књига данас тако тешко доћи, и што у немачком издању не постоје, бар колико је нама познато, такве збирке које би потпуно задовољавале.

ВЕЛИБОР ЈОНИЋ

Основи Теорије Сазнања од Д-ра Бранислава Петронијевића. — „Напредак“, Београд.

За критичко излагање сложене глосеолошке конструкције коју Петронијевић даје у својим *Основима Теорије Сазнања*, наоружан богатим знањем филозофске литературе и снагом логичке аргументације, није довољан један кратак приказ. Ми ћемо се с тога ограничити у главном на резимирање садржине овог дела, и то што је могуће више пишчевим речима.

Основна заблуда емпиризма, рационализма, номинализма и критицизма — прагматистичка теорија сазнања није изложена у овом уџбенику — јесте тврђење да у искуству постоје само случајне истине, да нема у њему факата који имају карактер логички нужних истина. Та заблуда долази од неразликовања унутрашњег од спољашњег искуства, сукцесивног од моментаног искуства, и најзад, од неразликовања простих од сложених искуствених чињеница. Две су тезе на којима Петронијевић заснива своју емпириорационалистичку теорију сазнања, која, по њему, има своје почетке у Хјуму, а коју он систематски развија: 1) строга разлика између чињеница непосредног и чињеница посредног искуства и 2) разлика између простих и сложених чињеница у непосредном искуству.

Прва разлика је утврђена у првом одељку који испитује непосредно дато као полазну тачку теорије сазнања. Обарањем позитивизма, — који писац назива наивним реализмом, — који објективира непосредно дате осећаје, писац доказује да је једино тачно гледиште о свести идеализам, и то објективни идеализам који признаје субјективитет свих психичких појава, али и њихов апсолутни реалитет.

Пошто је доказао да је свест субјективна и ствар по себи, Петронијевић, у првом одељку другог дела, који третира проблеме теорије сазнања, најпре решава проблем свести у прошлости, тј. проблем времена трансценденције, изводећи представу времена бројањем из акта промене, перманентних садржаја и перманентног субјекта; затим прелази

на питање спољног света, гесп. просторе трансценденције, и, фином логичком аргументацијом, утврђује егзистенцију спољног света. Први одељак се завршава одредбом формалне структуре спољног света, доказивањем да се формалне особине свесних садржаја (просторност, време, кретање и број) могу пренети и на спољни свет на основу принципа апсолутног реалитета свести, пошто се могу схватити као релације које су нешто између стварних садржаја.

Језгро дела чине други и трећи одељак другог дела. У другом се одређују појам искуства, које уједно пада са непосредним искуством, и однос његов према мишљењу. Петронијевићево решење тог проблема психолошког извора мишљења представља синтезу емпиризма и рационализма: својом садржајном страном, мишљење се може свести на садржајне елементе искуства, — логички појам се може заснивати само на индивидуалној представи, — али припада и чистом, бесадржајном субјекту, у колико садржи тврђење формалне трансценденције. Јер мишљење, самим тврђењем апсолутне времене трансценденције спољног света, превазилази искуство, оно је, дакле, у односу на искуство трансцендентално. Та његова трансценденција је садржајна: ставља нове садржајне елементе ван искуства — на шта се односи проблем психолошког порекла мишљења, и формална: стављање апсолутне константности извесних искуствених факата — односи се на логичку нужност и опшност ставова.

Решење централног гносеолошког проблема, логичног проблема мишљења, јесте опет синтеза емпиризма и рационализма: сазнање има своје порекло у искуству (психолошки емпиризам), али није ограничено на искуство, као што тврде емпиризам и критицизам на супрот рационализму, већ трансцендетно (логички рационализам), што значи да се на основу логички нужних факата утврђених у непосредном искуству може закључити да постоји спољни свет и испитати његова квалитативна и квантитативна структура, — услед чега су метафизика и природна наука могуће као рационални системи сазнања. У искуству, у коме постоје просте и сложене чињенице (нумерички, квантитативно и логички), нумерички просте чињенице су логички просте, одн. аксиоматичне истине, док међу сложеним искуственим фактима има и логички нужних и логички случајних истина. Том својом основном поставком, емпирио-рационализам спаја емпиризам и рационализам: та теза је емпиристичка у колико тврди да аксиоматичне истине јесу нумерички просте искуствене чињенице, а логички нужне нумерички сложене, а рационалистичка је у колико претпоставља да су нумерички просте чињенице искуства аксиоматичне истине и да се на њих могу свести логички нужне истине. Стварно, онд. логичко мерило, по коме се могу разликовати логички просте од логички сложених чињеница, овде се изводи у вези са питањем логичке вредности логичких аксиома. Непосредном

анализом искуствених факата, писац утврђује да у искуству има чињеница чија је логичка простота несумњива; то су тзв. прачињенице непосредног искуства: 1) датост нечега, 2) датост одређеног нечега и 3) датост промене. На основу њих Петронијевић изводи нужност логичне аксиоме става противречности, чији други израз представљају ставови идентитета и искључења трећег. Став противречности је израз логичке непроменљивости квантитативно простих чињеница — то је формална трансценденција којом се мишљење уздиже над искуством; садржина те логике аксиоме дата је у искуству, али њен карактер универсалности је оно што мишљење додаје искуству на основу разлике квантитативно простих и сложених чињеница. Актом негације променљивости једне квантитативне прости чињенице субјект ставља њену непроменљивост и општност. Пошто је на тај начин оборио заблуду емпиризма и рационализма да искуство садржи само индуктивне истине, писац износи један врло компликован критериум за решење питања која је од двеју супротних чињеница проста, да би логички сложену свео на логички просту, на основу принципа реалитета свести (чији је логички израз став противречности), и доказао да је могуће аподиктично сазнање. Док су математички ставови аподиктични, јер математички облици и односи постоје и у посредном и у непосредном искуству, дотле у механици нема аксиоматичних ставова, јер се она бави кретањем распрострањених тела која нису саставни делови нашег непосредног искуства. Најзад, изложивши поделу метафизике, Петронијевић утврђује да је метафизика могућа ако се пође од непосредног искуства и његове анализе, и ако се оно призна као један део стварности, затим говори о метафизичком појму супстанције и ставу каузалитета, и, на крају, у закључку, у кратко износи главне тезе емпириорационализма.

Немогуће нам је упустити се овде у опширнија расправљања која су неизбежна ако се ставимо на гледиште да један уџбеник теорије сазнања мора у првом реду изложити кризу савремене гносеолошке идеје, — нарочито однос између теорије сазнања и психологије, — и да се у данашњој филозофији најбоље можемо ориентисати ако на супрот психологизму ставимо антипсихологизам, који има тако моћне представнике. Као уџбеник, *Основи Теорије Сазнања*, чију смо садржину непотпуно изнели, јесу несумњиво несавршено дело, — што и сам писац констатује у предговору, — ма да се одликују прецизношћу и јасношћу карактеристика главнијих гносеолошких праваца. Али, пошто су у књизи поједина гносеолошка питања обрађена са одлучношћу и, нарочито, систематски развијен емпириорационализам, то она олакшава студију Петронијевићевог, у многим деловима тешког, метафизичког система (о коме ће писац ових редова подробније говорити другом приликом), и с тога је препоручујемо онима који, имајући прави филозофски интерес, желе да се упознају са филозофијом нашег најоштроумнијег метафизичара.

СЛОБОДАН ПОПОВИЋ

БЕЛЕШКЕ

Један ошшти интернационални конкурс. — Ж. Брош, професор гимназије у Марсељу, предложио је да се установи општи конкурс између лицеја и колежа свију гимназија које припадају Друштву Народа. Ту смелу идеју њен творац је изнео у конкретном виду уредбе.

Разни заводи сваке врсте, званични и слободни, моћи ће, за сваку тему, да даду по два кандидата, једног млађег (шеснаест до седамнаест и по година) и једног старијег (седамнаест и по до деветнаест година). Конкурс ће се вршити крајем маја, у исти мах, у варошима које ће се одредити; рукописи ће бити анонимни. Сваког дана радиће се по један задатак; израда ће трајати шест сати. Теме ће бити следеће: 1. превод на латински једног грчког текста; 2. превод на грчки једног латинског текста; 3. састав на латинском о једном предмету из класичне старине (развијени мисао једног моралиста или историчара); 4. састав на страном модерном језику (изузев матерњи језик) о географији, историји и цивилизацији земље чији је језик изабран; 5. три расправе, на матерњем језику кандидата, о историји грчко-латинске старине, о историји модерне цивилизације, о једном предмету из опште филозофије; 6. три расправе, на матерњем језику, из физичких наука, природних наука, космографије. За сваки конкурс комисија ће бити састављена тако да осигура непристрасност. Преглед ће се вршити на овај начин: први прегледач елиминисаће задатке без икакве вредности; други ће оценити остале задатке; најбоље ће читати сви испитивачи комисије и класирати после дискусије у потпуној седници. Годишњи распоред награда, са штампањем, бар делимичним, најбољих састава, биће објављен старањем Друштва Народа. Награде ће се моћи и свечано предавати.

Као што су наши читаоци већ опазили, наш француски колега даје велико место грчком и латинском језику. Полиглот, изврстан хеленист и латинист, Ж. Брош је одлучан присталица латинског као интернационалног језика, и сâм пише на латинском савршено.

Талијански Министар Просвете већ је прихватио овај предлог.

Јавно здравље и моралност у Немачкој. — Швајцарски педагошки часопис (Schweizerische paedagogische Zeitschrift) доноси, према немачком часопису *Учицељско продужно образовање* (Die Lehrerfortbildung), ове страховите цифре о јавном здрављу и моралности у Немачкој. У току последњег заседања у Нирнбергу „Немачког друштва за јавну хигиену“ тврдило се да је 50 од 100 одојчади у Немачкој болесно од разних заразних болести, нарочито од сифилиса. У Лајпцигу се, међу школском омладином, број туберкулозних болести утростручио од рата. У опште узев, констатује се велико увећање сексуалних болести код девојака. Према извештајима министарства унутрашњих дела, у Немачкој има шест милиона венеричних на од прилике 60 милиона становника. Једно дете на двадесет и петоро деце је сифилистично. Од оних који су тражили лека од венеричних болести у болницама, 42 од 100 међу мушкима и 41 од 100 међу женским су ожењени и удати. У једној великој вароши централне Немачке, 221 дете од 14 година и испод долазило је у болницу из истог узрока; али колико има случајева који остају тајни! У једној другој вароши на западу, у окупираној земљи, исте године забележено

је 2323 незаконита порођаја, и 809 од тих девојки-мајки нису имале шеснест година.

Ове ужасне цифре су у тесној вези са алкохолизмом, као што је доказано на скорашњем демографском конгресу у Келну.

Пажња код ученика. — У *Билтену Друштва Алфред Бине* (Bulletin de la Société Alfred Binet) Робер Мартен објављује један интересантан чланак о пажњи ученика. За дете, каже он у главном, пажња је битни услов корисног рада; отуда васпитач треба све да учини да би задобио и задржао пажњу својих ученика. Како да се забележи пажња? Како да се мери нешто тако лично, тако нестално? Најпре, спољним посматрањем, које ће се, разуме се, вршити врло пажљиво и без икаквог предубеђења. Тврди се, истина, да дете може врло добро слушати једну лекцију, и ако изгледа да ради нешто друго; али то је спорно. Може се десити, захваљујући извесној навици, да се пажња обрати на површне ствари без помоћи *сенсорне прилагођавања*; али, чим је предмет који захтева пажњу мало озбиљнији, ми инстинктивно заузимамо симптоматичан став пажње.

Пажљива посматрања која је чинио професор у једном разреду прве године више основне школе, допустила су следеће констатације:

У јутру: 9 ђака пажљивих, 31 осредње пажљив, 4 пажљива;

Од 1 сат до 3 сата: 7 ђака пажљивих, 21 осредње пажљив, 16 непажљивих;

Вечерњи часови: 14 ђака пажљивих, 25 осредње пажљивих, 5 непажљивих.

Очигледно је да од 1 до 3 сата пажња слаби, што несумњиво треба приписати утицају варења; али се доцније диже и чак постаје боља него ли на јутарњим часовима.

Тај исти професор бележи очевидан однос између способности пажње код његових ученика и њихове школске вредности. Кад би та свеза била потврђена већим бројем експеримената, зар се ту не би нашли драгоцени упути који би допустили да се предкажу резултати ученичког рада? Зар то не би био начин да се изврши једна паметна селекција и да се више основне или средњошколске студије резервишу за оне чија је способност пажње обећање за њихову способност?

Ваздух у школи. — Туберкулоза је опасност која све више прети нашој земљи, а нарочито деци. Кад ћемо се ми одлучити да нам деца све своје време школовања проводе на чистом ваздуху? Очекујући то, да би се одговорило најхитнијим потребама, не бисмо ли могли урадити оно што Д-р Маршу предлаже за француску децу у часопису *Хигиена примером* (L'Hygiène par l'exemple): „Заједно са зидањем школа на чистом ваздуху, ширити што је могуће више принцип проветрене школе, где прозори остају отворени зими и лети, где се, кад год то време допусти, настава врши у двориштима, или још боље на терасама по крововима удешеним у ту сврху“. Д-р Маршу замишља такву варошку школу на чистом зраку подигнуту на периферији града, на каквом откривеном месту где ваздух слободно струји, далеко од фабрика и других нездравих завода. Специјалан систем допустио би брз пренос ученика и учитеља, који би се скупљали у одређен час у чекаоници. У подне, школа би давала свима обилат ручак. Основни принцип унутрашњег школског живота је бављење деце на чистом ваздуху, што је могуће чешће и што је могуће

дуже. Изузев у случајевима сувише рђавог времена, кише или непогоде, часови треба да се држе напољу, на месту заклоњеном од ветра и заштићеном од сунца лети. Хладноћа не треба да се сматра као сметња, јер се деца брзо навикну да реагују на њу ако су топло одевена. Кад атмосферске прилике натерају да се потражи склониште, настава се врши у широком отвореним разредима, бар с оне стране која је окренута југу.

Једна анкета о реформи наставе. — Француски часопис *Солидарност* (Solidarité) доноси извештај о једној занимљивој анкети прављеној код самих ученика француских гимназија о реформи наставе. Питања су била следећа:

1. „Да ли би неке предмете требало додати програмима последњих година наставе?“ — Сви ученици, готово једнодушно, траже — врло оправдано, признаће се — учење стено-дактилографије, обичајног права, књиговодства, трговачких и индустријских курсева, и пре свега практичних радова (примењена физика и хемија, природна историја, агрикултура, виноградарство, радови у дрвету и металу).

2. „Имате ли идеја о настави уметности?“ — Највећи број ученика је врло ватрен присталица уметности. Али се они не слажу у томе да ли — бар што се тиче цртања и музике — та настава треба да буде факултативна или обавезна. Али су сви сагласни да, „да би се цртало пристојно“, треба озбиљна настава, и, место обичног професора, „уметник, човек“.

3. „Имате ли идеја о гимнастици и спортовима?“ — Овде су мишљења подељена између приватне наставе ван школе, и школске наставе. Најомиљеније игре су фуд-бал и тенис, али и пливање има многих присталица.

Да би се остварио тај програм, француски гимназисти желе мање материјалне реформе, а више серију моралних преображаја код професора, у администрацији и у самим породицама.

Париски студенти. — Париски Универзитет објавио је упоредне статистике ученика за прошлу и претпрошлу годину:

1921, било је 21.185 студената, од којих 17.993 мушких и 3.192 женских; 1922, та цифра се уздигла на 21.612, од којих 18.066 мушких и 3.546 женских, што представља укупно увећање од 427 студената и студенткиња.

Најмногљуднији факултет, 1922, био је правни, са 9.670 студената, од којих 592 женских. Затим долазе: медицински, са 4.639 студената, од којих 738 женских; факултет књижевности, са 3.381 студентом, од којих 1.450 женских; факултет наука, са 3.179 студената, од којих 532 женских; факултет фармације, са 743 студената, од којих 234 женских. Као што се види, факултет на коме има највише женских је факултет књижевности, где их има 1.450 спрам 1.932 мушких.

ЧИТУЉА

Вилхелм Јерусалем. — У Вилхелму Јерусалему, који је 15 јула умро у својој 69. години, изгубиле су савремена филозофија и социологија једног од својих најистакнутијих представника. Јерусалем је рођен 1854 у Источној Чешкој. Приватни доцент на бечком универзитету постао је 1891, на основу своје студије о глувонеомој Лаури Брицмен; ванредни професор је, међутим, постао тек 1920. — Прво филозофско дело којим

се прославио, а које се и код нас јавило ове године у добром преводу Г. Д. С. Пијаде, јесте *Уџбеник Психологије* (1888). У њему, *Функција суда* (1895) и *Кришничком идеализму и чистој ложици* (1905) изнео је своју биолошку и генетичку теорију сазнања. Нарочито је важна *Функција суда*, јер је ту изложио врло добро биолошку функцију суђења; том књигом је знатно утицао на Маха. Као психологист који подчињава логику биолошкој психологији, Јерусалем заузима достојно место у филозофији поред Шилера, Болдвина, Рибоа, Липса, Штумпфа и др. Због јасности, прецизности и концизности излагања свих филозофских дисциплина, његов *Увод у филозофију* (прво издање 1898), који је преведен скоро на све европске језике (код нас га је превео опет Г. Пијаде) важи као један од најбољих уџбеника за увод у филозофију. У збирци студија *Мисли и мислиоци* опширније је обрадио неке опште филозофске, етичке и социолошке проблеме. Најбоља социолошка дела су му *Раш у свешлости науке о друштву* и *Правци моралног напретка*. Своје учење је занимљиво изложио у збирци *Die Philosophen der Gegenwart in Selbstdarstellungen*.
сл. п.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге послане Уредништву:

Стојан В. Живадиновић, *Испод Озрена*, приповетке. (Модерна библиотека, 28.) — Београд, издање С. Б. Цвијановића, 1923. С. 114, цена 15 д.

Problem štednje i narodne uštednje u jugoslovenskom novčarstvu, napisao Ljubomir St. Kosier, ravnatelj Centralne Banke, D. D., u Zagrebu. (Finansijska biblioteka „Jugoslovenskog Lloydа“ u Zagrebu, sveska treća.) — Zagreb, Jugoslovenski Lloyd, 1923. С. 206, цена?

Carry Brachvogel, *Majka Bonaparta*. Prevela M. G. (Moderna knjižnica, svezak 78.) — Zagreb, Moderna knjižnica, 1923. С. 101, цена?

Maks Oker-Blom, *Na ladanju kod ujaka liječnika*. — Zagreb, izdanje hrvatskog štamparskog zavoda d. d., 1923. С. 30, цена?

Исправка. — У свесци за септембар о. г., у чланку *Продужне школе*, на стр. 529, 11. ред оздо, стоји: *посшавило*, а треба: *посшигло*. На стр. 530, 21. ред озго, стоји: „После наших крвавих борби настало је доба за ослобођење и уједињење којим у опште нисмо задовољни“, а треба да гласи: „После наших крвавих борби за ослобођење и уједињење настало је доба којим у опште нисмо задовољни“.

Уредник,

СВETИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.